

Ministerie van Justitie en Veiligheid

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20017
2500 EA DEN HAAG

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Rechtsbestel, afd.
RGO

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Datum 23 april 2018
Onderwerp Aanbieding jaarverslag Rechtspraak 2017

Ons kenmerk
2250008

*Bij beantwoording de datum
en ons kenmerk vermelden.
Wilt u slechts één zaak in uw
brief behandelen.*

Hierbij bied ik u, conform het bepaalde in artikel 104, eerste lid van de Wet op de rechterlijke organisatie, het jaarverslag van de Rechtspraak over het jaar 2017 aan.

De Minister voor Rechtsbescherming,

Sander Dekker

de Rechtspraak

Jaarverslag 2017

Inhoud

Leeswijzer	4
Voorwoord	5
Jaarbericht van de voorzitter	6
1. De Rechtspraak in 2017	10
1.1 Inleiding	10
1.2 Ontwikkelingen 2017	10
1.3 Toekomstgerichte rechtspraak	13
1.3.1 Ontwikkeling van de rechtsstaat	13
1.3.2 Maatschappelijk effectieve rechtspraak	14
1.3.3 Modernisering	15
1.3.4 Professionele standaarden	16
2. 2017 in cijfers	18
2.1 Inleiding	18
2.2 Inkomende zaken	18
2.2.1 Algemeen beeld van de ontwikkeling van inkomende zaken	18
2.2.2 Kantonzaken	19
2.2.3 Civiele rechtszaken bij de rechtbanken	19
2.2.4 Bestuursrechtelijke rechtszaken bij de rechtbanken	20
2.2.5 Strafzaken bij de rechtbanken	20
2.2.6 Zaken bij de gerechtshoven	20
2.2.7 Zaken bij de bijzondere colleges	21
2.3 Afgehandelde zaken	22
2.3.1 Afgehandelde zaken per rechtsgebied	22
2.3.2 Aantal afgehandelde zaken ten opzichte van de afspraken met de minister	25
2.4 Nog niet afgehandelde zaken	26
2.5 Kwaliteit	28
2.5.1 Kwaliteitsnormen	28
2.5.2 Kwaliteitsnorm: doorlooptijden	28
2.5.3 Kwaliteitsnorm: permanente educatie	36
2.5.4 Kwaliteitsnorm: goede bewijsmotivering middels Promis	37
2.5.5 Kwaliteitsnorm: reflectie	37
2.5.6 Kwaliteitsnorm: meervoudige kamer (MK)	38
2.5.7 Wrakingsverzoeken en gehonoreerde wrakings	38
2.5.8 Klachten	40
2.5.9 Datalekken en privacy	42
2.6 Personeel en duurzaamheid	43
2.6.1 Ontwikkeling personeelsbestand	43
2.6.2 De rechter anno 2017: maatschappelijk betrokken én onafhankelijk	44
2.6.3 Duurzaamheid	48
2.7 Productiviteit en kosten	49
2.7.1 Personeelsomvang, kosten en productiviteit	49
2.7.2 Kostenspecificatie	52
2.7.3 Kosten digitalisering (KEI)	54

3. Spraakmakende uitspraken	55
3.1 Waaron geen zwangerschaps- en bevallingsuitkering?	55
3.2 Smerig spel rond OV in Limburg?	56
3.3 Bijzondere aandeelhoudersvergadering AkzoNobel?	57
3.4 Staat wil veehouders aan mestplafond houden	58
3.5 Straf voor eigenaar coffeeshop Checkpoint?	59
3.6 Kan Amir naar huis?	60
3.7 Motorclub Bandidos onder de loep	61
3.8 Mitch Henriquez overlijdt na aanhouding	62
3.9 David weigert chemokuur	63
3.10 Q-koortspatiënten vragen schadevergoeding	64
4. Rechter aan het woord	65
5. Financiën	66

Leeswijzer

De Rechtspraak maakt dit jaarverslag op basis van artikel 104 van de Wet op de rechterlijke organisatie. Het jaarverslag wordt aan de minister voor Rechtsbescherming aangeboden die het onverwijld verstuurt aan de leden van de Staten-Generaal.

Voorliggend stuk bevat het integrale jaarverslag.

Wij bieden u op www.jaarverslagrechtspraak.nl de mogelijkheid om snel en eenvoudig door het jaarverslag te navigeren, te zoeken naar onderwerpen die voor u van bijzonder belang zijn en een selectie te maken van de onderdelen die u wilt lezen of bewaren.

Voorwoord

Hierbij bied ik u het Jaarverslag 2017 van de Rechtspraak aan. Met dit jaarverslag leggen wij verantwoording af aan de samenleving. In 2017 werden bijna 1,6 miljoen zaken aangebracht.

Behalve naar het rechtspreken ging vorig jaar veel tijd en aandacht uit naar maatschappelijk effectieve rechtspraak, waarmee wij het recht letterlijk en figuurlijk dicht bij mensen willen brengen. Onze plannen verlieten de tekentafel en werden met succes getest in de praktijk, bijvoorbeeld door een Spreekuurrechter die in het noorden van het land mensen op een laagdrempelige wijze helpt hun recht te halen.

In 2017 liet het – toen nieuwe – kabinet zien onze ambities op dit vlak te steunen door in het regeerakkoord een door ons zo verlangde ‘experimenteerbepaling’ aan te kondigen. Hierdoor kunnen rechters gebaande paden verlaten en de manier van rechtspreken aanpassen als de situatie dat vereist.

2017 was ook een moeilijk jaar, zowel op financieel vlak als op het gebied van onze digitaliserings- en moderniseringsagenda. Toen we hiermee 5 jaar geleden begonnen waren onze ambities groot. Met de wijsheid van nu kunnen we zeggen té groot, de digitalisering van rechtspraak vereist een transformatie van de volledige juridische sector. Daarom hebben wij moeten besluiten de invoering van digitaal procederen te vertragen.

Daarnaast staat de begroting van de Rechtspraak onder druk. In 2017 schreven we rode cijfers. We geven meer uit dan er binnenkomt en ons eigen vermogen is uitgeput omdat we daaruit broodnodige (digitale) vernieuwing hebben moeten betalen.

Ondanks deze deels sombere boodschap leverden bijna 10.000 medewerkers van de Rechtspraak ook in 2017 weer een geweldige prestatie, alle reden voor Nederland om trots te zijn op haar Rechtspraak. In dit jaarverslag vindt u alle details over hun inzet en alle andere belangrijke ontwikkelingen van vorig jaar. Ik hoop dat u er met interesse kennis van neemt.

Mr F.C. Bakker, voorzitter Raad voor de rechtspraak

Jaarbericht van de voorzitter

Het bestaansrecht van de rechter schuilt erin dat mensen hem of haar weten te vinden.

Het aantal rechtszaken nam bij vrijwel alle rechtsgebieden vorig jaar fors af, een trend die al een paar jaar zichtbaar is. Op het eerste gezicht een goed teken: minder rechtszaken, minder conflicten. De economie is aangetrokken, mensen hebben weer vertrouwen in de toekomst, ruzies en conflicten worden vaker in de minne geschikt. Maar dit is helaas niet het hele verhaal. Behalve deze positieve trend, is er ook een zorgelijke factor in het spel. Steeds meer mensen vinden de gang naar de rechter te duur, te ingewikkeld en te ongewis. Hier valt het nodige op af te dingen, maar sentimenten laten zich moeilijk veranderen, zeker op korte termijn. De toegang tot de rechter staat onder druk, en dat raakt niet alleen degene die zijn recht wil halen, maar ook de rechtsstaat als geheel.

“Door de belangen te dienen van mensen die recht zoeken, dient de Rechtspraak het belang van de samenleving als geheel.”

De rechter beslecht niet alleen conflicten, rechtspraak is meer dan dat. Het rechterlijk werk heeft allerlei positieve effecten die onmisbaar zijn voor een rechtsstaat. Rechtshandhaving, rechtsbescherming en rechtsontwikkeling zijn onlosmakelijk verbonden aan het werk van de derde staatsmacht. Ook het – soms felle – publieke debat dat ontstaat door uitspraken van de rechter is van groot belang voor een samenleving. Via rechtspraak, openbare zittingen, publicatie van uitspraken en het debat dat volgt, worden publieke normen en waarden duidelijk.

Burgers of bedrijven – groot en klein – die hun geschil, hun conflict met de overheid of hun behoefte aan rechtsbescherming voorleggen aan de rechter, maken het mogelijk dat de rechter zijn rechtsvormende taak uitoefent. Op basis daarvan kan de samenleving zien hoe wettelijke regels moeten worden uitgelegd en toegepast, en kan men ook zien dat wetten en regels worden gehandhaafd. Door de belangen te dienen van mensen die recht zoeken, dient de Rechtspraak het belang van de samenleving als geheel.

Om die belangrijke, onmisbare maatschappelijke taken te kunnen vervullen moeten mensen met hún belangen wel makkelijk terecht kunnen bij de rechter. Intensieve betrokkenheid, veelvuldige inschakeling bij uiteenlopende conflicten en geschillen, is wat rechtspraak relevant maakt. Een rechter die niet naar zijn oordeel wordt gevraagd, kan de samenleving weinig bieden. Daarom moeten drempels die burgers en bedrijven ervaren bij een gang naar de rechter zoveel mogelijk worden geslecht. Bijvoorbeeld doordat de rechter meer bij mensen *in de buurt* rechtspreekt en vooral dat de gang naar de rechter eenvoudiger en minder formeel wordt.

“ De Rechtspraak dreigt achterop te raken terwijl de maatschappij vooruit rent, en kan daardoor aansluiting verliezen met de samenleving. Hierdoor zullen mogelijk nog minder mensen hun weg naar de rechter vinden.”

Naast de tomeloze inzet van iedereen die bij de rechtspraak betrokken is, kosten deze vernieuwingen ook geld. Geld dat de Rechtspraak niet meer heeft. Onze financiële positie is zorgelijk. Eerdere vernieuwingen werden betaald uit het eigen vermogen, maar de reserves zijn op. de Rechtspraak geeft meer uit dan er binnenkomt. De daling van het aantal rechtszaken versterkt dit probleem en een neerwaartse spiraal is een feit.

De Rechtspraak krijgt per zaak betaald. Minder zaken betekent minder geld. Het klopt dat minder zaken ook leidt tot minder kosten, maar er zijn ook uitgaven die niet afnemen als het aantal zaken daalt. Denk hierbij aan huisvestingskosten, maar ook investeringen in verdere (digitale) vernieuwing. Op dit laatste vlak was 2017 niet het makkelijkste jaar. Begin dit jaar hebben we helaas moeten besluiten om onze digitalisering- en moderniseringsagenda te vertragen. We zien nu dat dit project veel complexer is dan ooit gedacht. Het vereist een transformatie van de totale juridische sector. De vernieuwingen zullen uiteindelijk grote besparingen opleveren, maar worden pas later gerealiseerd dan gehoopt. Dat maakt onze financiële ruimte op korte termijn nog kleiner.

De Rechtspraak dreigt achterop te raken terwijl de maatschappij vooruit rent, en kan daardoor aansluiting verliezen met de samenleving. Hierdoor zullen mogelijk nog minder mensen hun weg naar de rechter vinden. Nog minder zaken, nog minder ruimte voor verbetering, nog meer druk op de toegang tot de rechter. Er is geen snelle oplossing om deze neerwaartse spiraal te doorbreken, maar stap voor stap kan het tij worden gekeerd.

“ Je recht halen kost snel honderden euro's, en dat kunnen velen niet opbrengen.”

Dat hoge kosten de toegang tot de rechter ondergraven is gevoelsmatig evident, maar wordt ook uitgewezen door onderzoek. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) en de Raad voor de rechtspraak toonden vorig jaar aan dat de stijging van het griffierecht met gemiddeld ruim 40 procent tussen 2009 en 2012, vooral bij zaken met een klein financieel belang, leidde tot een afname van het aantal handelszaken met 20 procent. Ander onderzoek laat zien dat het aantal kantonzaken zal stijgen als de griffierechten worden verlaagd. En zo zijn er nog meer onderzoeken die overduidelijk maken dat de toegang tot de rechter verslechtert als de kosten van de rechtsgang stijgen. Vooral de afname van het aantal zaken met een klein financieel belang (civiele kantonzaken), baart zorgen. Ook uit de praktijk is de boodschap te horen: hoge griffierechten zijn voor veel mensen een reden om niet te procederen, en om de – in hun ogen misschien onterechte – rekening toch maar te betalen uit angst voor mogelijke extra kosten.

Een eenvoudig voorbeeld: als iemand een conflict heeft over een onbetaalde rekening van 700 euro, dan kost een gang naar de rechter ruim 200 euro aan griffierechten, meer dan een kwart van de waarde van het geschil. Je recht halen kost snel honderden euro's, en dat kunnen velen niet opbrengen. Het draagt niet bij aan het rechtsgevoel. En om te bepalen wie in zijn recht staat en wie niet, is juist de expertise en het onafhankelijke oordeel van een rechter noodzakelijk.

Een klein financieel belang, in juridische termen, kan voor gezinnen met een laag inkomen of kleine ondernemingen die van opdracht naar opdracht leven, juist een pijnlijk hoge rekening zijn. Te hoog griffierecht kan een onoverkomelijke drempel vormen, en daarmee, zowel gevoelsmatig als feitelijk, afbreuk doen aan de rechtsbescherming van de burger. Hoewel er ook manieren zijn om problemen op te lossen zonder dat een rechter het oordeel velt, ik noem bijvoorbeeld mediation, moeten mensen uiteindelijk altijd naar de rechter kunnen stappen als zij dat willen.

“ Al onze plannen zijn gericht op een zo groot mogelijke maatschappelijke relevantie van rechtspraak. Maar pogingen om het recht effectiever te maken zullen stranden als mensen de rechter vermijden.”

De drempel naar de rechtszaal is niet alleen financieel van aard, er zijn meer oorzaken. Ook wet- en regelgeving, organisatorische keuzes en maatschappelijke ontwikkelingen kunnen een obstakel vormen. Hoewel dit jaarverslag vooral een terugblik is en bovenal een verantwoording aan de maatschappij, schetst het ook de contouren van wat de Rechtspraak wil bereiken. Al onze plannen zijn gericht op een zo groot mogelijke maatschappelijke relevantie van rechtspraak. Maar pogingen om het recht effectiever te maken zullen stranden als mensen de rechter vermijden.

“ Mensen moeten altijd vrij kunnen kiezen tussen een gang naar de rechter of andere manieren van geschillenbeslechting.”

We steken hierbij ook de hand in eigen boezem. Een heikel punt voor ons is de tijdsduur van rechtszaken, van dagvaarding tot vonnis (de zogeheten 'doorlooptijden'). De Rechtspraak probeert de duur van rechtszaken terug te brengen, maar de doorlooptijden zijn een veelkoppig monster dat zich lastig in bedwang laat brengen. Toch is het belangrijk dat wij hier resultaat boeken, want ook een vlotte afwikkeling van procedures verlaagt de drempel tot de rechter.

“De wet is niet altijd zo zwart-wit als wij denken. Rechters moeten van de gebaande paden durven af te wijken, als de maatschappij dit verlangt.”

Daarnaast moeten rechters ook meer durven, en niet denken dat verandering pas kan komen als de wet wordt aangepast. De wet is niet altijd zo zwart-wit als wij denken. Rechters moeten van de gebaande paden durven af te wijken, als de maatschappij dit verlangt. Een voorbeeld is hoe de kantonrechters de toenemende stroom van gijzelingsverzoeken hebben ingedamd. Steeds vaker zagen rechters dat er een verzoek tot gijzeling werd ingediend voor schuldenaren die wel wilden, maar niet konden betalen. Gijzeling is in zo'n geval alleen maar contraproductief. Een groep kantonrechters ondernam actie door van het Openbaar Ministerie te eisen dat voortaan aannemelijk werd gemaakt dat er sprake is van onwil tot betalen. Het signaal werd gehonoreerd en de toevloed van gijzelingszaken droogde op zonder dat er ook maar een letter aan de wet is gewijzigd.

Naast deze vorm van lef is hulp van de wetgever nodig. Wetten moeten soms worden herschreven om ze te laten voldoen aan de wensen van de tijd. De Rechtspraak is dan ook blij dat het kabinet ons hierbij de helpende hand reikt met een 'experimenteerbepaling' in het regeerakkoord. Hierdoor kunnen rechters experimenteren met alternatieve vormen van rechtspreken, waardoor maatwerk makkelijk wordt bij zaken die hierom vragen. Wij bieden de minister voor Rechtsbescherming vanzelfsprekend alle hulp en advies om ervoor te zorgen dat deze nieuwe wetgeving van hoogwaardige kwaliteit wordt.

Terugblikkend op het jaar 2017 en vooruitblikkend op 2018, is mijn voornaamste conclusie: wij moeten ervoor waken dat steeds minder mensen de rechter weten te vinden. Het vergroten van het aantal zaken is géén doel op zich, maar een noodzakelijk middel om de Nederlandse burger de rechtsbescherming te garanderen die hem toekomt. Een onbelemmerde toegang tot de rechter is hiervoor een cruciale voorwaarde. Want wat heeft de burger aan een rechtbank als hij zich niet kan veroorloven er gebruik van te maken?

Mr. F.C. Bakker, voorzitter Raad voor de rechtspraak

1. De Rechtspraak in 2017

1.1 Inleiding

In 2017 hebben de bijna 10.000 medewerkers van de Rechtspraak zich met hart en ziel ingezet voor de afhandeling van bijna 1,6 miljoen zaken. Daarnaast is hard gewerkt aan ingezette vernieuwingen en organisatieontwikkelingen, zoals de digitalisering en professionele standaarden. De eerste resultaten van de *Agenda van de Rechtspraak 2015-2020* en het *Meerjarenplan Rechtspraak 2015-2020* zijn in 2017 zichtbaar geworden. Maar er liggen nog grote uitdagingen om de doelstellingen in 2020 te realiseren.

In dit leesverslag wordt ingegaan op de belangrijkste ontwikkelingen uit 2017. Vervolgens komen de 4 beleidsprioriteiten uit het jaarplan 2017 aan bod: ontwikkeling van de rechtsstaat, modernisering van de rechtspraak, maatschappelijk effectieve rechtspraak, en professionele standaarden.

1.2 Ontwikkelingen 2017

Aantal rechtszaken fors afgenomen

De belangrijkste en meest opvallende trend is dat het **aantal rechtszaken in 2017 fors is afgenomen**. Binnen nagenoeg alle rechtsgebieden zijn minder zaken aan de rechter voorgelegd. Opvallend is de daling bij kanton handelszaken¹, waar 81.000 minder zaken zijn aangebracht. Dit zijn zaken die veelal over incasso's gaan na het niet betalen van rekeningen, bijvoorbeeld van een zorgverzekeringpremie of abonnementsgeld voor mobiele telefonie. Voor sommige rechtsgebieden liggen verklaringen voor de hand, zoals bij incassozaken, waar vermoedelijk sprake is van een verbeterde betalingsmoraal na de economische crisis, de afschrikkende werking van relatief hoge griffierechten en de beschikbaarheid van buitengerechtelijke geschilbeslechting. Voor andere rechtsgebieden (zoals bij bestuursrecht), zijn de oorzaken van de instroomafname nog niet bekend.

Aantal bewindszaken sterk toegenomen

In eerste instantie is de afname van het aantal rechtszaken niet goed zichtbaar. De Rechtspraak heeft in 2017 namelijk net als het jaar daarvoor in totaliteit bijna 1,6 miljoen zaken behandeld. Dat dit totaal onveranderd is ondanks de forse instroomdaling bij rechtszaken, komt door een gelijktijdige maar tegengestelde trend: de **aanzienlijke toename van het aantal bewindszaken**. Dit type zaken is in 2017 met 100.000 toegenomen tot een totaal van 500.000 zaken. Dit betekent dat inmiddels 1 op de 3 zaken die de rechter behandelt een bewind gerelateerde zaak is. In dit type zaken heeft de rechter niet zozeer een beslissende, maar vooral een controlerende rol. De stijging betekent niet per definitie dat er meer mensen onder bewind zijn gesteld. De stijging is voor een groot deel toe te schrijven aan een nieuwe categorie zaken: de zogenoemde vijfjaarsevaluatiezaken waarbij lopende bewindsdossiers onder de loep worden genomen.

---

1 Inclusief kort gedingen.

Meer mensen in dienst

Een andere ontwikkeling in 2017 is dat het **personeelsbestand is toegenomen** met ongeveer 2%, zowel bij rechters als ondersteuning. Rechters hebben in voorgaande jaren aangegeven dat de kwaliteit van het rechterlijk werk onder druk is komen te staan door onderbezetting en toenemende complexiteit van zaken. Hierdoor werd het steeds lastiger om voor een zaak de tijd te nemen die zij nodig heeft en was de werkdruk onacceptabel hoog. Om te zorgen dat rechtzoekenden hier niet de dupe van werden, zijn rechters steeds meer in hun eigen tijd gaan doen. Dit is tekenend voor de inzet en betrokkenheid van mensen in de Rechtspraak, maar voor de lange termijn een onwenselijke en onhoudbare situatie. Daarom heeft de Rechtspraak sinds eind 2016 de werving van rechters geïntensiveerd: in 2017 zijn ruim 100 nieuwe rechters in opleiding aangenomen.

Rechters hebben meer tijd per zaak

De personele versterking werkt: uit de cijfers van 2017 blijkt dat **rechters² meer tijd per zaak hebben kunnen besteden**. Daardoor krijgen rechtzoekenden de gepaste aandacht tijdens zittingen. De noodzaak van voldoende beschikbare tijd voor zaken is een belangrijk aspect bij de ontwikkeling van professionele standaarden. Later in dit hoofdstuk meer over de ontwikkeling van deze standaarden.

Werkdruk nog steeds een knellend punt

Hoewel 2017 een verbetering laat zien is de **werkdruk nog steeds een knellend punt**, zo blijkt uit het 3-jaarlijkse *Medewerkeerswaarderingsonderzoek* (MWO) dat afgelopen jaar is gehouden. Begin 2017 publiceerde de Rechtspraak een rapport over de oorzaken van de werkdruk en wat ertegen te doen. De gerechten zijn met deze aanbevelingen aan de slag, maar verbetering kost tijd. Ook de invoering van professionele standaarden moet bijdragen aan beheersing van de werkdruk. Dit is een meerjarig proces, maar de eerste effecten zijn reeds merkbaar binnen het strafrecht. En ook binnen andere rechtsgebieden beginnen zich langzaam de effecten af te tekenen. Een goed teken is dat het werkplezier en de tevredenheid van medewerkers ten opzichte van 2014 is toegenomen. Er is nog een lange weg te gaan, maar de stijgende lijn is ingezet.

Meer zaken digitaal aangebracht en afgedaan

Een ander resultaat waar de afgelopen jaren veel energie in is gestoken, is dat in 2017 **meer zaken digitaal zijn aangebracht en afgedaan**. De hoognodige digitalisering begint daarmee steeds meer zijn beslag te krijgen binnen de Rechtspraak en wordt ook voor rechtzoekenden en ketenpartners steeds meer zichtbaar. In 2017 is echter ook gebleken dat deze digitalisering meer tijd en moeite kost dan gedacht, en hierdoor helaas vertraging oploopt. Dit komt later in dit hoofdstuk terug.

Financiën van de Rechtspraak onder druk

De financiële situatie van de Rechtspraak is zorgelijk. Het jaar 2017 (zoals geraamd in de Begroting 2018) wordt afgesloten met een negatief eigen vermogen. Dat gebeurde nog niet eerder. Eén van de oorzaken is de vertraging van de digitaliserings- en vernieuwingsoperatie KEI. Deze operatie moet naast een inhoudelijke verbetering (toegankelijke Rechtspraak die past in de digitale samenleving), ook een structurele besparing opleveren (er kan efficiënter worden gewerkt en er is minder personeel nodig). Maar de kosten gaan daarbij voor de baten uit. Het ontwikkelen en invoeren van nieuwe systemen vraagt om een aanzienlijke investering. Pas na invoering kan de personele bezetting worden verlaagd en de bijbehorende besparing worden bereikt. Door de vertraging lopen de ontwikkelkosten langer door, en worden de baten pas later gerealiseerd.

De andere oorzaak van de financiële problematiek is dat er in 2017 fors minder zaken aan de rechter zijn voorgelegd dan het ministerie van Justitie en Veiligheid en de Rechtspraak hadden verwacht toen zij in 2017 de prijsafspraken voor 2017-2019 maakten. De Rechtspraak wordt per zaak gefinancierd. Minder zaken betekent een lager budget. Het budget van de Rechtspraak kan daardoor per jaar sterk variëren, terwijl de kosten van de Rechtspraak een relatief vast karakter hebben. De lagere opbrengsten kunnen niet goed worden opgevangen door kostenbesparing, zeker in een tijd dat aanzienlijke investeringen nodig zijn voor de digitalisering. Het negatieve eigen vermogen van 2017 wordt conform het Besluit Financiering Rechtspraak aangevuld door de minister voor Rechtsbescherming. De oorzaken van het tekort van 2017 (minder zaken dan verwacht en complicaties bij KEI), doen zich naar verwachting ook voor in 2018 en 2019. Over deze financiële problematiek is de Raad voor de rechtspraak (hierna: de Raad) in voortdurend overleg met de minister.

Doorlooptijdverkorting lokaal succesvol maar niet structureel verbeterd

Een laatste ontwikkeling is dat ondanks alle inspanningen in 2017 de **duur van zaken niet korter is geworden**. Er zijn veel lokale initiatieven genomen om de behandeling van rechtszaken te versnellen. Zo hebben gerechten de bezetting verhoogd, extra kamers ingesteld, wijzigingen aangebracht in roostering en agendering, gewerkt aan meer regievoering door rechters, nauwere samenwerking gestimuleerd tussen teams en met ketenpartners, werkprocessen aangepast of vernieuwd, mondeling uitspraak doen gestimuleerd, meer gedelegeerd, en de monitoring en sturing van de resultaten verbeterd. Deze inspanningen maken dat er grote verschillen zijn tussen gerechten of tussen afdelingen binnen gerechten: Op sommige plekken is verbetering, maar op andere plekken is er achteruitgang.

In 2017 heeft een interne evaluatiecommissie de doorlooptijdverkorting geëvalueerd. De commissie constateert dat er nog te weinig verbinding is tussen de vele lokale initiatieven, waardoor substantiële versnelling uitblijft. Daarnaast spelen bezettingsproblematiek en de vertraging van de automatisering een rol. De noodzaak voor kortere doorlooptijden blijft onverminderd hoog. Deze noodzaak blijkt ook uit het periodieke klantwaarderingsonderzoek (KWO) dat in 2017 is gehouden: onvrede over de lange duur van rechtszaken komt opnieuw naar voren. Ook laat het KWO zien dat er niet alleen behoefte is aan versnelling, maar ook aan beter verwachtingenmanagement over de duur van procedures. Doorlooptijdenverkorting is een complex en weerbarstig thema, maar de opgave voor de Rechtspraak is duidelijk: snelle en stevige bijsturing is noodzakelijk.

1.3 Toekomstgerichte rechtspraak

Naast het dagelijks werk van het behandelen van rechtszaken bouwt de Rechtspraak continu aan verdere professionalisering van haar organisatie. Organisatieontwikkeling is nodig om te verzekeren dat de Rechtspraak niet alleen nu, maar ook in de toekomst is toegerust om op een goede manier recht te spreken. In het *Jaarplan 2017* zijn daarbij 4 prioriteiten gesteld: ontwikkeling van de rechtsstaat, modernisering van de Rechtspraak, maatschappelijk effectieve rechtspraak en professionele standaarden. Onderstaand wat 2017 hieraan is gedaan.

1.3.1 Ontwikkeling van de rechtsstaat

De rechtsstaat is in 2017 kwetsbaar gebleken. De onafhankelijkheid van de rechters in Polen en Hongarije is ernstig geërodeerd. Maar ook in andere Europese landen hebben aanvallen van politici en media de scheiding tussen de staatsmachten onder druk gezet. Deze gebeurtenissen lieten zien dat de rechtsstaat snel kan beschadigen wanneer het politieke klimaat omslaat. De Nederlandse Rechtspraak zette zich in voor het creëren van waarborgen voor de continuïteit van de rechtsstaat, zowel in wettelijke als institutionele zin.

Binnen het *European Network of Councils for the Judiciary* (ENCJ) speelde Nederland een voortrekkersrol bij de veroordeling van aanvallen op de rechtsstaat. De ENCJ heeft de Europese Commissie geïnformeerd over de ontwikkelingen en met nadruk gewezen op haar verantwoordelijkheid om de rechtsstaat overal in de Europese Unie hoog te houden. In Nederland heeft de Rechtspraak zijn zorgen in doorlopende contacten met de Nederlandse regering en het parlement uitgebreid gedeeld. De grondwettelijke opdracht om de internationale rechtsorde te bevorderen is immers bij uitstek van toepassing op landen in en rond de Europese Unie. In de media en bij publieke bijeenkomsten benadrukte de Rechtspraak hoe de rechtsstaat in sommige landen ernstig wordt bedreigd of zelfs ontmanteld, en werden rechters uit Polen in staat gesteld hun stem te laten horen.

Nederland is een stabiele rechtsstaat, waarin burgerrechten worden beschermd en conflicten vakkundig beslecht. Het vertrouwen in de Rechtspraak is volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau tussen 2012 en 2017 licht gestegen. Dit betekent niet dat de rechtsstaat in Nederland immuun is voor gebeurtenissen elders in Europa; zij dwongen de Rechtspraak in de spiegel te kijken. Op de in 2017 gehouden bijeenkomst 'Rechtspraak onder druk in Europa – hoe weerbaar zijn wij?' concludeerden de deelnemers dat ook de Nederlandse rechtsstaat onderhoud nodig heeft. Daarom vroeg de Rechtspraak de regering en de Eerste en Tweede Kamer in 2017 om gezamenlijk na te denken over de verantwoordelijkheid van de 3 staatsmachten voor het in stand houden en versterken van de rechtsstaat. De rechterlijke macht nodigde hen uit voor een conferentie met de top van de trias politica die in 2018 zal plaatsvinden: 'Staatsmachten in transmissie: schakelen en scheiden'.

Het onderhoud van de rechtsstaat is in de eerste plaats een opdracht aan de Rechtspraak zelf. In de *Week van de Rechtspraak* werd de jongerenwebsite rechtvoortou.nl gelanceerd en bezochten rechters meer dan 100 scholen in heel Nederland om te spreken over rechtspraak en de rechtsstaat (in aanvulling op de meer dan 50 duizend mensen – veelal scholieren – die in 2017 groepsgewijs de rechtbanken, gerechtshoven en bijzondere colleges bezochten). In deze Week wisselden ook 500 prominenten, waarvan de helft rechters, van gedachten over 'de toekomst van de rechter en de rechter van de toekomst'.

De Rechtspraak analyseerde in 2017 welke eisen de technologische ontwikkelingen, beschikbaarheid van internationale verbanden, migrantenstromen en verschuivingen in economie en arbeidsmarkt aan de rechtspraak van de toekomst kunnen stellen. Op basis van gesprekken met een groot aantal deskundigen en vernieuwers uit onder meer het bedrijfsleven, de politiek, wetenschap en de kunst werden 4 [scenario's](#) uitgewerkt voor de rechtspraak in 2030. Een aantal elementen keerde daarbij terug:

- het vertrouwen in de rechtsstaat hangt samen met het vermogen van de staatsmachten zich tijdig aan te passen aan de eisen van de maatschappij en de tijdgeest.
- de staatsmachten moeten samenwerken met respect voor ieders rol en verantwoordelijkheid.
- modernisering hangt af van de durf van de staatsmachten om te experimenteren ook als de uitkomst van die experimenten onzeker is.

De scenario's zullen dienen als kader bij het bepalen van de volgende *Agenda voor de Rechtspraak*.

1.3.2 Maatschappelijk effectieve rechtspraak

Het traject maatschappelijk effectieve rechtspraak (MER) heeft als doel de relevantie en effectiviteit van rechtspraak te vergroten. Dit betekent: niet alleen juridische knopen doorhakken, maar ook bijdragen aan het oplossen van problemen van rechtzoekenden en samenleving. In 2017 hebben wij het thema 'MER' binnen de Rechtspraak op de agenda gezet, diverse projecten opgezet en geïnvesteerd in toekomstige initiatieven.

Het gaat om 4 thema's: 1) multi- en schuldenproblematiek, 2) complexe echtscheidingen, 3) toezicht op bewind en 4) toegang tot de rechter. In 2017 is een werkgroep van kantonrechters gestart om te kijken hoe de Rechtspraak kan bijdragen aan het oplossen van de vaak schrijnende problemen van mensen met schulden, een groeiend maatschappelijk probleem. In het voorjaar van 2018 presenteren zij hun visie.

Familierechters zijn reeds gestart met een nieuwe benadering van echtscheidingen waarbij kinderen zijn betrokken. De rechter heeft meer mogelijkheden tot regie gekregen en met gemeenten en hulpverleners wordt gewerkt aan een uniform hulpaanbod. Daarnaast heeft de Rechtspraak zitting genomen in het Platform Rouvoet, een belangrijk initiatief, gericht op het beperken van schade aan kinderen die bij een scheiding betrokken zijn.

Om het toezicht van de Rechtspraak op bewindvoerders te verbeteren beoordeelt het Landelijk Bureau Kwaliteitszorg of professionele curatoren, bewindvoerders en mentoren voldoen aan de eisen die de wet aan ze stelt. In 2017 is met name geïnvesteerd in digitale, slimmere methoden van toezicht.

In 2017 heeft de Rechtspraak zich ook hard gemaakt voor een 'experimenteerbepaling' die innovaties mogelijk maakt waarbij afgeweken wordt van het bestaande procesrecht. Doel: betere 'service' en eenvoudiger toegang tot het recht. In het regeerakkoord is opgenomen dat deze bepaling er komt. In de rechtbank Rotterdam is een proefproject 'huiselijk geweld' gestart waarbij huiselijk geweldzaken worden behandeld in combinatie met andere (familierechterlijke) zaken, bijvoorbeeld een echtscheiding of een onder toezichtstelling. Daarnaast liep in 2017 de proef in Noord-Nederland met de spreekuur-rechter. Het blijkt een inspirerende innovatie, diverse andere rechtbanken hebben inmiddels laten weten met soortgelijke projecten te willen starten.

1.3.3 Modernisering

Ook aan de modernisering van rechtspraak wordt gewerkt. Doel: rechtspraak sneller, beter en meer toegankelijk maken. Het gaat hierbij niet alleen over digitalisering van de procedures, maar ook over een actievare, meer regisserende rol voor de rechter.

Met de digitalisering van de Rechtspraak werden in 2017 goede resultaten bereikt. In het najaar werd helaas ook duidelijk dat de invoering van digitaal procederen toch complexer is dan aanvankelijk voorzien. De digitalisering van de rechtspraak betekent een transformatie van de hele juridische sector. Dit is bij de start van het moderniseringsprogramma KEI onderschat. Deze complexiteit en de financiële problematiek van de Rechtspraak noodzaken helaas om de digitalisering te vertragen. Deze temporisering geeft gelegenheid om de technologische keuzes te heroverwegen, meer greep te krijgen op het ontwerp-proces en te bezien of het mogelijk is om op grotere schaal gebruik te maken van marktoplossingen. In 2017 werd reeds gewerkt aan de oprichting van een permanente 'Informatie Voorzienings Organisatie' (IVO Rechtspraak), van waaruit de vernieuwing en digitalisering van de rechtspraak zal worden bestuurd. Dit alles is toegelicht in de [voortgangsrapportage](#) die de Raad in december 2017 publiceerde. De Raad en het ministerie van Justitie en Veiligheid zijn in gesprek over het vervolg van de digitalisering en een structurele oplossing voor de financiering. Ook wordt in 2018 bekeken wat de vertraging betekent voor de medewerkers van wie de functie door de digitalisering uiteindelijk zal vervallen.

Wat werd in 2017 op gebied van de digitalisering bereikt?

- Digitaal procederen werd voor de eerste groep advocaten verplicht. Dat waren de vreemdelingenadvocaten, die sinds juni 2017 (krachtens de 'KEI'-wet) voortaan hun asiel- en bewaringszaken digitaal moeten indienen. Het resultaat: snelheid, toegankelijkheid en uniformiteit. *Vier seconden* nadat de advocaat beroep heeft ingesteld tegen uitzetting is de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) op de hoogte en kan de marechaussee de vreemdeling nog van de vliegtuigtrap halen.
- In de proefregio's Gelderland en Midden-Nederland werden ook civiele advocaten per 1 september verplicht om digitaal te procederen (in handelsvorderingen met verplichte procesvertegenwoordiging). In die zaken geldt het nieuwe procesrecht. Sommige van die 'digitale zaken' konden daarom worden afgedaan met een mondelinge uitspraak.

- Het aantal faillissementsdossiers waarin rechters digitaal met de curator communiceren, steeg in 2017 van 42 procent naar 78 procent, een fraai resultaat. Rechter-commissarissen en curatoren rapporteren een snellere afhandeling van faillissementen door kortere lijnen en snellere communicatie. Ook werden de eerste stappen gezet om méér te halen uit de data die deze manier van werken opleveren, zoals over de duur van een afwikkeling.
- Digitale communicatie is ook de toekomst in het toezicht op bewindszaken. Een proef met professionele bewindvoerders en softwareleveranciers leverde 2 belangrijke winstpunten op: snellere communicatie en een aanzienlijke kostenbesparing voor bewindvoerders. In november 2017 startten rechtbanken met het digitaal maken van de 150.000 bewindsdossiers en het aansluiten van de kantoren. Eind 2018 moet deze operatie klaar zijn.
- In het strafrecht is digitaal procederen al jaren de norm in enkelvoudige kamerzaken. In de ambitie om alle strafzaken digitaal af te handelen, is de finaleronde ingezet: de behandeling van meervoudige kamerzaken (MK). De dwingende termijnen en vele betrokken partijen, maken digitalisering van deze categorie zaken weerbarstig. In 2017 hebben bijna alle rechtbanken een begin gemaakt met de digitale behandeling van MK-zaken. Een proef die in 2016 bij 3 rechtbanken werd gestart met MK-zaken zonder gedetineerden, werd vorig jaar afgerond. Andere rechtbanken konden daarna volgen. In aantallen gebeurt dat nog mondjesmaat. Rechtbank Noord-Holland leidt de dans en behandelde in 2017 al 14 procent van de MK-zaken digitaal.
- Na de proef met MK-zaken zonder gedetineerden, werd vorig jaar de volgende stap gezet: de digitale behandeling van MK-zaken met verdachten in voorlopige hechtenis. Elk zaakstype kent een eigen protocol dat ook digitaal nauwgezet moet worden getest en gevolgd. Verbreding van deze proef bij andere rechtbanken vindt plaats in 2018.
- Verder werd in 2017 als onderdeel van digitale vernieuwing binnen het strafrecht het advocatenportaal opgeleverd. Het portaal biedt de mogelijkheid om strafdossiers digitaal beschikbaar te stellen aan advocaten.

1.3.4 Professionele standaarden

In professionele standaarden leggen rechters expliciet vast voor welke kwaliteitseisen zij staan en wat de samenleving van hen mag verwachten. Door de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van hun rechterlijk handelen gezamenlijk in te vullen, geven rechters inhoud aan hun collectieve vakmanschap. De afgelopen jaren zijn voor alle rechtsgebieden professionele standaarden ontwikkeld en is gestart met de invoering. In 2017 werden de volgende resultaten behaald:

- Diverse bestaande standaarden zijn in 2017 doorontwikkeld, te weten die voor de bestuursrechter en voor de teams familie- en jeugdrecht van de rechtbanken.
- Nieuw is de professionele standaard 'Zaaksbehandeling' van de teams familie- en jeugdrecht van de gerechtshoven, die in 2017 werd ontwikkeld.
- In 2017 zijn verschillende standaarden gepubliceerd op rechtspraak.nl, namelijk de standaarden van de bestuursrechter bij de rechtbanken; de standaarden van de teams belastingen van de gerechtshoven; de standaard 'Kindgesprek' van de familie- en jeugdraadsheren en de standaarden van de rechters en raadsheren in de strafrechtspraak.

- De werklastnormen in de professionele standaarden strafrecht zijn bijna volledig ingevoerd. Veel aandacht ging uit naar een verantwoord zittingsrooster en de motivering van de voorlopige hechtenis. Volledige invoering staat onder druk door onderbezetting. De formatieve en feitelijke bezetting is (nog) niet in balans.
- De invoering van de civiele professionele standaarden loopt. De focus ligt op de planning van zittingen en de juridische ondersteuning bij de zittingen.
- Bij familie- en jeugdrecht bij de rechtbanken is het beginsel '1 gezin, 1 rechter' verder uitgewerkt en nu richt de aandacht zich op de praktische uitvoering.
- Bij de hoven is in 2017 de standaard 'Kindgesprek' verder ingevoerd. In die standaard zijn vuistregels gegeven voor de aanpak van het kindgesprek. De nadruk ligt op het bieden van ruimte aan het kind, zodat het zijn stem kan laten horen. In navolging hiervan is ook veel aandacht besteed aan de positie en (recht op) participatie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken. De werkwijzen en gedachten over dit onderwerp binnen alle gerechten zijn geïnventariseerd en hierover zijn landelijke aanbevelingen gedaan.
- Bij de bestuursrechters bij de rechtbanken is de nadruk gelegd op regievoering en op het toepassen van de mondelinge uitspraak.
- Binnen het rechterlijk toezicht lag de nadruk op toezicht op maat door goede toezichthouders.

Zoals in het jaarplan 2017 is aangegeven, vergt de invoering van professionele standaarden een inspanning van rechters en juridisch medewerkers en aanpassingen in de werkprocessen. Daarnaast heeft de Rechtspraak in 2017 geïnvesteerd in de werving van juridische professionals, maar de gewenste bezetting is nog niet gehaald. De invoering is gefaseerd zodat de organisatie kan toegroeien naar een situatie waarin alle rechters kunnen werken volgens de professionele standaarden.

2. 2017 in cijfers

2.1 Inleiding

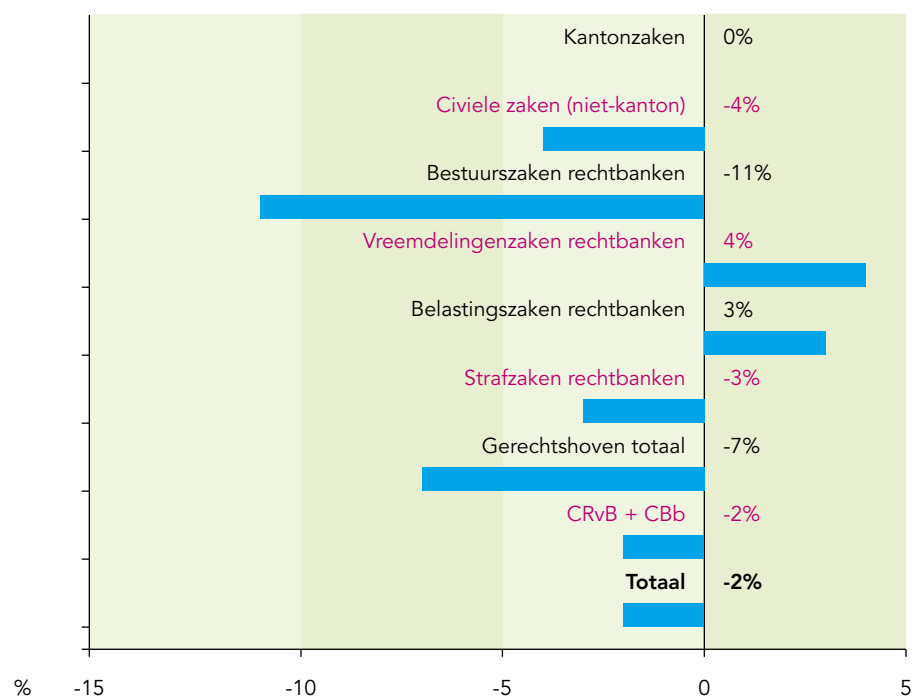
Dit hoofdstuk geeft een cijfermatig overzicht van 2017, waar mogelijk voorzien van een toelichting. De cijfers hebben met name betrekking op het primair proces (onder andere instroom, productie en kwaliteit). Ook wordt ingegaan op het onderwerp personeel en wordt er een kostenspecificatie gegeven.

2.2 Inkomende zaken

2.2.1 Algemeen beeld van de ontwikkeling van inkomende zaken

Het aantal zaken dat binnenkomt wordt bij de Rechtspraak aangeduid als 'instroom'. Zoals Figuur 1 laat zien gold voor de meeste rechtsgebieden een afname van de instroom. Onder meer bij bestuursrecht, belastingzaken en kanton handelszaken was de afname relatief fors. Er was alleen nog een duidelijke groei te zien van kantonzaken familie, vreemdelingenzaken en bij de bijzondere colleges (met name CBb). De groei bij kanton familie betreft hoofdzakelijk bewindszaken en is in aantallen ongekend groot (+100.000 zaken). Hierdoor werden in 2017 net als vorig jaar bijna 1,6 miljoen zaken aangebracht bij de gerechten³, ondanks de instroomdaling in de meeste rechtsgebieden. We beschrijven de ontwikkelingen per rechtsgebied die het meest in het oog springen.

Figuur 1: Procentuele ontwikkeling van inkomende zaken 2017

3

Een klein deel van het aantal ingekomen en afgehandelde zaken valt buiten de gepresenteerde overzichten. Het betreft de bijzondere kamers, megazaken, commissies van toezicht en tuchtrecht en het werk van de rechtercommissaris strafzaken.

2.2.2 Kantonzaken

Binnen kanton waren verschillende bewegingen zichtbaar. Bij de handelszaken die bij dagvaarding worden aangebracht, is opnieuw van verdere afname sprake (-18%) van het aantal inkomende zaken. Deze zaken betreffen veelal incassozaken, na niet betalen van rekeningen, zoals bijvoorbeeld verzekeringspremies of abonnementsgeld voor mobiele telefonie. Bij deze categorie zaken is het aantal ingekomen zaken in 2017 duidelijk afgenomen. Vermoedelijk is hier sprake van een combinatie van een verbeterde betalingsmoraal, de afschrikkende werking van relatief hoge griffierechten en de beschikbaarheid van buitengerechtelijke arbitrage. Dit versterkt de trend die de afgelopen jaren zichtbaar was.

Daar staat tegenover dat de instroom van nieuwe zaken bij familie (wat vrijwel volledig bewindszaken betreft) juist is toegenomen, met 26 procent (ruim 100.000 zaken). Dit is onder andere het gevolg van een nieuwe stroom zaken, de zogenoemde vijfjaarsevaluatiezaken waarbij lopende bewindsdossiers onder de loep worden genomen. De instroom van deze zaken kwam voorheen niet voor en heeft in 2017 tot 63.000 nieuwe zaken geleid.

Strafzaken (overtredingen) zijn met 13 procent toegenomen tot ruim 59.000 zaken. De Rechtspraak kan hiervoor geen specifieke overtredingsgroep of reden aanwijzen. Ook het aantal Mulderzaken⁴ (verkeersboetes) steeg in 2017. Het aantal gijzelingszaken (wanneer men een opgelegde boete niet betaalde) is toegenomen, maar nog altijd zeer laag (minder dan 2.000 per jaar).

2.2.3 Civiele rechtszaken bij de rechtbanken

Het aantal civiele handelszaken die niet onder kanton vallen nam wederom af met 4 procent tot 268.000. De afname van handelszaken (bodenzaken en kort gedingen) bedroeg 10 procent, circa 7.700 zaken. Dit kwam vooral door een afname van zaken rond insolventies – een indicatie van economisch herstel. Insolventiereksten namen af met 26 procent en het aantal uitgesproken insolventies liep opnieuw sterk terug van 16.600 in 2016 tot 13.600 in 2017. Binnen de uitgesproken insolventies namen de faillissementen op eigen aangifte opnieuw het sterkste af (-44%). Het aantal rekestten aan de voorzieningenrechter nam met 10 procent af in 2017.

De familierechtelijke procedures namen licht af (-1%) tot 184.000. Afname was zichtbaar bij scheidingszaken (-5%), verzoeken over ondertoezichtstelling en uithuisplaatsing (-1%) en levensonderhoud (-9%). Het aantal ingekomen BOPZ-zaken nam opnieuw toe (8%).

---

⁴ Mulderzaken gaan over lichte verkeersovertredingen en onverzekerd rijden. Procedures over verkeersboetes vallen niet allemaal onder Mulderzaken. Wanneer ze gefiscaliseerd zijn, zijn het belastingzaken.

2.2.4 Bestuursrechtelijke rechtszaken bij de rechtbanken

De instroom van bijna 98.000 zaken bij de rechtbanken op het gebied van het bestuursrecht was het laagste niveau sinds jaren. De instroom groeide weliswaar bij de vreemdelingenzaken, maar daar stond zeer sterke krimp bij 'reguliere' bestuurszaken en belastingzaken tegenover.

De instroom reguliere bestuurszaken nam in 2017 met 15 procent af naar ruim 41.000. Deze afname was niet voorzien en deed zich voor bij een grote verscheidenheid van aanbrengeende bestuursorganen en typen wetgeving. Bij gebrek aan inzicht in het aantal door bestuursorganen genomen besluiten en behandelde bezwaarschriften, is moeilijk aan te geven of hier sprake is van een kleiner aantal conflicten of een verminderde procesbereidheid.

Het aantal belastingzaken nam sterk af (-24%). Dit was vooral het gevolg van het uitblijven van een piek in WOZ-zaken. In de jaren 2015-2016 kwam het telkens voor dat een grote groep WOZ-zaken geclusterd werd ingediend. Dit betrof geschillen tussen woningbouwverenigingen of -stichtingen en gemeentes over de hoogte van de WOZ. Sinds 2015 werd de WOZ-waarde mede bepalend voor de maximale huurverhoging. In 2017 is piekinstroom van dit type bij de belastingrechter uitgebleven.

Het aantal vreemdelingenzaken is in 2017 met 4 procent licht toegenomen tot 32.000. Toename was zichtbaar bij asiel- en bewaringszaken, afname bij verlengde asielprocedures, reguliere zaken en de zogenaamde Dublin-zaken, waarbij aanvragen via andere Europese landen binnenkomen.

2.2.5 Strafzaken bij de rechtbanken

Het aantal ingekomen strafzaken is in 2017 met 4 procent afgenomen tot 169.000 zaken. In dat aantal zit niet alleen de behandeling op zitting van de hoofdzaak maar ook allerlei 'nevenproducten', zoals vorderingen en rekestes. De afname was het sterkst bij de raadkamerzaken die geen betrekking hebben op voorlopige hechtenis. Deze hadden een instroom van 3.700 zaken minder dan in 2016. Gekeken alleen naar de behandeling van de hoofdzaak (de ter zitting gebrachte zaken), is eveneens sprake van een lichte afname met circa 2 procent, naar 104.300. Er valt door de Rechtspraak geen specifieke delictgroep aan te wijzen of reden te benoemen waarom het aantal aangebrachte zaken is afgenomen.

2.2.6 Zaken bij de gerechtshoven

Het aantal hoger beroepszaken bij de gerechtshoven liep terug (-6%) tot 52.100. Het aantal handelszaken liep sterk terug met 9 procent tot 8.200. Dit is voor een belangrijk deel een logisch gevolg van de afgenomen instroom bij kanton en civiel in eerste aanleg. Het aantal familiezaken nam ook af, zij het gematigder (-4%) tot 5.200. Deze afname zat vooral bij curatele en levensonderhoud. De grootste afname was echter voorbehouden aan belastingzaken. Namelijk 42 procent tot 3.900 zaken. Dit kwam doordat ook hier de (doorstroom van) WOZ-pieken ontbrak. De strafgerelateerde zaken bij de gerechtshoven is met 34.700 in 2017 nagenoeg constant gebleven.

2.2.7 Zaken bij de bijzondere colleges

De Centrale Raad van Beroep (CRvB) oordeelt in hoger beroep over geschillen op het terrein van de sociale verzekeringen, de sociale voorzieningen en ambtenarenzaken. Daarnaast is de CRvB rechter in eerste en enige aanleg in geschillen over de uitvoering van wetten voor oorlogs- en vervolgingsgetroffenen, enkele bijzondere pensioenen en voor beroepen van rechterlijke ambtenaren. De instroom aan rechtszaken nam in 2017 met 2 procent licht toe tot circa 8.400. De toename was vooral ten gevolge van ambtenarenzaken, specifiek 700 extra zaken met betrekking tot de militaire pensioenwet.

Het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) oordeelt over geschillen op het terrein van het sociaaleconomisch bestuursrecht. Daarnaast is het CBb hogerberoepsinstantie voor uitspraken op het gebied van een aantal specifieke wetten, zoals de Mededingingswet en de Telecommunicatiewet. In 2017 was de instroom bij het CBb met in totaal 1.900 zaken liefst 42 procent hoger dan in 2016, terwijl dat jaar ook al een zeer hoge instroom voor het college had opgeleverd. De toename bij CBb was in 2017 geconcentreerd in zaken ten gevolge van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (+400), meststoffenwetgeving (+200) en Europese landbouw-wetgeving (+70). De mededingingszaken namen af (-100), na een piek in 2016.

Tabel 1: Aantal ingekomen zaken 2013-2017 (afgerond op tientallen)

	2013	2014	2015	2016	2017	2017 ontwikkeling
Kantonzaken rechtbanken	1.082.140	1.109.810	1.037.380	946.260	982.370	4%
Handelszaken (incl. arbeidszaken en kort gedingen)	501.160	484.900	465.350	450.370	368.980	-18%
Familiezaken	315.400	370.400	402.350	403.170	506.620	26%
Strafzaken	66.020	60.510	67.630	52.690	59.400	13%
Mulderzaken (excl. adres onbekend)	199.570	194.010	102.060	40.040	47.370	18%
Civiele zaken (niet-kanton) rechtbanken	310.510	294.980	286.010	278.970	268.090	-4%
Handelszaken, insolventies en kort gedingen	97.490	90.100	83.990	76.280	68.560	-10%
Familiezaken*	191.040	184.290	183.270	185.030	183.660	-1%
Rekesten aan de voorzieningenrechter	22.010	20.590	18.750	17.660	15.870	-10%
Bestuurszaken rechtbanken	109.210	108.980	99.290	111.700	97.630	-13%
Bestuurszaken	49.190	52.460	50.120	48.490	41.100	-15%
Vreemdelingenzaken	33.030	29.350	23.230	30.760	31.980	4%
Belastingzaken	26.990	27.170	25.930	32.450	24.550	-24%
Strafzaken (niet-kanton) rechtbanken	197.930	180.280	186.150	176.950	169.170	-4%
Appelcolleges	66.950	64.810	65.530	65.240	62.390	-4%
Handelszaken	9.960	9.250	8.940	9.000	8.230	-9%
Familiezaken	5.720	4.800	5.050	5.420	5.210	-4%
Belastingzaken	5.130	5.140	5.180	6.690	3.870	-42%
Strafzaken	38.010	37.480	36.680	34.580	34.790	1%
CRvB + CBb**	8.130	8.150	9.670	9.550	10.290	8%
Totaal Rechtspraak	1.766.780	1.758.850	1.674.350	1.579.120	1.579.650	0%

Akten en verklaringen zijn buiten beschouwing gelaten.

*vanaf 2011 inclusief gezamenlijk gezagsverzoeken elke voordien werden behandeld door kanton.

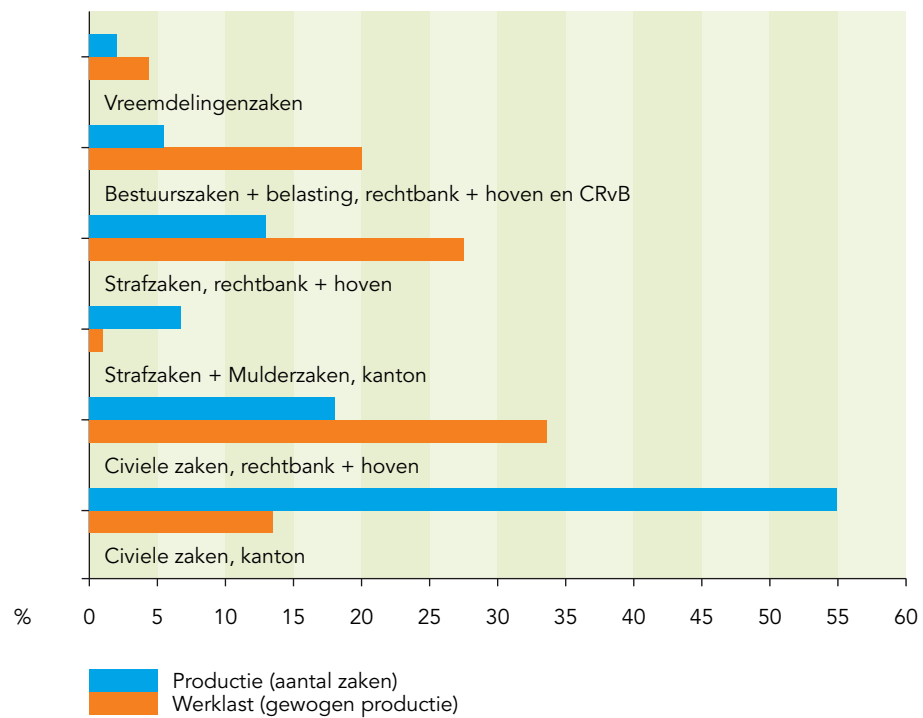
**CRvB 2% en CBb 42%

2.3 Afgehandelde zaken

2.3.1 Afgehandelde zaken per rechtsgebied

Inkomende zaken worden behandeld en afgedaan. Het afhandelen van zaken wordt bij de Rechtspraak 'productie' genoemd. Figuur 2 toont de verdeling van de productie over de verschillende rechtsgebieden. Naast de absolute aantallen zaken in de blauwe rijen, is ook de verdeling van de werklast over de verschillende rechtsgebieden (in de oranje rijen) weergegeven. Werklast is een gewogen productiemaat, die rekening houdt met verschil in bewerkelijkheid van verschillende zaken. Kantonzaken zijn relatief licht (minder bewerkelijk, dus lage werklast), terwijl bestuurszaken en hoger beroepen vaak meer werk kosten (bewerkelijker zijn, dus hoge werklast).

Figuur 2: Afgehandelde zaken en werklast per rechtsgebied 2017

Het aantal kantonzaken is verreweg het grootst. Het feit dat voor kantonzaken het aandeel in werklast in minuten zoveel kleiner is, geeft aan dat dit relatief lichte zaken zijn. Zijn de oranje rijen in de figuur echter groter, zoals bij de civiel, straf en bestuur, dan betekent dit dat relatief zware zaken zijn behandeld.

Hoewel strafzaken in de media en bij het publiek meestal meer aandacht krijgen, blijkt dat in 2017 bijna driekwart, 73 procent, van de zaken in de gerechten civielrechtelijk van aard is. Dit zijn handelsgeschillen en familiezaken (inclusief civiele kantonzaken). Het aandeel strafzaken bedraagt 20 procent en de resterende 7 procent betreft bestuurszaken, vreemdelingenzaken en belastingzaken.

Gewogen naar werklust is de verdeling anders. De behandeling van civiele zaken zorgt voor bijna de helft (47%) van de werklust, de behandeling van strafzaken voor ruim een kwart (29%) en de behandeling van bestuurszaken inclusief belastingzaken en vreemdelingenzaken ook voor een kwart (24%).

In 2017 zijn de aandelen van bestuursrecht en civiel afgenomen ten koste van strafrecht. Binnen de rechtsgebieden kunnen ook verschuivingen plaatsvinden. Zo kan de toename van het aantal bewindszaken bij kanton worden weggestreept tegen de afname van kanton handelszaken (onder meer de incasso's). Bij bestuursrecht neemt in 2017 het belang van belastingzaken en vreemdelingenzaken toe, terwijl de algemene bestuurszaken relatief afnemen.

Tabel 2: Aantal afgehandelde zaken 2013-2017 (afgerond op tientallen)

	2013	2014	2015	2016	2017	2017 ontwikkeling
Kantonzaken rechtbanken	1.040.080	1.101.610	1.061.520	973.250	969.050	0%
Handelszaken (incl. arbeidszaken en kort gedingen)	506.060	488.990	466.980	451.930	374.680	-17%
Familiezaken	291.880	352.640	403.240	408.810	488.800	20%
Strafzaken	64.990	60.560	66.510	53.150	59.460	12%
Mulderzaken (excl. adres onbekend)	177.150	199.420	124.790	59.370	46.120	-22%
Civiele zaken (niet-kanton) rechtbanken	310.890	298.450	287.640	279.490	269.600	-4%
Handelszaken, insolventies en kort gedingen	99.200	91.760	85.290	76.520	69.640	-9%
Familiezaken*	190.130	186.290	183.870	185.390	184.010	-1%
Rekesten aan de voorzieningenrechter	21.550	20.400	18.480	17.580	15.950	-9%
Bestuurszaken rechtbanken	109.230	107.590	102.330	106.700	103.280	-3%
Bestuurszaken	47.550	49.500	51.580	49.930	44.530	-11%
Vreemdelingenzaken	35.590	29.750	25.380	29.730	30.770	4%
Belastingzaken	26.100	28.350	25.370	27.050	27.970	3%
Strafzaken (niet-kanton) rechtbanken	190.060	178.480	184.120	174.650	169.880	-3%
Appelcolleges	67.210	67.340	62.680	65.910	61.510	-7%
Handelszaken	10.740	10.200	8.830	8.880	8.630	-3%
Familiezaken	5.550	5.190	4.730	5.040	5.470	9%
Belastingzaken	4.030	5.610	4.900	7.430	4.680	-37%
Strafzaken	38.650	38.330	35.200	35.670	33.970	-5%
CRvB + CBB**	8.240	8.000	9.020	8.900	8.760	-2%
Totaal Rechtspraak	1.717.460	1.753.460	1.698.290	1.600.010	1.573.310	-2%

Akten en verklaringen zijn buiten beschouwing gelaten.

*vanaf 2011 inclusief gezamenlijk gezagsverzoeken.

**CRvB -6% en CBB 33%

Tabel 3: productieontwikkeling naar instantie en rechtsgebied 2017

	Ontwikkeling zaken %	Ontwikkeling werklast (gewogen productie)
Rechtbanken	-1%	-5%
Kantonzaken rechtbanken	0%	-8%
Civiele zaken (niet-kanton) rechtbanken	-4%	-5%
Strafzaken (niet-kanton) rechtbanken	-3%	0%
Bestuurszaken rechtbanken (incl. belasting- en vreemdelingenzaken)	-3%	-10%
Appelcolleges	-7%	-11%
Civiele zaken	1%	1%
Belastingzaken	-37%	-45%
Strafzaken	-5%	-4%
CRvB	-6%	-11%
CBb	33%	-
Totaal	-2%	-6%

Gemarkeerd zijn de zaaksgroepen, waarbij de zaakssamenstelling substantieel zwaarder werd

Tabel 2 toont de productieontwikkeling per rechtsgebied door de jaren heen. Tabel 3 toont de groei of daling van het aantal afgehandelde zaken en de werklast ten opzichte van 2016. Het totaal aantal afgedane zaken nam in 2017 met 2 procent af, tot 1,57 miljoen zaken. De werklast (het gewogen volume afgehandelde zaken) is met 6 procent nog sterker afgenomen. Dit betekent dat het aantal relatief lichte (minder bewerkelijke) zaken, zoals bewindszaken, toenam, terwijl relatief zware (meer bewerkelijke) zaken, zoals bestuurszaken en belasting hoger beroepen, juist afnamen. Deze ontwikkeling zegt nog niets over de ontwikkeling van de zwaarte van deze zaken zelf. De Raad ontvangt regelmatig signalen dat deze zwaarte wederom is toegenomen.

2.3.2 Aantal afgehandelde zaken ten opzichte van de afspraken met de minister

De Rechtspraak wordt gefinancierd voor het afdoen van zaken. Daarover worden afspraken gemaakt met de minister voor Rechtsbescherming. Die afspraken zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op prognoses van het aantal zaken dat naar verwachting zal worden aangebracht. Deze voorspellingen worden samen met het WODC berekend via prognosemodellen. In Tabel 4 is weergegeven hoe het feitelijk aantal afgehandelde zaken in 2017 zich verhoudt tot de afspraken die hierover met de minister zijn gemaakt.

Tabel 4: Aantal afgehandelde zaken ten opzichte van de afspraken met de minister 2017

	begroting afspraken in aantallen	productie in aantallen	productie t.o.v. afspraken
Rechtbanken	1.579.744	1.511.804	96%
Kantonzaken excl. akten en Mulder a.o.	1.010.023	969.049	96%
Civiele zaken exclusief akten en verklaringen	285.012	269.596	95%
Reguliere bestuurszaken	51.379	44.532	87%
Vreemdelingenzaken	35.200	30.774	87%
Belastingzaken	25.680	27.973	109%
Strafzaken excl. overtredingen	172.450	169.880	99%
Gerechtshoven	53.417	52.751	99%
Civiele zaken	13.694	14.104	103%
Strafzaken	35.539	33.972	96%
Belastingzaken	4.184	4.675	112%
CRvB	8.423	7.457	89%
CBb	950	1.300	137%
Totaal	1.642.534	1.573.312	96%

Akten en verklaringen zijn buiten beschouwing gelaten.

In 2017 lag het aantal afgehandelde zaken ongeveer 4 procent lager dan de afspraken met de minister. Veelal kwam dit door het uitblijven van de instroom van zaken. Vooral de afhandeling van vreemdelingenzaken, algemene bestuurszaken en zaken bij de CRvB bleef achter bij de productieafspraken 2017 met de minister. De afhandeling van het aantal belastingzaken (eerste aanleg en hoven) oversteeg opnieuw de afspraken.

De Rechtspraak krijgt per behandelde zaak een bedrag en na afloop van het jaar wordt op basis van het werkelijk aantal afgehandelde zaken afgerekend.

2.4 Nog niet afgehandelde zaken

Alle gerechten hebben een zogenoemde 'werkvoorraad'. Dit zijn zaken die 'op de plank' liggen en wachten op behandeling en zaken die in behandeling zijn maar nog niet zijn afgedaan. Tabel 5 toont de werkvoorraadontwikkeling per rechtsgebied. De totale werkvoorraad is in 2017 in lichte mate afgenomen (-1%). In verhouding tot het instroomvolume⁵ is de werkvoorraad echter vrijwel gelijk gebleven (-0,2%), na de afname daarvan in de 3 jaar ervoor met gemiddeld 2 procent per jaar.

Bij de rechtbanken nam de werkvoorraad met 1 procent in lichte mate af. Dit kwam vooral door de werkvoorraadverkleining van kanton handel, algemene bestuurszaken en belastingzaken. De werkvoorraad vreemdelingenzaken nam toe. Bij bewind meerderjarigen (kanton familie) moest de afhandeling van een nieuwe groep zaken, de vijfjarsevaluatie van de bewind-dossiers, nog op gang komen en dan is de instroom altijd hoger dan het aantal afgedane zaken. De werkvoorraad liep daarmee op.

Bij de hoven nam de werkvoorraad met circa 2 procent duidelijk af, vooral bij civiele zaken (zowel van handelszaken als van familierechtelijke zaken) en belastingzaken. Bij de CRvB nam de instroom van rechtszaken in 2017 licht toe en de productie af, waardoor de werkvoorraad behoorlijk is opgelopen met 11 procent van het instroomvolume. Bij het CBb is het aantal afgedane zaken zeer sterk toegenomen (met 33%), maar zelfs dit was niet genoeg om voorraadafname te bewerkstelligen. Dit omdat de instroom een nog sterkere groei vertoonde van 42 procent. De werkvoorraad bij het College is momenteel zeer omvangrijk.

5

Om zichtbaar te krijgen of er een voorraadafname plaatsvond - los van het effect van instroomontwikkelingen en instroomniveau - is naast de absolute werkvoorraadontwikkeling ook de voorraadontwikkeling in verhouding tot het instroomniveau berekend.

Tabel 5: Werkvoorraadontwikkeling 2016-2017 (afgerond op tientallen)

	Instroom aantal 2016	Werk- voorraad eind 2016	Ontwikkeling werk- voorraad 2016		Instroom aantal 2017	Werk- voorraad eind 2017	Ontwikkeling werkvoorraad 2017	
			als % van instroom	t.o.v. 2015			als % van instroom	t.o.v. 2016
Rechtbanken								
Civiel	278.969	108.180	-3%	-7%	268.090	99.030	-3%	-8%
Handelszaken	60.407	71.320	-11%	-9%	53.228	63.380	-15%	-11%
Familiezaken	185.031	33.950	0%	-1%	183.661	33.120	0%	-2%
Beslissing president / civiel algemeen	33.531	2.910	-3%	-28%	31.201	2.530	-1%	-13%
Bestuur	111.702	51.340	4%	10%	97.627	45.320	-6%	-12%
Bestuurszaken	48.491	23.180	-3%	-6%	41.098	19.640	-9%	-15%
Vreemdelingenzaken	30.760	6.230	3%	19%	31.975	7.410	4%	19%
Belastingzaken	32.451	21.930	16%	32%	24.554	18.270	-15%	-17%
Strafzaken¹⁾	176.950	68.470	0%	1%	169.169	59.740	-5%	-13%
Kanton								
Kanton	946.261	168.210	-3%	-16%	982.370	161.370	-1%	-4%
Handelszaken	443.035	34.010	-1%	-12%	363.089	28.120	-2%	-17%
Familiezaken	403.167	90.440	-2%	-7%	506.615	106.920	3%	18%
Beslissing president / civiel algemeen	7.332	750	-2%	-19%	5.891	560	-3%	-25%
Strafzaken + mulderzaken	92.727	43.010	-23%	-33%	106.775	25.770	-16%	-40%
Gerechtshoven								
Civiel	14.420	11.910	4%	5%	13.440	11.530	-3%	-3%
Handelszaken	8.999	8.720	2%	2%	8.226	8.310	-5%	-5%
Familiezaken	5.421	3.190	7%	14%	5.214	3.220	1%	1%
Belastingzaken	6.688	4.410	-11%	-15%	3.874	3.590	-21%	-19%
Strafzaken	34.584	20.330	-3%	-5%	34.788	21.030	2%	3%
CRvB	8.216	10.250	4%	3%	8.392	11.180	11%	9%
CBb	1.332	1.380	26%	34%	1.897	1.970	31%	43%
Totaal werkvoorraad	1.579.122	444.480	-2%	-7%	1.579.647	414.760	-2%	-7%

1) Voorraad ter zitting gebrachte zaken.

2.5 Kwaliteit

De Rechtspraak heeft kwaliteit hoog in het vaandel staan. Die is onder meer geborgd met een kwaliteitssysteem dat normen stelt over bijvoorbeeld de maximale doorlooptijd van een rechtszaak, de manier waarop een vonnis moet worden gemotiveerd en over de permanente scholing van rechters en raadsheren. In dit hoofdstuk wordt aangegeven in hoeverre de normen in 2017 zijn behaald. Daarnaast wordt ingegaan op het aantal wrakingsverzoeken, klachten en meldingen omtrent datalekken.

2.5.1 Kwaliteitsnormen

Binnen de Rechtspraak gelden kwaliteitsnormen voor:

- Doorlooptijden. Er zijn termijnen vastgesteld per sector per zaakstype waarbinnen een normpercentage van het totaal aantal zaken moet zijn afgedaan.
- Permanente educatie. De norm is gemiddeld 30 opleidingsuren per jaar, c.q. een minimum van 90 uur verspreid over een termijn van 3 jaar. Dit geldt voor iedere raadsheer, rechter en juridisch medewerker.
- Goede bewijsmotivering (Promis). De norm is dat minimaal 50 procent van de meervoudige uitspraken in strafzaken, inclusief megazaken, volgens de Promis-methode wordt afgedaan. De norm is van toepassing in het rechtsgebied straf van de rechtbanken en gerechtshoven.
- Aantal meervoudige afdoeningen (MK). Er zijn per rechtsgebied minimum percentages vastgesteld voor de meervoudige afdoening van zaken (verhouding EK/MK).
- Reflectie. Iedere raadsheer en rechter neemt volgens de norm jaarlijks deel aan een intervisie- en/of reflectietraject. De norm is ook van toepassing op de juridisch medewerkers in de rechtbanken.

De Rechtspraak geeft prioriteit aan het behalen van de normen op permanente educatie, goede bewijsmotivering en doorlooptijden. De normen voor reflectie en aantal MK worden gemonitord.

Hieronder volgt een overzicht van de realisatie op de normen.

2.5.2 Kwaliteitsnorm: doorlooptijden

Doorlooptijden gaan over hoe lang de behandeling van een rechtszaak duurt van begin tot het eind. Doorlooptijd is gedefinieerd als *de totale tijd die verstrijkt tussen het instromen en het uitstromen van een zaak bij 1 gerechtelijke instantie*. De rechtszaken die de rechtbanken en gerechtshoven behandelen, zijn opgedeeld in 41 verschillende zaaktypen met ieder een eigen doorlooptijd-doelstelling. Die doelstellingen zijn gegoten in een norm die bestaat uit 2 elementen:

- 1) de termijn waarbinnen een zaak afgehandeld dient te zijn, en
- 2) het percentage zaken dat binnen die termijn is afgehandeld.

Het uitgangspunt bij de normen is dat het overgrote deel van de zaken binnen de gestelde termijn moet zijn afgehandeld. Tegelijkertijd moet rekening gehouden worden met rechtszaken die extra lang duren door niet te vermijden complicaties: een norm van 90% af te handelen zaken binnen 6 maanden houdt rekening met 10% buitengewoon lang durende zaken. De formulering van de norm op deze wijze heeft het voordeel dat ruimte aanwezig blijft om waar nodig bewust meer tijd te nemen voor de afdoening.

De duur die gemeten wordt start bij binnenkomst op het gerecht van het verzoekschrift of de dagvaarding en loopt door tot en met de uitspraak. Er is geen onderscheid gemaakt in delen die wel of niet door de Rechtspraak te beïnvloeden zijn. De duur van 'deeltrajecten', zoals mediation of de tijd dat een zaak op verzoek van partijen tijdelijk stilligt, is dus niet uit de doorlooptijdmeting gehaald.

In deze paragraaf is de stand van zaken te vinden over de duur van rechtszaken voor de rechtspraak als geheel. In de jaarlijkse [kengetallenpublicatie](#) is per gerecht de duur van rechtszaken te zien.

Landelijk totaalbeeld

In grote lijnen is in de afgelopen 5 jaar de duur van rechtszaken bij de gerechtshoven vrijwel gelijk gebleven en bij de rechtbanken toegenomen. Wel zijn grote verschillen zichtbaar tussen gerechten of tussen afdelingen binnen gerechten. Zo nam de duur van strafzaken in hoger beroep bij gerechtshoven en de duur van niet-kanton-handelszaken bij rechtbanken duidelijk af. De duur van belastingzaken en arbeidsontbindingen bij rechtbanken nam toe.

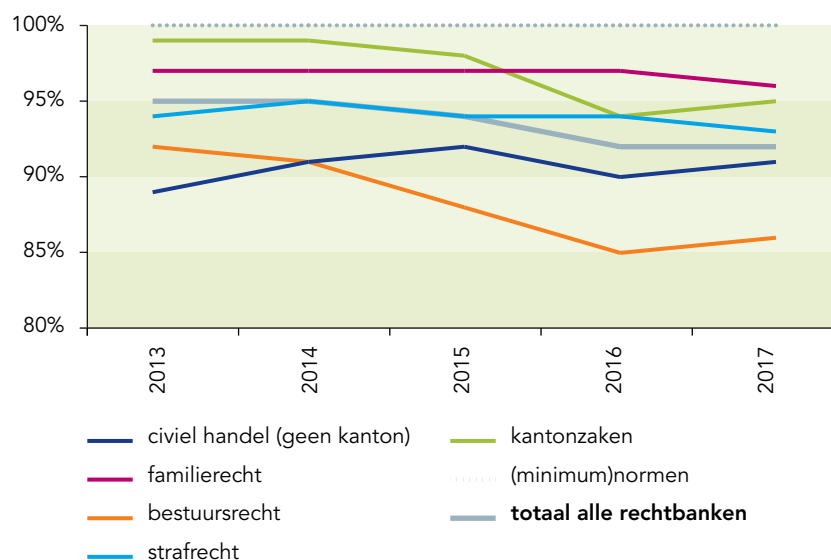
Tabel 6: Duur rechtszaken - gemiddelde doorlooptijd in weken 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017	2017 t.o.v. 2013
Totaal rechtbanken	11	11	13	12	12	5%
Totaal gerechtshoven	32	31	31	30	32	2%

Weging op aantallen zaken 2017

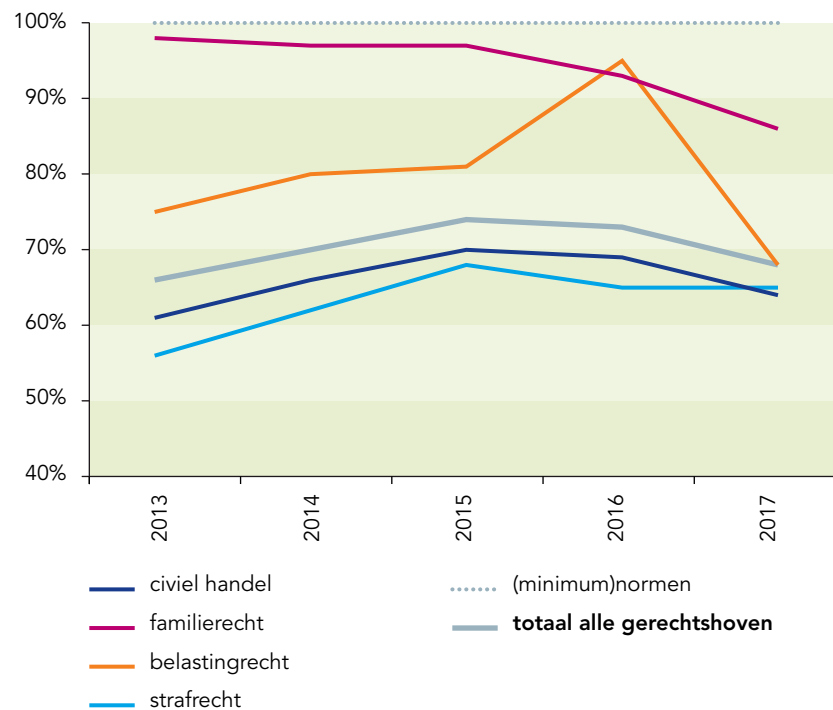
Bij de **rechtbanken** is duur van rechtszaken in 2017, alles samen genomen, ongeveer gelijk gebleven aan 2016. Sinds 2013 nam de gemiddelde duur er met 5 procent toe. Uit onderstaande figuur blijkt dat daardoor de mate waarin rechtszaken bij de rechtbanken aan de normduur voldeden in lichte mate is afgenomen: van circa 95 procent in 2013 tot 92 procent in 2017. Vooral bij belastingzaken en kantonzaken was sprake van achteruitgang. De duur van niet-kanton-handelszaken verbeterde juist.

Figuur 3: Duur rechtszaken bij rechtbanken - mate waarin voldaan is aan de doorlooptijdnorm 2013-2017

Bij de **gerechtshoven** nam de duur van rechtszaken toe in vergelijking met 2016. Sinds 2013 nam de gemiddelde duur er in lichte mate toe, met 2 procent. Uit onderstaande figuur blijkt dat ondanks die toename de mate waarin rechtszaken aan de normduur voldeden juist in lichte mate verbeterde: van circa 66 procent in 2013 tot 68 procent in 2017. Familierechtelijke zaken zijn langer gaan duren. Bij belastingzaken nam het aandeel dat aan de normtijd voldeed sterk af, maar de gemiddelde duur nam slechts in geringe mate toe.

Figuur 4: Duur rechtszaken bij gerechtshoven - mate waarin voldaan is aan de doorlooptijdnorm 2013-2017

De duur van de bodemzaken bij het CBb is sinds 2013 sterk verkort van gemiddeld 93 weken in 2013 tot 68 weken in 2017. Bij de CRvB nam de duur van bodemzaken af van 80 weken in 2013 naar 76 weken in 2017.

Hieronder volgt per rechtsgebied een beschrijving van de ontwikkelingen in 2017.

Tijdsduur kantonzaken

Tabel 7 laat zien dat sinds 2013 de duur van kantonzaken enigszins toenam, vooral als gevolg van de langere duur van behandeling van arbeidszaken en Mulderzaken. De samenstelling van de arbeidsontbindingszaken is echter niet meer vergelijkbaar met 2013.⁶ Overtredingszaken voldeden vaker aan de normduur dan in 2013, ondanks een toename van de gemiddelde duur ervan. De duur van de overige kantonzaken bleef ongeveer gelijk.

Tabel 7: Doorlooptijd kantonzaken - percentage binnen y-tijd en gemiddelde duur 2013-2017

	realisatie						2017 t.o.v.
	Norm	2013	2014	2015	2016	2017	2013
Kantonzaken							
Handels- dagvaardingszaken met verweer - norm 1	90% ≤ 1 jaar	94%	95%	94%	94%	93%	-1%
Handels- dagvaardingszaken met verweer - norm 2	75% ≤ 6 mnd.	75%	77%	76%	77%	73%	-3%
Rekesten arbeidsontbindingen op tegenspraak	95% ≤ 3 mnd.	96%	95%	94%	86%	79%	-17%
Handelsrekestes, niet-arbeidszaken	95% ≤ 6 mnd.	87%	86%	83%	87%	87%	0%
Handels- dagvaardingszaken zonder verweer (verstek)	90% ≤ 6 wkn.	97%	98%	98%	98%	98%	0%
Voorlopige voorzieningen	95% ≤ 3 mnd.	97%	97%	96%	95%	95%	-2%
Overtredingszaken	85% ≤ 1 mnd.	86%	87%	89%	90%	92%	7%
Mulderzaken	80% ≤ 3 mnd.	66%	63%	58%	35%	55%	-17%
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	99%	99%	98%	94%	95%	-4%
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		6	6	8	7	6	12%

6

Dit in verband met een wijziging in het ontslagrecht per 1 juli 2015 als gevolg van de invoering van de Wet werk en zekerheid.

Tijdsduur familiezaken

Uit Tabel 8 valt op te maken dat familierechtelijke procedures bij de rechtbanken al geruime tijd vrijwel geheel voldoen aan de doelstellingen. Alleen de behandeling van verzoeken om een kind onder toezicht te stellen liep vaker uit het gestelde doel van 3 weken. De gemiddelde duur van familierechtelijke zaken bij rechtbanken is, alles samengenomen, korter geworden in vergelijking met 2013.

Tabel 8: Doorlooptijd familiezaken - percentage binnen y-tijd en gemiddelde duur 2013-2017

	Norm	realisatie					2017 t.o.v.	
		2013	2014	2015	2016	2017	2013	
Familiezaken rechtbanken								
Scheidingszaken totaal (exclusief vovo's)	95% ≤ 1 jaar	94%	93%	93%	94%	94%	1%	
- waarvan op gemeenschappelijk verzoek	95% ≤ 2 mnd.	90%	90%	92%	94%	96%	6%	
Alimentatiezaken, bijstandsverhaal	90% ≤ 1 jaar	93%	92%	92%	93%	93%	0%	
Omgang- en gezagzaken	85% ≤ 1 jaar	83%	83%	87%	85%	83%	0%	
Jeugdbeschermingszaken kinderrechter	90% ≤ 3 mnd.	90%	90%	89%	89%	89%	-1%	
- waarvan eerste verzoeken tot OTS	80% ≤ 3 wkn.	72%	71%	68%	66%	59%	-18%	
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	97%	97%	97%	97%	96%	-2%	
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		16	15	15	15	14	-8%	
Familiezaken gerechtshoven								
Familierekosten	90% ≤ 1 jaar	91%	92%	90%	91%	87%	-5%	
- waarvan Jeugdbeschermingszaken	90% ≤ 4 mnd.	85%	83%	85%	77%	69%	-19%	
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	98%	97%	97%	93%	86%	-12%	
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		29	30	31	32	35	20%	

De behandeling van familierekosten in hoger beroep is sinds 2013 langer gaan duren. Toch voldeed de lengte ervan, alle zaken bij elkaar genomen, nog steeds vrijwel geheel aan de duurnormering. De jeugdbeschermingszaken zijn in hoger beroep langer gaan duren.

Tijdsduur handelszaken

Uit Tabel 9 blijkt dat de mate waarin de behandeling van kort gedingen en niet-kanton-handelszaken bij de rechtbanken aan de duuroelstellingen voldeden, vrijwel gelijk is gebleven in vergelijking met 2013. De gemiddelde duur liep wel op van 34 weken naar 37 weken. Binnen dit rechtsgebied verschilden de ontwikkelingen. Dagvaardingszaken waarin gedaagde verweer voert, zijn duidelijk korter gaan duren en de tijd waarin faillissementen worden afgehandeld is toegenomen.

Tabel 9: Doorlooptijd civiele handelszaken - percentage binnen y-tijd en gemiddelde duur 2013-2017

	Norm	realisatie					2017 t.o.v.	
		2013	2014	2015	2016	2017	2013	
Civiele handelszaken rechtbanken								
Handels- dagvaardingszaken met verweer - norm 1	90% ≤ 2 jaar	81%	86%	87%	89%	91%	12%	
Handels- dagvaardingszaken met verweer - norm 2	70% ≤ 1 jaar	55%	60%	62%	65%	64%	16%	
Handels- dagvaardingszaken zonder verweer (verstek)	90% ≤ 6 wkn.	77%	79%	84%	78%	81%	4%	
Beëindigde faillissementen	90% ≤ 3 jaar	81%	79%	77%	72%	69%	-15%	
Handelsrekestes (vooral insolventierekestes)	90% ≤ 3 mnd.	81%	83%	80%	76%	79%	-2%	
Kort gedingen / vovo's (inclusief familierecht)	95% ≤ 3 mnd.	93%	92%	92%	92%	93%	-1%	
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	89%	91%	92%	90%	91%	2%	
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		34	33	34	35	37	8%	
Civil - handelszaken gerechtshoven								
Dagvaardingszaken handel en verdeling gemeenschap - norm 1	90% ≤ 2 jaar	80%	80%	81%	81%	80%	-1%	
Dagvaardingszaken handel en verdeling gemeenschap - norm 2	70% ≤ 1 jaar	46%	47%	48%	46%	42%	-9%	
Insolventierekestes	90% ≤ 2 mnd.	31%	52%	65%	46%	45%	44%	
Handelsrekestes, niet insolventie	90% ≤ 6 mnd.	52%	44%	46%	60%	52%	1%	
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	61%	66%	70%	69%	64%	4%	
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		55	55	54	53	57	2%	

De mate waarin handelszaken in hoger beroep aan de doelstellingen voldeden, is licht toegenomen in vergelijking met 2013, overigens zonder dat de gemiddelde duur afnam. Binnen deze groep zaken is de duur van insolventierekestes in hoger beroep (gemiddeld 10 weken) weliswaar verbeterd, maar ze duren in verhouding tot de doelstelling nog iets te lang.

Tijdsduur strafrecht

Tabel 10 maakt duidelijk dat de mate waarin strafzaken bij rechtbanken aan de duurnormen voldeden, de laatste jaren redelijk stabiel is, behalve bij raadkamerzaken die niet over de voorlopige hechtenis gaan. De gemiddelde duur van die zaken is opgelopen van bijna 11 weken naar 12 weken, waardoor de mate waarin aan de doelstelling is voldaan, afnam van 80 procent binnen 4 maanden naar 73 procent. Raadkamerzaken die over voorlopige hechtenis gaan worden vrijwel altijd binnen 2 weken afgehandeld, met een gemiddelde duur van enkele dagen.

Tabel 10: Doorlooptijd strafzaken - percentage binnen y-tijd en gemiddelde duur 2013-2017

	Norm	realisatie					2017 t.o.v.	
		2013	2014	2015	2016	2017	2013	
Strafzaken rechtbanken								
Strafzaken MK (= meervoudig behandeld)	90% ≤ 6 mnd.	78%	81%	81%	83%	81%	4%	
Politierechterzaken (incl. economische)	90% ≤ 5 wkn.	87%	87%	87%	86%	88%	1%	
Strafzaken bij de kinderrechter (EK)	85% ≤ 5 wkn.	77%	83%	81%	80%	80%	4%	
Raadkamerzaken m.b.t. voorlopige hechtenis	100% ≤ 2 wkn.	99%	99%	99%	99%	99%	0%	
Raadkamerzaken niet voorlopige hechtenis	85% ≤ 4 mnd.	80%	78%	76%	74%	73%	-9%	
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	94%	95%	94%	94%	93%	0%	
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		7	9	8	9	8	5%	
Strafzaken gerechtshoven								
Meervoudige Kamer-zaken	85% ≤ 9 mnd.	63%	67%	65%	64%	65%	2%	
EK-strafzaken, niet kantonappellen	85% ≤ 6 mnd.	24%	41%	55%	49%	50%	106%	
EK-strafzaken, kantonappellen	85% ≤ 6 mnd.	42%	43%	67%	61%	57%	36%	
Raadkamer m.b.t. Voorlopige Hechtenis	90% ≤ 2 wkn.	62%	69%	74%	71%	80%	29%	
Raadkamer niet m.b.t. Voorlopige Hechtenis	80% ≤ 4 mnd.	45%	51%	57%	51%	50%	10%	
Klachten niet vervolgen (12 Sv)	85% ≤ 6 mnd.	34%	35%	34%	32%	30%	-13%	
Uitwerken (MK) strafzaak i.v.m. cassatie	100% ≤ 6 mnd.	70%	70%	65%	66%	68%	-3%	
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	56%	62%	68%	65%	65%	17%	
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		22	21	21	22	21	-4%	

De mate waarin strafzaken bij gerechtshoven aan de duurnormen voldeden is in vergelijking met 2013 sterk verbeterd, vooral door de duurverkortingen bij enkelvoudige kamerzaken (EK) en bij raadkamerzaken. Bij de hoven zijn de meeste zaakstypen in het strafrecht nog wel ver van de duurnormen verwijderd.

Tijdsduur bestuursrecht

Uit Tabel 11 blijkt dat in het bestuursrecht de mate waarin rechtszaken bij rechtbanken aan de duurnormen voldoen is afgenomen, ondanks een lichte verbetering van de gemiddelde duur. Bij lokale belastingzaken nam de mate waarin aan de duurnorm is voldaan sterk af; de duur van deze zaken liep op van gemiddeld 39 weken in 2013 naar gemiddeld 45 weken. De duur van reguliere bestuurszaken (gemiddeld 38 weken) is redelijk stabiel. Vreemdelingenzaken zijn steeds vaker aan de duurnormering gaan voldoen, hoewel de gemiddelde duur toenam van circa 27 weken in 2013 naar circa 28 weken in 2017.⁷

Door een toename in hoger beroep van de gemiddelde duur van belastingzaken van 64 naar 66 weken, nam de mate waarin aan de duurnormering is voldaan, af.

Tabel 11: Doorlooptijd bestuursrechtzaken - percentage binnen y-tijd en gemiddelde duur 2013-2017

	Norm	realisatie				2017 t.o.v.	
		2013	2014	2015	2016	2017	2013
Bestuursrechtelijke zaken rechtbanken							
Reguliere bestuurszaken, bodemzaken - norm 1	90% ≤ 1 jaar	84%	85%	82%	83%	82%	-2%
Reguliere bestuurszaken, bodemzaken - norm 2	70% ≤ 9 mnd.	68%	70%	68%	68%	65%	-3%
Voorlopige voorzieningen reguliere bestuurszaken	90% ≤ 3 mnd.	95%	95%	95%	97%	97%	2%
Vreemdelingenzaken, bodemzaken	90% ≤ 9 mnd.	81%	88%	84%	90%	91%	12%
Belastingzaken lokale belastingen, bodemzaken	90% ≤ 9 mnd.	62%	62%	55%	30%	31%	-51%
Rijksbelastingzaken, bodemzaken - norm 1	90% ≤ 18 mnd.	86%	76%	74%	79%	83%	-4%
Rijksbelastingzaken, bodemzaken - norm 2	70% ≤ 1 jaar	67%	60%	59%	56%	61%	-10%
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	92%	91%	88%	85%	86%	-6%
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		22	21	21	22	21	-4%
Belastingzaken hoven							
Belastingzaken - norm 1	90% ≤ 18 mnd.	76%	75%	78%	85%	69%	-9%
Belastingzaken - norm 2	70% ≤ 1 jaar	44%	53%	51%	67%	40%	-10%
Gemiddeld voldaan aan de normpercentages	100% of hoger	75%	80%	81%	95%	68%	-9%
Gemiddelde duur (gewogen gemiddelde) in weken		64	60	61	49	66	3%

De gemiddelde doorlooptijden bij de Centrale Raad van Beroep (CRvB) en het College van Beroep (CBb) voor het bedrijfsleven zijn opgenomen in Tabel 12. De duur van rechtszaken bij het CBb is in de afgelopen jaren sterk afgenomen. De gemiddelde duur van bodemzaken kwam in 2017 uit op 68 weken, waar dat 93 weken was in 2013. De duur van rechtszaken bij de CRvB is eveneens afgenomen. Bodemzaken duurden er gemiddeld 80 weken in 2013 en 76 weken in 2017.

⁷ Niet alle vreemdelingenzaken zitten in deze meting, maar alleen de zaken die verhoudingsgewijs lang duren, d.w.z. de niet-asielzaken en de verlengde asielpcedure. Zo zitten bewaringszaken hier niet in.

Tabel 12: Gemiddelde doorlooptijd van procedures bij CBb en CRvB in weken 2013-2017

College van Beroep voor het bedrijfsleven	2013	2014	2015	2016	2017	duurontwikkeling 2017 t.o.v. 2013
Bodemzaak met (appellabele) uitspraak	93	93	84	77	68	-27%
Overige afdoening bodemzaak	46	40	28	29	24	-47%
Voorlopige voorziening	4	5	7	5	6	38%
Totaal CBb	68	69	59	56	47	-31%

Centrale Raad van Beroep	2013	2014	2015	2016	2017	duurontwikkeling 2017 t.o.v. 2013
Bodemzaak met (appellabele) uitspraak	80	79	75	74	76	-4%
Overige afdoening bodemzaak	19	31	29	33	34	78%
Voorlopige voorziening	9	9	9	11	10	9%
Totaal CRvB	68	68	64	65	64	-6%

2.5.3 Kwaliteitsnorm: permanente educatie

Tabel 13: Realisatie kwaliteitsnorm permanente educatie 2013-2017

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Norm
Rechtbanken						100%
Permanente educatie rechters	71%	73%	76%	76%	75%	
Permanente educatie juridisch medewerkers	57%	61%	63%	63%	66%	
Hoven						100%
Permanente educatie raadsheren	66%	67%	66%	68%	68%	
Permanente educatie juridisch medewerkers	60%	48%	57%	60%	52%	
Bijzondere Colleges						100%
Permanente educatie raadsheren	72%	76%	91%	68%	68%	
Permanente educatie juridisch medewerkers	60%	92%	86%	82%	79%	

De norm voor permanente educatie (PE) waarborgt aandacht en tijd voor het verbreden en verdiepen van vakinhoudelijke kennis en vaardigheden. Alle gerechten hebben aandacht voor en investeren in kennisbevordering en opleiding. Er zijn verschillen tussen gerechten in de realisatie op de norm. De verschillen doen zich met name voor bij de permanente educatie van gerechtsambtenaren. De PE-norm zal in 2018 worden herzien in het licht van de aanbevelingen uit de opleidingsvisitatie en de nieuwe organisatie van kennis.

2.5.4 Kwaliteitsnorm: goede bewijsmotivering middels Promis

Tabel 14: Realisatie kwaliteitsnorm bewijsmotivering 2013-2017

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Norm
Rechtbanken	65%	69%	70%	75%	80%	50%
Hoven	31%	44%	55%	56%	54%	50%

Promis zorgt voor betere kwaliteit van het strafrechtelijk vonnis. De wijze waarop het vonnis is opgebouwd geeft meer inzicht in de redenering achter de rechterlijke uitspraak. De norm in de rechtbanken wordt ruimschoots gehaald en de realisatie verbetert zich elk jaar. De meeste rechtbanken (8) realiseren een percentage van ruim boven de 70%. De werkwijze is inmiddels staande praktijk binnen de rechtbanken. De gerechtshoven laten een wisselend beeld zien in de realisatie op de norm, uiteenlopend van 46% tot 74%.

2.5.5 Kwaliteitsnorm: reflectie

Tabel 15: Realisatie kwaliteitsnorm reflectie 2013-2017

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Norm
Rechtbanken						
Intervisie of reflectietraject rechters	82%	78%	71%	69%	66%	100%
Intervisie of reflectietraject juridisch medewerkers	33%	55%	61%	58%	54%	100%
Hoven						
Intervisie of reflectietraject raadsheren	38%	26%	47%	67%	36%	100%

Deze monitornorm streeft er naar dat structureel tijd wordt ingeruimd voor (vakinhoudelijke) feedback en reflectie. De norm wordt ingevuld door het meelesen van enkelvoudige vonnissen door een collega-rechter en het volgen van intervisietrajecten. Gerechten vullen hun reflectie en intervisieactiviteiten in met onder andere menukaarten, eigenwijsheidskamers, gezamenlijke reflectie in koppels, intercollegiale team overschrijdende intervisie, intervisie o.l.v. externe coach of met een zittingscoach. Er is een dalende trend in de realisatie op de norm voor reflectie voor rechters en juridische medewerkers. Ook is er een flinke daling in de realisatie bij de hoven. Reflectie en intervisie zijn geborgd in de professionele standaarden van de rechters en de opleidings- en kwaliteitsplannen van de gerechten. De uitvoering staat onder druk door onderbezetting en werkdruk.

2.5.6 Kwaliteitsnorm: meervoudige kamer (MK)

Tabel 16: Realisatie kwaliteitsnorm meervoudige kamer 2013-2017

	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Realisatie 2015	Realisatie 2016	Realisatie 2017	Norm
Rechtbanken						
MK straf	14%	15%	14%	15%	16%	15%
MK civiel handel	10%	8%	8%	8%	7%	10%
MK civiel familie	1%	2%	2%	2%	2%	3%
MK bestuur algemeen	9%	11%	10%	12%	12%	10%
MK vreemdelingenkamer	2%	3%	3%	3%	2%	5%
MK belasting rijk	29%	28%	29%	25%	27%	25%
Hoven						
MK straf	92%	91%	89%	93%	96%	85%
MK belasting	92%	90%	92%	95%	92%	90%

Rechters moeten de ruimte hebben om een zaak meervoudig (met 3 personen) af te doen. Dit bevordert de juridische kwaliteit van een uitspraak. Voorkomen moet worden dat zaken die geschikt zijn voor meervoudig afdoen, uit efficiencyoverwegingen enkelvoudig worden afgedaan. Om deze reden zijn per rechtsgebied streefpercentages afgesproken voor meervoudige afdoening. De streefpercentages voor MK civiel handel, civiel familie en vreemdelingenkamer van de rechtbanken worden (net) niet gehaald. Voornaamste oorzaak ligt in het aanbod dat zich leent voor meervoudige afdoening.

2.5.7 Wrakingsverzoeken en gehonoreerde wrakingen

In Nederland heeft iedere burger recht op een onpartijdige rechter. Wie betrokken is in een rechtszaak en goede redenen heeft om te denken dat de rechter een zaak niet onpartijdig kan beoordelen, kan vragen deze rechter te laten vervangen door een andere rechter. We noemen dat een verzoek tot wraking

Tabel 17: Wrakingsverzoeken 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Totaal	626	620	713	620	606
Rechtbanken	479	506	558	516	479
Gerechtshoven	122	89	97	88	107
CRvB	23	24	56	16	18
CBb	2	1	2	0	2

Na een sterke oploop van het aantal wrakingsverzoeken in de periode 2009 tot 2012, varieert dit sinds 2013 tussen de 606 en 626 verzoeken per jaar. Alleen 2015 vormde een uitzonderlijk jaar, toen het er 713 wrakingsverzoeken werden ingediend (hiervoor heeft de Rechtspraak geen verklaring kunnen vaststellen). Het aantal van 606 wrakingsverzoeken in 2017 zit aan de onderkant van de bandbreedte van de afgelopen 5 jaar.

Bij rechtbanken werd in 2017 479 keer een wrakingsverzoek ingediend, wat lager is dan het gemiddelde van 508 in de afgelopen 5 jaar. Bij gerechtshoven werd 107 keer een wrakingsverzoek ingediend, net boven het gemiddelde in de afgelopen 5 jaar. Dat het aantal wrakingsverzoeken bij rechtbanken hoger is dan bij gerechtshoven bevreemdt niet, aangezien er meer rechtbanken zijn dan gerechtshoven en bij rechtbanken de meeste rechtszaken worden behandeld.

De CRvB kreeg te maken met 18 wrakingen, net als vorig jaar een relatief laag aantal vergeleken met de jaren ervoor. Bij het CBb waren er 2 wrakingsverzoeken in 2017.

De 606 wrakingsverzoeken in 2017 moeten in het licht gezien worden van de afhandeling van bijna 1,6 miljoen zaken. Daarvan waren ongeveer 660 duizend rechtszaken op tegenspraak, de groep zaken waarin wrakingsverzoeken voorkomen. Dit betekent dat bij ongeveer 9 op de 10.000 rechtszaken op tegenspraak een wrakingsverzoek werd gedaan. Waarbij aangetekend dat soms meer wrakingsverzoeken per zaak voorkomen.

Als de wrakingskamer vindt dat een rechter terecht wordt gewraakt, kan dat 2 dingen betekenen: de rechter is in de betreffende zaak partijdig, of er is een schijn van partijdigheid. Ook de schijn van partijdigheid moet worden voorkomen. Daarom wordt ook bij schijn van partijdigheid een rechter van de zaak gehaald. Dat zegt overigens niets over zijn functioneren in andere zaken. Hij kan dus gewoon andere zaken gaan behandelen.

Tabel 18: Gehonoreerde wrakingsverzoeken 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Totaal	21	25	32	25	16
Rechtbanken	12	20	25	17	10
Gerechtshoven	8	5	7	7	6
CRvB en CBb	1	0	0	1	0

Slechts een gering deel van de wrakingsverzoeken wordt daadwerkelijk gehonoreerd, gemiddeld over de laatste 5 jaar tussen de 3 en 4 procent per jaar. In 2017 waren er 16 gehonoreerde wrakingen, zoals in Tabel 18 is te zien. Het aantal gehonoreerde wrakingen fluctueert in de loop der jaren wel, maar is niet structureel opgelopen.

2.5.8 Klachten

Bij de gerechten kunnen klachten worden ingediend over een gedraging van een medewerker van het gerecht of over de bedrijfsvoering van het gerecht.

Tabel 19: Ingediende en afgehandelde klachten 2013-2017

Onderwerp	2013	2014	2015	2016	2017
Bejegening	182	211	224	214	171
Rechterlijke beslissing	552	666	666	703	697
Tijdsduur procedures	209	343	343	348	290
Administratieve fout	302	341	341	481	366
Overige	549	509	509	679	643
Totaal	1.794	2.070	2.079	2.425	2.167

De cijfers zijn de totalen van de rechtbanken, gerechtshoven, CrvB en CBB.

In 2017 zijn 2.167 klachten ingediend bij de gerechten. Het aantal klachten is daarmee flink afgenomen ten opzichte van 2016 en weer terug op het niveau van 2015 (2016 kende een opvallend hoog aantal klachten).

Een substantieel deel van de klachten betreft een klacht over de rechterlijke beslissing (32%). Omdat over de inhoud van de rechterlijke beslissing niet kan worden geklaagd (daarvoor zijn rechtsmiddelen als hoger beroep beschikbaar), zijn deze klachten in veel gevallen niet-ontvankelijk verklaard op grond van artikel 2 van de klachtenregeling (526 van de 697 klachten).

Er is 290 keer (13%) een klacht ingediend over de tijdsduur van de procedure, dat betreft in veel gevallen een klacht over het (telkenmale) uitstellen van de datum van de uitspraak. Ook de totale lengte van de procedure is een reden tot het indienen van een klacht.

17 procent van de klachten gaat over administratieve fouten. Het betreft onder andere klachten over het niet (tijdig) beantwoorden van brieven, de zittingsplanning en de communicatie daarover. Daarnaast wordt geklaagd over het onjuist anonimiseren van uitspraken, de inhoud of het niet-verstrekken van een proces-verbaal, het onzorgvuldig omgaan met vertrouwelijke informatie en slechte bereikbaarheid van (de griffies van) de gerechten.

Er is ook geklaagd over de bejegening door rechters en medewerkers (8%). Daardoor voelen mensen zich niet serieus genomen. De klachten over rechters gaan over: onvoldoende spreektijd krijgen, partijdige indruk maken, vooringenomen standpunt hebben en onvoldoende dossierkennis.

De categorie overige klachten (30%) bevat klachten over veel verschillende onderwerpen, variërend van het te laat beginnen van de zitting, de inrichting van de wachtruimte tot onduidelijkheden in het zaakverdelingsreglement.

Tabel 20: Afgehandelde klachten naar soort afdoening 2017

Soort afdoening	aantal	% van niet-inhoudelijk behandelde klachten	% van totaal
Niet inhoudelijk behandeld totaal	1203	100%	56 %
Niet bevoegd (ex art. 2 klachtenregeling)	350	29 %	16 %
Niet-ontvankelijk (ex art. 2 klachtenregeling)	526	44 %	24 %
Niet-ontvankelijk overig	131	11 %	6 %
Buiten behandeling gelaten (ex art. 7 klachtenregeling)	74	6 %	4 %
Schikking of intrekking (informele afdoening)	122	10 %	6 %
Inhoudelijk behandeld totaal	964	100%	44 %
Ongegrond	459	48 %	21 %
Gegronnd	392	40 %	18 %
Geen oordeel	113	12 %	5 %
Totaal	2167		100%

Meer dan helft van de klachten is geregistreerd als 'niet (inhoudelijk) in behandeling genomen'. Dat betekent niet dat het gerecht niets met deze klachten doet. Klachten voor andere instanties, zoals OM, CJIB of andere gerechten, worden doorgaans na overleg met de bevoegde instantie doorgezonden. Maar het betreft ook klachten over rechterlijke uitspraken, die in de praktijk wel door de gerechten ter informatie aan de rechter worden voorgelegd. Verder betreft het klachten die zijn opgelost door bemiddeling van de klachtenfunctionaris. Wanneer de klager hiermee tevreden is, wordt de klacht niet meer aan het gerechtsbestuur voorgelegd.

Van de wel inhoudelijk behandelde klachten worden iets meer klachten ongegrond (48%) verklaard dan gegrond (40%). Zowel gegrond als ongegrond verklaarde klachten hebben bij de gerechten geleid tot het nemen van verbetermaatregelen. De oorzaken van klachten kunnen incidenteel zijn, als gevolg van een individuele menselijke fout. In die gevallen wordt dit met de betreffende medewerker besproken en gekeken hoe dezelfde fout in de toekomst voorkomen kan worden. Klachten met een meer structureel karakter worden vaak binnen de teams besproken, zodat het hele team op de hoogte is van het 'probleem' en herhaling voorkomen kan worden. Incidentele klachten kunnen ook wijzen op een structureel probleem, zoals onderbezetting hetgeen de zorgvuldigheid niet ten goede komt, of werkprocessen die niet (meer) kloppen.

Toegepaste verbetermaatregelen zijn onder meer: een realistische uitspraaktermijn bepalen om in een later stadium uitstel te voorkomen, het aanpassen van werkprocessen, teksten van standaardbrieven verduidelijken en de aandacht vestigen op een correcte uitvoering van de geldende werkprocessen.

2.5.9 Datalekken en privacy

Persoonsgegevens zijn noodzakelijk voor een goede en zorgvuldige rechtspleging en procesvoering. Burgers moeten er op kunnen rekenen dat hun persoonsgegevens vertrouwelijk en zorgvuldig worden verwerkt, daarom is privacy binnen de Rechtspraak een belangrijk en actueel thema.

In 2017 heeft de Rechtspraak de voorbereidingen op de nieuwe Europese privacywetgeving, de Algemene verordening gegevensbescherming en de Richtlijn gegevensbescherming bij opsporing en vervolging, voorgezet. Deze voorbereidingen omvatten onder andere de herijking van het privacy-beleid en de start van een implementatietraject.

Op 1 januari 2016 ging door een wijziging op de Wet bescherming persoonsgegevens de meldplicht datalekken in. Deze meldplicht heeft serieuze aandacht van de Rechtspraak om zorgvuldig gebruik van persoonsgegevens te waarborgen. Er is in 2017 sterk ingezet op bewustwording onder medewerkers en bestuurders en dit heeft gewerkt: in 2017 zijn 128 datalekken gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens, waar dit er in het eerste jaar waarin de meldplicht van kracht was nog 17 waren. Het overgrote deel van de incidenten is ontstaan bij de verzending van stukken. De Rechtspraak heeft maatregelen genomen naar aanleiding van voorgevallen datalekken, waaronder het verscherpen van werkprocessen en het investeren in betere postverzending.

2.6 Personeel en duurzaamheid

De rechterlijk ambtenaren en gerechtsambtenaren vormen samen het personeel van de Rechtspraak, en zijn het belangrijkste kapitaal van de organisatie. De Rechtspraak hecht er daarom veel waarde aan dat de juiste mensen op het juiste moment de juiste functie vervullen, en over de juiste kennis en vaardigheden beschikken. In onderstaande wordt uitgelegd welke kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkelingen het personeelsbestand van de Rechtspraak in 2017 heeft ondergaan.

2.6.1 Ontwikkeling personeelsbestand

Voordat ingezoomd wordt op de meer kwalitatieve aspecten van het personeel, wordt in onderstaande tabel het kwantitatieve personeelsoverzicht weergegeven. Daaruit blijkt dat het personeelsbestand van de Rechtspraak de laatste 5 jaar weinig schommelingen heeft gekend. Dit biedt echter geen garantie voor de toekomst. De verwachting bestaat dat het personeelsbestand van de Rechtspraak qua grootte en samenstelling zal veranderen, vanwege digitalisering, het invoeren van de professionele standaarden en het verminderen van de werkdruk.

Tabel 21: Aantal medewerkers en formatie 2013-2017

	31-12-2013		31-12-2014		31-12-2015		31-12-2016		31-12-2017	
	aantal	fte	aantal	fte	aantal	fte	aantal	fte	aantal	fte
Rechterlijke ambtenaren	2378	2182	2359	2170	2357	2169	2328	2148	2497	2315
Gerechtsambtenaren (direct)	5377	4747	5549	4921	5600	4969	5584	4950	5741	5096
Totaal medewerkers direct	7755	6929	7908	7091	7957	7138	7912	7098	8238	7411
% van totaal	80%	80%	81%	81%	83%	82%	82%	82%	82%	82%
Staftaken Gerechten (GA indirect)	1910	1748	1873	1716	1665	1528	1733	1580	1782	1623
Totaal medewerkers indirect	1910	1748	1873	1716	1665	1528	1733	1580	1782	1623
% van totaal	20%	20%	19%	19%	17%	18%	18%	18%	18%	18%
Totaal personeel direct & indirect	9665	8677	9781	8807	9622	8666	9645	8678	10020	9034
Rechterlijke ambtenaren	2378	2182	2359	2170	2357	2169	2328	2148	2497	2315
% van totaal	25%	25%	24%	25%	24%	25%	24%	25%	25%	26%
Gerechtsambtenaren direct en indirect	7287	6495	7422	6637	7265	6497	7317	6530	7523	6719
% van totaal	75%	75%	76%	75%	76%	75%	76%	75%	75%	74%
Totaal personeel direct & indirect	9665	8677	9781	8807	9622	8666	9645	8678	10020	9034

Met rechterlijk ambtenaren (RA) wordt bedoeld: rechters en raadsheren. Met gerechtsambtenaren (GA) wordt bedoeld: overige medewerkers. GA direct zijn medewerkers die direct bij het rechtspreken betrokken zijn, GA indirect zijn medewerkers belast met bedrijfsvoering.

Deze tabel is exclusief landelijke diensten (aantal 852 / fte 803), rechterlijk ambtenaren in opleiding (aantal 18 / fte 17) en parketpolitie (aantal 113 / fte 115). Het totaal aantal medewerkers bij de rechtspraak is daarmee 9.969 fte en 11.003 in aantallen. Tot 2015 werd in de tabel wel het personeel van het bureau van de Raad voor de rechtspraak meegeteld.

In onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van in- en uitstroom weergegeven. In 2017 is zowel het aantal rechterlijk ambtenaren als gerechtsambtenaren toegenomen. Dit is het gevolg van een intensievere werving en selectie van rechters en juridisch medewerkers, die is ingezet om te kunnen voldoen aan de (verwachte) natuurlijke uitstroom, om te kunnen werken met de professionele standaarden en om de werkdruk te verlichten.

Tabel 22: Instroom en uitstroom van rechterlijk ambtenaren en gerechtsambtenaren 2013-2017

	2013		2014		2015		2016		2017	
	instroom	uitstroom	instroom	uitstroom	instroom	uitstroom	instroom	uitstroom	instroom	uitstroom
Rechterlijke ambtenaren	33	88	25	84	26	70	20	72	208	66
Gerechtsambtenaren	485	462	573	475	685	652	906	835	1194	864

inclusief landelijke diensten
Deze instroomcijfers bevatten nieuwe rio's, rechters, rechters- en raadsheren-plaatsvervangers en gerechtsauditeurs.

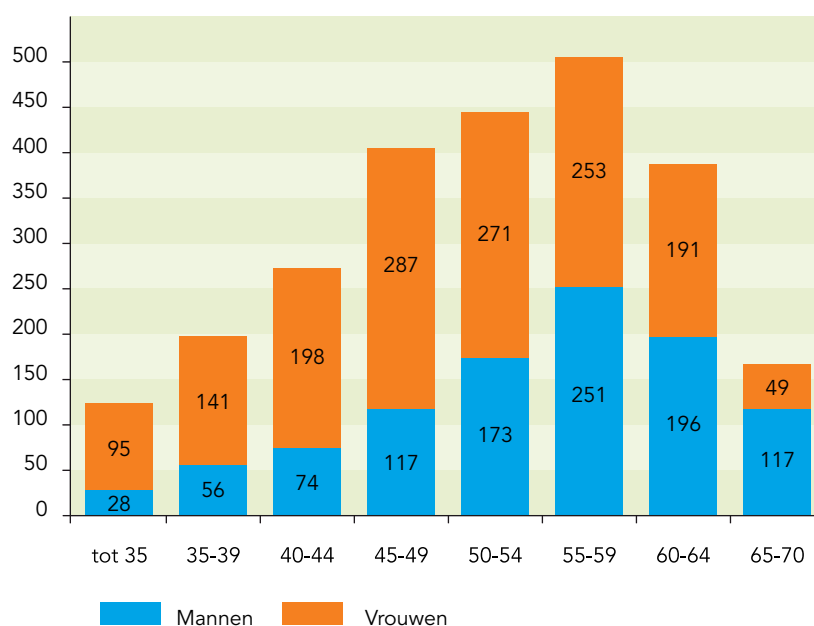
2.6.2 De rechter anno 2017: maatschappelijk betrokken én onafhankelijk

Rechtspraak van de maatschappij, voor de maatschappij

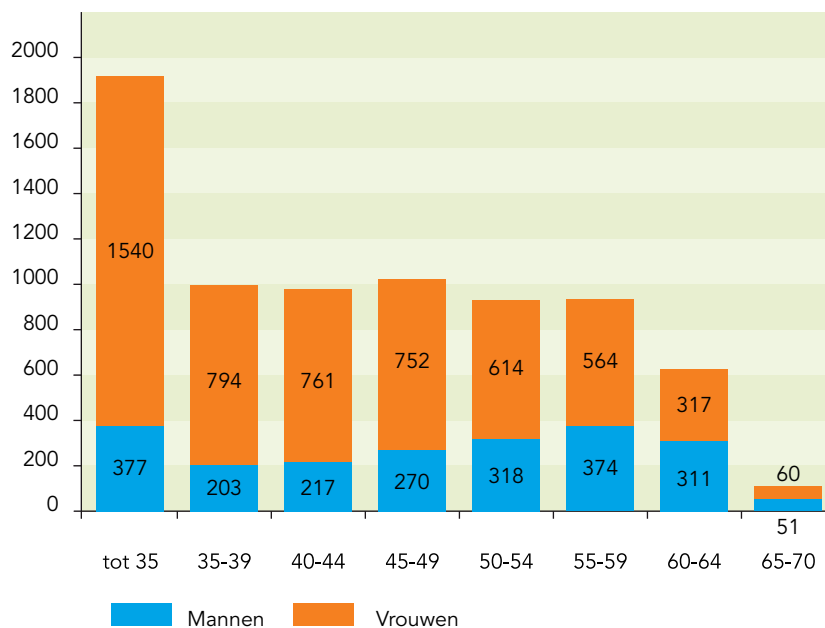
De samenleving kan niet functioneren zonder rechtspraak. Samen leven leidt onvermijdelijk tot conflicten: conflicten tussen burgers onderling, conflicten tussen burgers en overheid. Daarom is een rechter nodig, die zulke conflicten beslecht en bepaalt wat mag en niet mag. Om tot een goed oordeel te komen, vindt de Rechtspraak het belangrijk dat de rechter met beide benen in de samenleving staat. De rechter moet immers weten waar hij of zij het over heeft.

Onderstaande figuren en tabellen geven inzicht in de samenstelling van het personeelsbestand van de Rechtspraak.

Figuur 5: leeftijdsopbouw rechterlijk ambtenaren december 2017

Figuur 6: Leeftijdopbouw gerechtsambtenaren (direct en indirect) december 2017

Tabel 23: Man-vrouw verdeling rechterlijk ambtenaren naar functie 2013-2017

	aantal 31-12-2013			aantal 31-12-2014			aantal 31-12-2015			aantal 31-12-2016			aantal 31-12-2017		
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal
President (voorzitter van bestuur)	13	4	17	13	4	17	12	5	17	10	6	16	10	7	17
- hof / bijzonder college	6	0	6	6	0	6	6	0	6	6	0	6	6	0	6
- rechtbank	7	4	11	7	4	11	6	5	11	4	6	10	4	7	11
Bestuurders/team-en afdelingsvoorzitters	104	106	210	106	100	206	97	98	195	88	99	187	76	95	171
- hof / bijzonder college	30	20	50	32	23	55	26	21	47	23	25	48	19	25	44
- rechtbank	74	86	160	74	77	151	71	77	148	65	74	139	57	70	127
Raadsheer/senior raadsheer (hof / bijzonder college)	265	207	472	255	214	469	272	221	493	266	223	489	268	252	520
Rechter/senior rechter (rechtbank)	628	915	1543	625	928	1553	614	941	1555	601	943	1544	583	965	1548
Overige rechterlijke ambtenaren	48	88	136	32	82	114	31	66	97	23	72	95	77	167	244
	1058	1320	2378	1031	1328	2359	1026	1331	2357	988	1343	2331	1014	1486	2500

Overige rechterlijke ambtenaren betreft rechterlijke ambtenaren in de volgende functies: gerechtsauditeur tevens plaatsvervanger; gerechtsauditeur; rechter in opleiding; Tót 2015 werd hierbij tevens de voorzitter en het lid van de Rvdr meegeteld.

Er zijn meer vrouwelijke rechters dan mannelijke. Vanaf 55 jaar en bij de raadsheren (gerechtshoven) zijn mannen echter in de meerderheid. Bij de rechtbanken waren in 2017 meer vrouwelijke dan mannelijke presidenten. Bij de hoven en bijzondere colleges stonden in 2017 daarentegen enkel mannen aan het roer, al is begin 2018 bekend gemaakt dat hof Den Haag een vrouwelijke president krijgt. Ook bij de gerechtsambtenaren zijn vrouwen in de meerderheid. Daarnaast valt op dat gerechtsambtenaren over het algemeen jonger zijn dan rechters.

Tabel 24: Medewerkers met een afstand tot de arbeidsmarkt (gerechten en landelijke diensten) 2013-2017

aantal personen vanuit de genoemde doelgroepen dat op enig moment werkzaam was bij gerechten en landelijke diensten	2013	2014	2015	2016	2017
Wet sociale werkvoorziening (wsw)	3	9	18	22	31
Wet arbeidsongeschiktheid jongeren (wajong)	4	3	15	19	31
Wet inkomen en arbeid (wia)	3	38	26	39	40
Totaal	10	50	59	80	102

De Rechtspraak hecht waarde aan maatschappelijk verantwoord werkgeverschap en probeert waar mogelijk mensen aan te stellen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Gerechten en landelijke diensten geven hier zelf invulling aan. In 2017 waren 102 mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werkzaam bij de Rechtspraak.

Externe oriëntatie

Rechtspreken gebeurt niet in een vacuüm. Omdat de Rechtspraak het belangrijk vindt dat rechters met beide benen in de maatschappij staan, wil de Rechtspraak dat kandidaten voor het rechterschap relevante juridische ervaring hebben opgedaan buiten de rechterlijke organisatie, voordat zij benoemd kunnen worden tot rechter. In de onderstaande tabel wordt aangegeven hoeveel externe ervaring de rechters in opleiding hebben die in 2017 zijn geselecteerd. Een deel daarvan is in 2017 al aan de opleiding begonnen, terwijl de later in het jaar geworven rio's in 2018 aan de opleiding zullen beginnen. Het valt daarbij op dat er meer rechters in opleiding (rio's) zijn geworven dan er vacatures waren. Dit heeft te maken met de extra wervingsbehoefte die de Rechtspraak in 2017 had in verband met het verlagen van de werkdruk.

Tabel 25: Selectie van rechters in opleiding 2017

	Aantal vacatures	Waarvan vervuld
Rechters in opleiding (kandidaten met beperkte ervaring: 2-5 jaar)	20	22
Rechters in opleiding (kandidaten met ruime ervaring: meer dan 5 jaar)	82	83
Totaal	102	105

Integriteit

Tabel 26: disciplinaire maatregelen 2015-2017

	2015	2016	2017
Disciplinaire maatregel rechters en raadsheren waarvan	1	1	0
Schriftelijke waarschuwing	1	1	0
Disciplinaire maatregel rechters in opleiding waarvan	0	0	1
Schriftelijke waarschuwing	0	0	1
Disciplinaire maatregel gerechtsambtenaren waarvan	14	24	38
Voorwaardelijke schriftelijke berisping	4	1	2
Onvoorwaardelijke schriftelijke berisping	5	17	25
Overplaatsing	1	-	-
Schorsing met inhouding van bezoldiging	1	-	-
Voorwaardelijk strafontslag	1	3	6
Strafontslag	2	3	5

De Rechtspraak staat voor integriteit, als een van de belangrijkste pijlers van kwaliteit van de rechterlijke macht. Ondanks bovenstaande maatregelen om integriteit te versterken, is het in enkele uitzonderlijke gevallen ook noodzakelijk om disciplinaire maatregelen te nemen. In 2017 betrof het de volgende gevallen:

In 2017 is 1 disciplinaire maatregel genomen ten aanzien van een rechter in opleiding. Dit betrof een schriftelijke waarschuwing wegens verwaarlozing van de waardigheid van het ambt, de ambtsbezigheden of de ambtsplichten. Aan gerechtsambtenaren is 38 keer een disciplinaire maatregel opgelegd, een stijging ten opzichte van voorgaande jaren. Dit betrof 2 voorwaardelijke en 19 onvoorwaardelijke berispingen. 5 maal vond een financiële afdoening plaats en 1 persoon is overgeplaatst. Tot slot is 6 maal voorwaardelijk strafontslag en 5 maal daadwerkelijk strafontslag verleend.

Ziekteverzuim

In onderstaande tabel wordt de ontwikkeling in ziekteverzuim weergegeven. Het verlichten van werkdruk en ziekteverzuim zijn speerpunten van de Rechtspraak. De werkdruk wordt onder andere verlicht door het vergroten van de personele capaciteit (zie bovenstaande tabellen). Daarnaast is in 2017 een onderzoek opgeleverd waarin aanbevelingen worden gedaan die de werkdruk kunnen verlichten. De Rechtspraak pakt de aanbevelingen van dit onderzoek op, zoals het versterken van leiderschap, het investeren in gezond en gelukkig werken, het investeren in talentontwikkeling, het beter verdelen van de werklust en het versterken van de feedback-cultuur, om zodoende werkdruk en ziekteverzuim in de toekomst te verlichten.

Tabel 27: Arbeidsverzuim 2013-2017

	verzuimpercentage 2013			verzuimpercentage 2014			verzuimpercentage 2015			verzuimpercentage 2016			verzuimpercentage 2017		
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal
Rechterlijke ambtenaren en Gerechtsambtenaren *	3,8%	5,2%	4,7%	3,7%	5,1%	4,6%	4,1%	5,2%	4,8%	4,5%	5,4%	5,1%	4,2%	5,7%	5,2%
Landelijke diensten**	4,6%	8,0%	5,7%	4,2%	6,7%	5,0%	4,0%	6,6%	5,0%	3,7%	6,9%	5,0%	3,5%	5,8%	4,4%
Totaal	3,9%	5,3%	4,7%	3,8%	5,2%	4,6%	4,1%	5,3%	4,8%	4,4%	5,5%	5,1%	4,1%	5,6%	5,0%

* = Alle directe en indirecte ambtenaren

** = SSR, LDCR, Spir-it en m.i.v. 2015 ook Rvdr

2.6.3 Duurzaamheid

Ook in 2017 heeft de Rechtspraak, als collectief en per gerecht, stappen gezet binnen het eerder ingezette duurzaamheidsbeleid. Er zijn concrete resultaten zoals 50% duurzame catering bij een aantal gerechten, met daarbij de verwachting dat in 2018 ook andere gerechten dit gaan halen. Verder gebruikt de Rechtspraak in 2017 opnieuw minder vierkante meters en is er gewerkt aan plannen om de huisvesting ook in de komende jaren efficiënter te gebruiken. Ook is dit jaar de aanbesteding afgerond waarmee verdere scheiding van afval bij de bron door gerechten nu mogelijk is. Andere inkopen zijn, conform beleid, volgens uitgangspunten van maatschappelijk verantwoord inkopen gedaan.

Daarnaast is er in 2017 veel geïnvesteerd in bewustwording en gedragsverandering van medewerkers: gerechten vullen de milieubarometer, er is een energiebesparingscampagne gevoerd, er is kennis gedeeld tussen gerechten onderling en met andere organisaties en gerechten stelden duurzaamheidsplannen op. Doel van deze investering is om ook de komende jaren concrete resultaten te boeken die bijdragen aan een duurzame samenleving.

2.7 Productiviteit en kosten

2.7.1 Personeelsomvang, kosten en productiviteit

Tabel 28 laat zien hoe de gemiddelde personele bezetting en het volume afgehandelde zaken zich in de afgelopen jaren hebben ontwikkeld.⁸ In 2017 is het zaaksvolume (werklast) sterk afgenomen (-6%) en nam de totale personele omvang tegelijkertijd toe (2%), waardoor de arbeidsproductiviteitsindicator⁹ zeer sterk afnam (-8%) ten opzichte van 2016. De toename van het personeel is ingecalculleerd; zoals eerder aangegeven in dit jaarverslag heeft de Rechtspraak nieuwe rio's (rechters in opleiding) aangenomen. Deze extra rechters zijn onder meer nodig om te kunnen werken volgens de professionele standaarden, waarbij voor kwaliteitsverbetering gemiddeld meer tijd per zaak wordt genomen.

Tabel 28: Index personele bezetting^a, gewogen zaaksvolume en arbeidsproductiviteit 2013-2017 (2013 = 100)

	2013	2014	2015	2016	2017	groei 2017
Gemiddelde bezetting rechters en raadsheren	100	99	99	99	102	3,4%
Gemiddelde bezetting ondersteuning	100	103	104	104	106	1,7%
Gemiddelde bezetting totaal	100	102	103	103	105	2,1%
Gewogen zaaksvolume	100	99	96	94	88	-6,5%
Zaaksvolume per arbeidsjaar: arbeidsproductiviteit	100	97	93	91	84	-8,4%

In deze bezettingcijfers is voor alle jaren (het bureau van) de Raad voor de rechtspraak ook opgenomen. Ultimo 2017 betreft dit 3 fte RA en 145 fte GA.

De volgende tabel geeft een beeld van de kostenontwikkeling, gecorrigeerd voor inflatie van lonen en prijzen bij de overheid. De totale voor inflatie gecorrigeerde kosten die de Rechtspraak heeft gemaakt zijn in 2017 afgenomen met 6 procent. Zowel de personele kosten als de materiële kosten namen af, zij het in verschillende mate.

Tabel 29: Index reële kosten¹⁰ en zaaksvolume per ingezette euro 2013-2017 (2013 = 100)

	2013	2014	2015	2016	2017	groei 2017
Personele kosten	100	102	98	103	100	-2,4%
Overige (materiële) kosten	100	89	87	85	73	-14,5%
Totale kosten	100	98	95	97	92	-5,6%
Gewogen zaaksvolume	100	98	95	94	88	-6,5%
Zaaksvolume per ingezette euro: kostenproductiviteit	100	100	100	97	96	-0,9%

Naar aanleiding van een revisie van de inflatiecijfers door het Centraal Planbureau is met terugwerkende kracht de deflatie van de kostenreeksen herzien. Dit heeft gevolgen voor de indices van kosten en kostenproductiviteit zoals weergegeven in deze tabel, vergeleken met eerder gepubliceerde jaarverslagen (gewijzigde indices zijn in rood weergegeven).

⁸ Het zaaksvolume is gewogen, waardoor veranderingen in de zaaksamenstelling zoveel mogelijk worden meegewogen. Deze weging betreft de mix van typen zaken. Als er verhoudingsgewijs meer MK-zaken worden afgedaan dan neemt de gewogen werklast toe. Ontwikkelingen die de behandeling van zaken intensiever maken kunnen hier niet in worden meegenomen. Als bijvoorbeeld de behandeling van een MK-zaak meer tijd gaat kosten vanwege proceseisen of andere ontwikkelingen, weegt dat niet mee in de gewogen werklast. De gemiddelde bezetting betreft voltijdbanen (fte) en is berekend door het gemiddelde te nemen van de personeelsomvang op 31 december van het voorliggende en de personeelsomvang op 31 december van het lopende jaar. Voor de gebruikte ultimo-cijfers en aantallen personen, zie tabellen 21 en verder.

⁹ Gewogen productie per fte gemiddelde bezetting.

¹⁰ Indexcijfers kunnen afwijken van eerdere jaarverslagen. Dit vanwege het gebruik van de meest recente inflatiecorrectoren. Deze zijn door het CPB met terugwerkende kracht gewijzigd.

De personele kosten bleven in nominale termen min of meer constant, en gecorrigeerd voor inflatie, dus in reële termen, namen ze zelfs af. Bij een toegenomen gemiddelde bezetting laat dit zien dat personeel relatief goedkoper is geworden. De materiële kosten namen zeer sterk af, met name bij huisvestingskosten (zie ook [14] in de jaarrekening), volgend op de hoge incidentele kosten van 65,1 miljoen euro in verband met het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel in 2016.¹¹

Omdat het zaaksvolume in 2017 sterk afnam, terwijl de kosten vergelijkbaar afnamen, zijn de kosten voor een vergelijkbare hoeveelheid zaken in 2017 nagenoeg constant gebleven. Over de periode 2013-2017 nam het gewogen zaaksvolume met 12 procent af (index 88). De reële kosten voor de Rechtspraak namen in die periode ook af, maar in mindere mate (index 92). Dit betekent dat de kostenproductiviteit van de Rechtspraak nu (index 96) lager is dan in 2013.

In de volgende figuur zijn de ontwikkelingen op het gebied van het aantal zaken, personele omvang en kosten voor een langere periode te zien: 2002-2017.

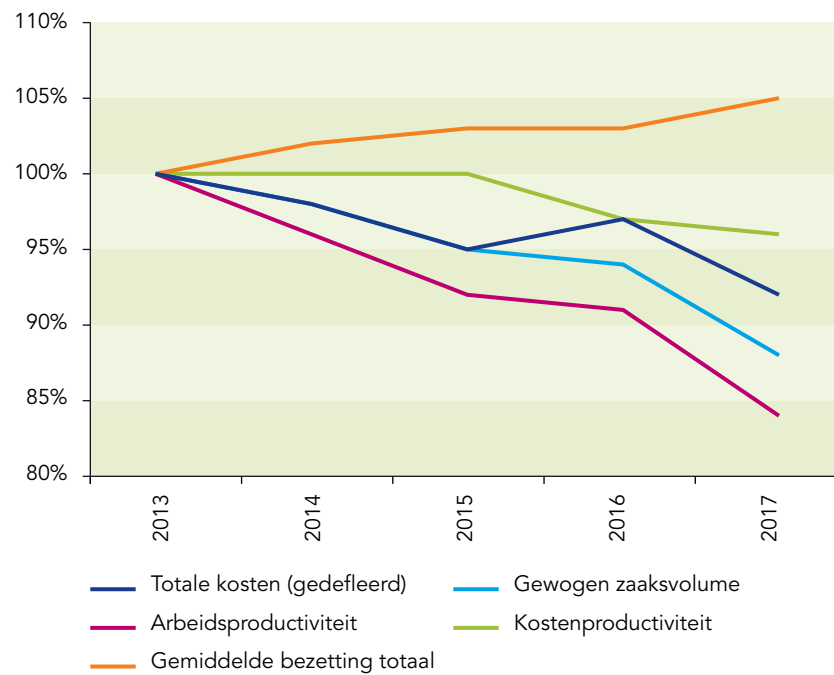
- Het gewogen zaaksvolume vertoonde in deze periode eerst een golvende beweging met een opwaartse trend. Sinds 2011 is echter ieder jaar weer een daling zichtbaar.
- De personeelsomvang is sinds 2002 toegenomen met circa 20 procent. De arbeidsproductiviteit is daarmee afgenomen tot ver beneden het niveau van 2002. Sinds 2014 is de afname versterkt.
- De totale reële kosten voor de Rechtspraak zijn vanaf 2002 toegenomen met circa 5 procent. Per saldo zijn de kosten voor de afhandeling van een vergelijkbare hoeveelheid zaken in 2017 vergelijkbaar met 2002. De kostenproductiviteitsindex kwam in 2017 uit op 100 (schommelde daarvoor sinds 2007 rond de 106).
- De arbeidsproductiviteit laat sinds 2013 een dalende trend zien. Dit moet gezien worden in het licht van de tijdsbesteding die de Herziening Gerechtelijke Kaart (HGK) en implementatie van KEI in die jaren hebben gevraagd, alsmede de invoering van professionele standaarden.

11

Uit de afname van de huisvestingskosten mag niet worden afgeleid dat de Rechtspraak in 2017 meer geld over heeft gehouden. Het nieuwe rijkshuisvestingsstelsel heeft namelijk ook geleid tot een verlaging van de financiële bijdrage aan de Rechtspraak die de kostendaling evenaarde.

**Figuur 7: Zaaksvolume, gemiddelde bezetting, kosten en productiviteit
Rechtspraak 2013-2017, geïndexeerd (2013=100)**

In de gebruikte cijfers van het zaaksvolume blijft een aantal ontwikkelingen die de behandeling van rechtszaken bewerklijker maken, buiten beeld. Zo is de belasting voor rechters en raadsheren toegenomen om de kwaliteit van het rechtspreken te borgen en te verbeteren. Te denken valt aan de explicietere en betere motivering in strafvonnissen.

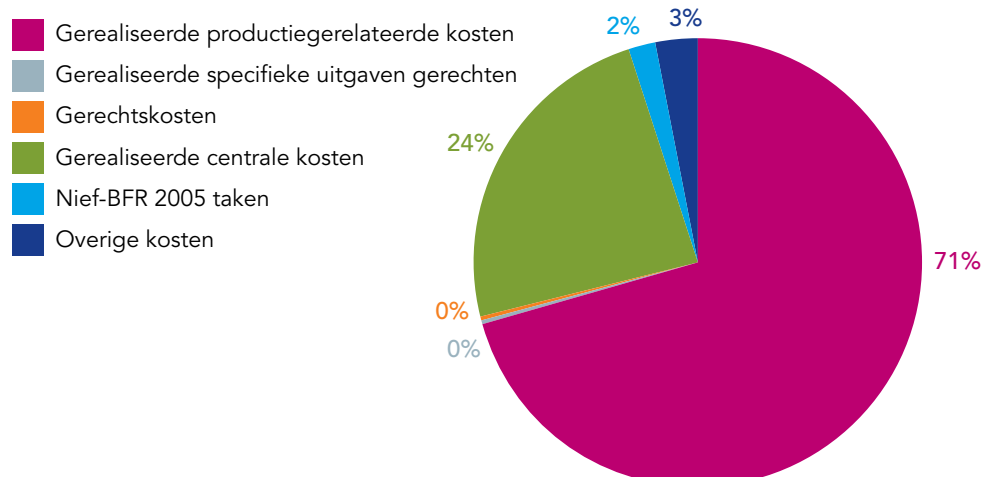
2.7.2 Kostenspecificatie

Naast de weergave van de financiële gegevens van de Rechtspraak in 2017 in de jaarrekening, valt ook een kostenspecificatie te geven, waarbij de kosten worden opgesplitst naar productiegebonden kosten en andere kosten. Verder kunnen de productiekosten, door vergelijking met aantallen afgehandelde zaken, ook worden teruggebracht naar zogenaamde productgroepprijzen en minutentarieven. Deze worden opgesplitst in werkzaamheden voor rechterlijk ambtenaren en juridisch ondersteuners. Voor meer informatie over de financiering van de Rechtspraak, zie rechtspraak.nl.

Tabel 30: Kostenspecificatie 2017 (bedragen x € 1.000)

Gerealiseerde productiegerelateerde kosten	693.392
Gerealiseerde specifieke uitgaven gerechten	-
Gerechtskosten	3.082
<hr/>	
Gerealiseerde centrale kosten	238.771
Huisvestingskosten gerechten	77.064
ICT	90.422
Opleidingen	9.662
LDCR	19.084
Bureau Raad	15.670
Overig	26.869
<hr/>	
Overige kosten	29.216
Megazaken	12.784
Bijzondere kamers	9.776
CBb	6.656
<hr/>	
Niet-BFR 2005 taken	14.989
Tuchtrecht	4.600
Commissies van Toezicht	4.866
Niet wettelijke taken*	5.523

* Niet meegenomen zijn kosten ten laste van het deel van de bijdragen van derden dat geen betrekking heeft op Bijzondere kamers of Tuchtrecht.

Tabel 31: Gerealiseerde productgroepprijs versus afgesproken prijs 2017

	Gerealiseerd (euro)	Afgesproken (euro)	Vershil (euro)	2017	2016
Rechtbanken					
Civiel	837,76	777,48	- 60,29	- 7,75%	- 5,81%
Bestuur (excl. VK)	2.031,61	2.157,61	126,00	5,84%	9,41%
Straf	1.189,71	1.125,92	- 63,79	- 5,67%	- 12,28%
Kanton	168,78	157,46	- 11,32	- 7,19%	- 11,48%
Bestuur VK	1.414,40	1.339,33	- 75,08	- 5,61%	- 8,72%
Belasting	795,01	1.186,99	391,98	33,02%	25,59%
Gerechtshoven					
Civiel	4.900,71	4.025,37	- 875,34	- 21,75%	- 27,85%
Straf	2.113,69	1.612,01	- 501,68	- 31,12%	- 30,76%
Belasting	3.053,05	3.699,58	645,52	17,48%	43,77%
Bijzonder college					
Centrale Raad van Beroep	3.916,64	3.447,30	- 469,34	- 13,61%	- 13,43%

Tabel 32: Gerealiseerde minutentarieven 2017 (in euro's)

	Rechterlijk ambtenaren	Juridisch ondersteuners	2016	
Rechtbanken				
Civiel	2,06	2,65	2,29	4,48
Bestuur (excl. VK)	1,96	2,56	1,68	2,84
Straf	2,55	2,56	2,81	4,32
Kanton	2,91	4,41	2,86	5,50
Bestuur VK	2,27	2,27	3,24	4,01
Belasting	2,38	2,04	1,06	2,03
Gerechtshoven				
Civiel	2,48	2,74	2,63	3,50
Straf	2,39	3,02	2,70	3,66
Belasting	2,09	2,65	1,00	1,10
Bijzonder college				
Centrale Raad van Beroep	3,03	1,39	3,28	2,05

2.7.3 Kosten digitalisering (KEI)

Onderdeel van de hierboven genoemde kosten, zijn de kosten voor de digitalisering van de Rechtspraak (KEI). In 2017 is er 58 miljoen euro geïnvesteerd in het digitaal procederen waarvan 30 miljoen in de IT-investeringen en 28 miljoen in de implementatie ervan.

In de tabel hieronder staan de kosten van 2013 tot en met 2017, zoals opgenomen in de Plannings- en Verantwoordingscyclus van gerechten en KEI-project verantwoordelijken.

Tabel 33: Kosten KEI 2013-2017 (bedragen x € 1.000.000)

Omschrijving	2013	2014	2015	2016	2017	Totaal
IT-investering	7	15	22	23	30	97
Implementatiekosten	7	8	17	48	28	107
Totaal KEI	13	23	39	71	58	205

Onder IT-investeringen worden kosten verstaan voor het ontwikkelen van software om digitaal procederen mogelijk te maken. Deze software heeft betrekking op het toegang verlenen aan rechtszoekenden tot het systeem, het mogelijk maken digitaal te procederen en het digitaliseren van werkprocessen. Daarnaast worden kosten gemaakt voor de implementatie. Hierbij gaat het om kosten in verband met wetsaanpassingen om digitaal procederen mogelijk te maken, centrale en lokale project- en implementatiekosten, opleidingskosten, kosten voor digitale zittingszalen, scanvoorzieningen en de kosten voor mobiliteit en reorganisatie.

In de jaren 2013-2017 is in totaal ongeveer 200 miljoen euro geïnvesteerd in digitaal procederen. Iets minder dan de helft is besteed aan IT-investeringen, het overige aan de implementatie van digitaal procederen. In 2016 is een eenmalige boekhoudkundige kostenpost van 27 miljoen euro opgenomen voor de vorming van de reorganisatievoorziening. De feitelijke uitstroom van gelden van die voorziening heeft nog maar zeer beperkt plaatsgevonden.

3. Spraa kmakende uitspraken

3.1 Waarom geen zwangerschaps- en bevallingsuitkering?

3 vrouwelijke zelfstandigen bevallen in 2005 maar krijgen van het UWV geen zwangerschaps- en bevallingsuitkering. Door een wetwijziging is in mei van dat jaar de uitkeringsregeling in verband met zwangerschap en bevalling voor zelfstandigen vervallen. Vanaf juni 2008 hebben vrouwelijke zelfstandigen gedurende ten minste 16 weken wel weer recht op een uitkering. De vrouwen die tussen wal en schip zijn gevallen, vinden dat zij toch recht hebben op een uitkering.

De 3 vrouwen, advocaten mr. I. van Hest en mr. J. Domela Nieuwenhuis

De vrouwen vinden het niet eerlijk dat zij geen beroep konden doen op een zwangerschaps- en bevallingsuitkering, terwijl vrouwelijke zelfstandigen dat voor mei 2005 wel konden en na juni 2008 ook kunnen. De overheid heeft onrechtmatig gehandeld door in strijd met het VN-Vrouwenverdrag (artikel 11) een einde te maken aan de regeling die vrouwelijke zelfstandigen aanspraak gaf op een zwangerschaps- en bevallingsuitkering. Het VN-Vrouwenverdrag werkt direct door in de nationale rechtsorde. (De juridische strijd van de vrouwen leidt tot veel verschillende rechterlijke uitspraken.)

Het UWV, advocaat mr. J. Hut

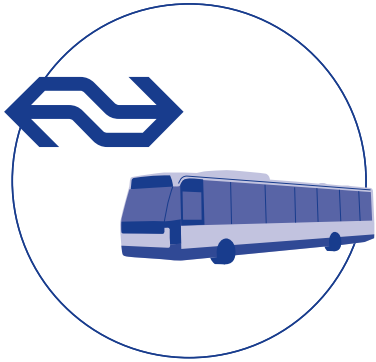
Artikel 11 van het VN-Vrouwenverdrag heeft betrekking op vrouwen in loondienst. De discriminatie en het verlies van werk die het verdragsartikel wil voorkomen, kunnen alleen het gevolg zijn van het doen en laten van een werkgever. Een vrouwelijke zelfstandige kon zich particulier verzekeren en loopt niet het risico van een vrouw in loondienst, die door haar huwelijk of zwangerschap opzij kan worden gezet ten gunste van een man of een ongehuwde/kinderloze vrouw. Het UWV erkent dat uit artikel 11 van het VN-Vrouwenverdrag verplichtingen voortvloeien, maar vindt dat het artikel zich niet leent voor rechtstreekse toepassing door de rechter.

Centrale Raad van Beroep (hoger beroep)

Intrekking van de zwangerschaps- en bevallingsuitkering voor vrouwelijke zelfstandigen was zonder een vervangende regeling of compensatie in strijd met artikel 11 van het VN-Vrouwenverdrag. Uit het verdrag blijkt dat iedere vrouw die in loondienst óf als zelfstandige arbeid verricht, recht heeft op een vorm van bevallingsverlof met behoud van een zeker inkomen. De Centrale Raad van Beroep vindt dat het artikel wel degelijk een rechtstreekse werking heeft. Door vrouwelijke zelfstandigen geen compensatie te bieden, heeft Nederland zich 3 jaar lang niet aan zijn verplichtingen gehouden. De vrouwelijke zelfstandigen moeten alsnog een passende compensatie krijgen.

* Een paar maanden na de uitspraak van de Centrale Raad van Beroep, meldt de minister van Sociale Zaken dat vrouwelijke zelfstandigen die tussen 7 mei 2005 en 4 juni 2008 zijn bevallen, alsnog een beroep kunnen doen op een compensatieregeling. De compensatie bedraagt 5.600 euro per persoon. Lees ook de volledige uitspraak van de Centrale Raad van Beroep: ECLI:NL:CRVB:2017:2461

3.2 Smerig spel rond OV in Limburg?

De provincie Limburg gaat in 2014 op zoek naar vervoerders die het openbaar vervoer voor hun rekening willen nemen. Naast Veolia en Arriva meldt ook de NS zich. Een jaar later krijgt de NS de vergunning. Arriva en Veolia maken bezwaar. De NS zou bij de inschrijving hebben gerommeld. Daarop trekt de provincie Limburg de vergunning aan NS in en krijgt Arriva haar. Het Openbaar Ministerie daagt 6 personen voor de rechter.

De officieren van justitie

4 (oud-)bestuurders van de NS, een oud-directeur van Veolia en een directeur van een adviesbureau hebben zich schuldig gemaakt aan omkoping, valsheid in geschrift, schending van bedrijfsgeheimen en corruptie. De oud-directeur van Veolia werkte in strijd met een non-concurrentiebeding voor NS-dochter Qbuzz. Dat mocht niemand weten, dus was hij ondergebracht bij een adviesbureau. De man speelde informatie door naar de NS, die met deze informatie de aanbesteding in Limburg kon binnenhalen. Een voormalige NS-directeur gaf leiding aan deze strafbare feiten. Het OM eist hoge straffen van 1 jaar onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor deze oud-topman van de NS tot 140 uur taakstraf voor de directeur van het adviesbureau die de oud-topman van Veolia in dienst nam. De NS verdient als bedrijf een boete van 3 miljoen euro.

Verdachten, o.a. advocaten mr. D. Doorenbos, mr. C. Raymakers

Alle verdachten moeten worden vrijgesproken. De oud-topman van Veolia deed wat in zijn arbeidscontract met het adviesbureau was afgesproken. Hij hielp Qbuzz bij de aanbesteding. Maar hij hielp ook bij andere projecten, dus van een schijncontract was geen sprake. De oud-topman heeft ook geen geheimen gedeeld. De informatie die wel gedeeld was, had nauwelijks strategische waarde voor Qbuzz en was openbaar. De aangifte door een medewerker van Veolia over de schending van bedrijfsgeheimen is door een politieagent vervalst. Deze heeft zonder dat Veolia hiervan wist in het proces-verbaal van aangifte aanvullingen en wijzigingen doorgevoerd om ervoor te zorgen dat duidelijk was dat Veolia strafvervolgning wilde. Veolia zou helemaal geen strafvervolgning hebben gewild. De officieren van justitie hebben gestimuleerd dat dit valse bewijsmateriaal in het dossier bleef. Hierdoor konden de verdachten geen eerlijk proces krijgen.

De rechtbank

De aangifte over de schending van bedrijfsgeheimen deugt niet. Het is onduidelijk of Veolia strafvervolgning wilde en dat moet in dit geval wel helder zijn. Het Openbaar Ministerie mag daarom niemand vervolgen voor schending van de geheimhoudingsplicht. Blijven over het omzeilen van het concurrentiebeding en de omkoping. De constructie met overeenkomsten om non-concurrentiebeding te omzeilen, is wellicht illegaal maar niet per se strafbaar. In beginsel staat het mensen vrij om binnen de door de wet gegeven grenzen contracten aan te gaan. Vrijspraak daarom. De voormalige directeur van Veolia is ook niet omgekocht. Dat zou moeten zijn gebeurd toen hij nog bij Veolia werkte, maar daar gaat deze zaak niet over. De rechtbank Oost-Brabant verwerpt het idee dat de oud-directeur schuldig zou zijn aan omkoping door 'na-ijlende' contractuele verplichtingen bij Veolia. Met die uitleg wordt de strafwet ontoelaatbaar uitgebreid. Ook vrijspraak, voor alle verdachten.

3.3 Bijzondere aandeelhoudersvergadering AkzoNobel?

Aandeelhouders Elliott Advisors en York Capital willen dat AkzoNobel een bijzondere aandeelhoudersvergadering belegt. Op die vergadering zou gestemd moeten worden over het ontslag van de voorzitter van de raad van commissarissen Antony Burgmans. De leiding van AkzoNobel is namelijk tegen de zin van de 2 aandeelhouders fel gekant tegen overname door een Amerikaanse concurrent.

De 2 aandeelhouders, advocaten mr. J. de Groot en mr. M Sinnighe Damsté

AkzoNobel voldoet volgens Elliott Advisors en York Capital niet aan zijn verplichtingen tegenover de aandeelhouders door overnamevoorstellen van PPG Industries uit Pittsburgh af te wijzen. AkzoNobel houdt ten onrechte koppig vast aan zijn strategie om als zelfstandig bedrijf door te gaan. De onterechte weigering om met PPG te praten, leidt tot een gebrek aan vertrouwen bij de aandeelhouders. De 2 aandeelhouders willen een rechterlijke machtiging om een bijzondere aandeelhoudersvergadering te beleggen, waarbij gestemd kan worden over het ontslag van de voorzitter van de raad van commissarissen Antony Burgmans. Elliott en York hebben een redelijk belang bij een extra vergadering en vinden dat zij ontvankelijk zijn in hun machtigingsverzoek omdat ze ten minste 10 procent van het geplaatste kapitaal vertegenwoordigen.

AkzoNobel, advocaten mr. H. de Kluiver en mr. A. Leijten

Elliott en York zijn niet ontvankelijk omdat ze minder dan 6 en niet de benodigde 10 procent van het geplaatste kapitaal vertegenwoordigden toen ze het machtigingsverzoek deden. Bovendien wees de ondernemingskamer van het gerechtshof Amsterdam al op 29 mei 2017 een machtigingsverzoek af. Maar de voorzieningenrechter zou ook om een andere reden het verzoek van de 2 aandeelhouders moeten afwijzen. AkzoNobel en de raad van commissarissen vinden dat eerst verantwoording moet worden afgelegd over het gevoerde beleid. Daarna kan worden bekeken of ontslag van bestuurders of leden van de raad van commissarissen aan de orde is. Volgens AkzoNobel vinden tal van aandeelhouders (ook die eerst met Elliott en York optrokken) dat ontslag van voorzitter Burgmans te ver gaat.

Rechtbank

Elliott en York hebben op een aantal belangrijke punten aan de voorwaarden voor een machtigingsverzoek voor een bijzondere aandeelhoudersvergadering voldaan, maar toch wijst de rechtbank Amsterdam het verzoek af. Het verzoek van de 2 aandeelhouders is voorbarig, omdat AkzoNobel enige dagen voor de behandeling van het verzoekschrift gedeeltelijk aan de wens van Elliott en York heeft voldaan door op 8 september een bijzondere aandeelhoudersvergadering te beleggen. Elliott en York lopen vooruit op de verantwoording door de raad van commissarissen over de afwijzing van het overnamebod en de daarover te voeren discussie. Het ontslag van de voorzitter van de raad van commissarissen staat niet op de agenda, maar toch moet de uitkomst van deze vergadering worden afgewacht. Het staat de 2 aandeelhouders in beginsel vrij om daarna een nieuw machtigingsverzoek in te dienen.

3.4 Staat wil veehouders aan mestplafond houden

's Lands melkveeouders moeten tussen 1 maart en 31 december 2017 het aantal melkkoeien terugbrengen tot het niveau van 2 juli 2015 of een boete betalen. Met deze regeling wil de regering dat Nederland binnen het nationale mestplafond blijft. 51 melkveeouders vinden dat zij onredelijk hard worden getroffen. Zij vragen de voorzieningenrechter om deze regeling fosfaatreductieplan voor hen buiten werking te stellen. De rechter geeft de melkveeouders gelijk. De staat gaat in hoger beroep bij het gerechtshof Den Haag.

De staat, advocaat mr. E. Pijnacker

De voorzieningenrechter meent net als de melkveeouders dat zij niet hoefden te voorzien dat een mestmaatregel ook hén zou treffen, maar waarop is dat oordeel gebaseerd? Ze konden juist wél weten dat er een maatregel zou kunnen komen bij dreigende overschrijding van het nationale mestplafond. De staatssecretaris van Landbouw heeft in ieder geval nooit de indruk gewekt dat boeren die bezig waren met vergroting van hun veestapel niet getroffen zouden worden door een mestmaatregel. De voorzieningenrechter heeft ook geen gelijk als hij de ministeriële regeling opzijzet omdat deze geen grondslag heeft. Die grondslag is er wel degelijk, namelijk artikel 13 van de Landbouwwet.

De melkveeouders, advocaat mr. A. Teeuw

Het gerechtshof zou het door de staat bestreden vonnis moeten bekrachtigen. Er is om te beginnen geen wettelijke basis voor de fosfaatreductieregeling. De noodzaak van de regeling is ook onduidelijk, onzorgvuldig, onvoorspelbaar, willekeurig en valt onevenredig zwaar voor de melkveeouders uit. Omdat zij voor 2 juli 2015, de dag waarop het melkquotum werd afgeschaft, onomkeerbare investeringen in hun bedrijf hebben gedaan, worden de melkveeouders door de regeling onevenredig zwaar getroffen. Het was niet te voorzien dat na het wegvallen van de melkquota productiebeperkende maatregelen zouden worden genomen. Omdat de regeling niet te voorzien was en geen enkele compensatie voor eisers biedt, is ze in strijd met artikel 1 van het Eerste Protocol bij het Europees mensenrechtenverdrag (EVRM), dat het recht op eigendom beschermt.

Het gerechtshof

Het gerechtshof Den Haag vernietigt op 31 oktober de vonnissen van de voorzieningenrechter. De betrokken veehouders worden niet buitensporig getroffen door de regeling, waarvoor artikel 13 van de Landbouwwet voldoende grondslag biedt. Het plan is ook niet in strijd met het EVRM. De melkveeouders konden weten wat hun boven het hoofd hing. Zij zijn professionele veehouders die weten dat er een groot mestprobleem is. Zij konden dus voorzien dat de groei van hun bedrijf zou kunnen oplopen tegen de grenzen van het mestplafond en dat er maatregelen zouden worden genomen. De staatssecretaris van Economische Zaken had zich hierover in het parlement uitgelaten.

3.5 Straf voor eigenaar coffeeshop Checkpoint?

Coffeeshop Checkpoint in Terneuzen wordt jarenlang gedoogd door de gemeente en groeit uit tot 's lands grootste coffeeshop. Maar in 2007 en 2008 doet de politie invallen en vindt te grote voorraden cannabis. De exploitant heeft daarmee de gedoogafspraken overtreden. De vervolging begint in 2010 en leidt tot veel rechterlijke uitspraken. In 2017 buigt het gerechtshof 's-Hertogenbosch zich na een verwijzing door de Hoge Raad over de softdrugszaak.

Advocaat-generaal

Omdat het Openbaar Ministerie nooit de indruk heeft gewekt dat het de eigenaar van Checkpoint met rust zou laten, kan het ieder strafbaar feit in de coffeeshopketen vervolgen als het vindt dat de gedoogvoorwaarden zijn overtreden. De beslissing om de coffeeshopeigenaar te vervolgen, is zorgvuldig tot stand gekomen en is niet willekeurig. De eigenaar van de coffeeshop heeft gehandeld in softdrugs en nam deel aan een criminele organisatie. Hij zou daarvoor een gevangenisstraf van 16 weken, waarvan 7 weken voorwaardelijk, moeten krijgen, met aftrek van voorarrest.

Verdachte, advocaat mr. A. Beckers

Het Openbaar Ministerie kan de coffeeshopeigenaar niet vervolgen omdat hij zich hield aan de gedoogvoorwaarden van de gemeente Terneuzen. Het OM wist dat die voorwaarden er waren. Omdat hij die criteria niet overtrad, mocht de eigenaar van Checkpoint erop vertrouwen dat hij niet zou worden vervolgd. Dat vonden de gerechtshoven Den Haag en Amsterdam eerder ook. Als het gerechtshof tóch vindt dat het OM de eigenaar van Checkpoint kan vervolgen, dan zou het hof hem niet moeten straffen. De verkoop van softdrugs vanuit de jarenlang gedoogde coffeeshop kan immers geen misdad worden genoemd.

Het gerechtshof

De eigenaar van Checkpoint in Terneuzen overtrad voortdurend de voorwaarde dat hij niet meer dan 500 gram softdrugs in huis zou hebben. Het Openbaar Ministerie mag hem daarvoor vervolgen. De eigenaar van de coffeeshop is schuldig aan de handel in softdrugs en deelname aan een criminele organisatie. Maar zo simpel is het niet. De exploitatie van een coffeeshop is slechts mogelijk door een regelmatige aanvoer van softdrugs. Dat weet iedereen, ook het Openbaar Ministerie. De paradox is dat een coffeeshopeigenaar die zich aan de gedoogvoorwaarden houdt softdrugs mag verkopen, maar dat de bevoorrading die nodig is om een bedrijf te runnen, strafbaar is. De exploitant van een coffeeshop pleegt dus 'noodzakelijkerwijs' een strafbaar feit. Dat ontlast de coffeeshopeigenaar niet, maar kleurt de feiten wel. Daarom, en ook omdat de coffeeshop al 8 jaar dicht is, verleent het hof de eigenaar van Checkpoint rechtelijk pardon. Wel schuldig, maar geen straf.

3.6 Kan Amir naar huis?

De Afghaanse Amir (10) is lichamelijk en geestelijk gehandicapt en heeft een zeldzame stofwisselingsziekte. Amir is zó ziek dat hij op 31 augustus wordt opgenomen in het ziekenhuis en een week later op last van de rechter (via een zogenoemde machtiging uithuisplaatsing) naar een zorginstelling wordt gebracht. Omdat hij snel achteruit gaat, moet hij op 22 september opnieuw naar het ziekenhuis. Zijn ouders, die in een asielzoekerscentrum wonen, zijn het oneens met de uithuisplaatsing. Zij willen thuis voor Amir in zijn laatste levensfase kunnen zorgen. De kinderrechter in Assen beslist anders, omdat Amir thuis niet de zorg krijgt die hij nodig heeft. De ouders gaan in hoger beroep bij het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.

De ouders, advocaat mr. J. Breeveld

Er is sprake van een onrechtmatige inbreuk op het gezinsleven door Amir uit huis te plaatsen. Het was helemaal niet nodig om de jongen op 7 september 2017 met een machtiging uit huis te plaatsen omdat er geen sprake was van een onmiddellijk en ernstig gevaar voor Amir. Omdat de moeder na een lange afwezigheid weer thuis is, ontbreekt ook voor de toekomst de noodzaak om Amir uit huis te plaatsen. De ouders zullen geen beslissingen nemen die in Amirs nadeel zijn of die tegen het advies van de artsen ingaan. Thuis is een goed werkend team van zorgverleners.

De Raad voor de Kinderbescherming

Diverse professionals meldden dat de gezondheid en de verzorging van Amir achteruitgingen omdat de vader al 5 weken alleen de zorg had over zijn zoon. Er waren ook zorgen over de veiligheid thuis. Daardoor was de thuissituatie voor Amir onhoudbaar en gevaarlijk geworden. Zijn gezondheid was in gevaar. Na de spoedopname in het ziekenhuis was er op 7 september 2017 geen basis om de jongen op een verantwoorde manier naar huis te laten gaan. Het lukte niet om goede afspraken te maken met de ouders voor de thuisplaatsing van Amir. Met name de defensieve en weinig coöperatieve houding van de vader stond noodzakelijk overleg in de weg.

Het gerechtshof

De ingrijpende inmenging in het familie- en gezinsleven van de ouders is toelaatbaar. De instellingen hebben veel gedaan om te voorkomen dat Amir uit huis zou worden geplaatst, maar de gezondheid en de veiligheid van Amir is thuis onvoldoende gewaarborgd. De stelling van de ouders dat er thuis een goed werkend team van zorgverleners paraat staat, klopt niet. De vader had de samenwerking met de huisarts opgezegd, terwijl ook andere professionals melding maakten van hun zorgen over Amir. Buiten kijf staat dat de ouders veel van Amir houden en het beste voor hun zoontje willen. De communicatie en de samenwerking tussen de ouders en de zorgprofessionals verlopen evenwel al geruime tijd uiterst moeizaam. Deze problemen verhinderen dat Amir de juiste medische zorg krijgt. Het lijkt erop dat de samenwerking zich enigszins verbetert. Misschien is het mogelijk om Amir later thuis te verplegen, maar thuisverpleging is aan veel voorwaarden gebonden. De verbeterde verstandhouding tussen de ouders en de zorgprofessionals is pril en kwetsbaar. Zo kwetsbaar dat het gerechtshof op 11 oktober bepaalt dat de uithuisplaatsing noodzakelijk blijft en nog niet beëindigd kan worden.

Lees ook de volledige uitspraak van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden: ECLI:NL:GHARL:2017:8800

* Eind oktober 2017 is Amir met toestemming van de Raad voor de Kinderbescherming naar Groningen gebracht, waar zijn ouders een aangepaste woning hebben gekregen. Daar overlijdt hij op 24 december, in het bijzijn van zijn ouders, broer en zus.

3.7 Motorclub Bandidos onder de loep

De Bandidos Motorcycle Club (BMC) werd meer dan 50 jaar geleden opgericht in de Amerikaanse staat Texas. De leden stellen zich buiten de wet. De eerste afdeling wordt in Nederland in 2014 in Sittard opgericht. Onmiddellijk worden er aanslagen gepleegd. Eind 2016 vraagt het Openbaar Ministerie om een verbod van de motorclub. In 2017 buigt de rechtbank Midden-Nederland zich over dit verzoek.

De officier van justitie

De cultuur van Bandidos is gericht op het plegen en stimuleren van drugsmisdriven, wapenmisdriven en afpersing en het aantasten van de rechten en vrijheden van anderen en eigen leden. Omdat Bandidos Holland in strijd is met de openbare orde, moet de motorclub verboden en ontbonden worden. Het Openbaar Ministerie dient daarom in een civiele procedure 2 verzoekschriften in, 1 tegen de internationale motorclub en 1 tegen de Nederlandse afdeling van BMC.

De Bandidos, advocaat mr. M. van der Werf

De BMC en BMC Holland bestaan helemaal niet. Het Openbaar Ministerie kan daarom niet om een verbod vragen. BMC Europe, de regionale federaties en de afdelingen zijn ieder afzonderlijke en zelfstandige (informele) rechtspersonen. BMC Sittard en BMC Europe verschijnen als belanghebbenden in de procedure en betwisten dat structurele criminaliteit en structureel geweld normaal wordt gevonden binnen de Bandidos en dat zij daartoe aanzetten. Het plegen van strafbare feiten door individuele Bandidosleden kan niet worden toegerekend aan de BMC. Problemen met een Bandidos-afdeling worden niet veroorzaakt doordat de Bandidos als geheel een criminele inslag hebben, maar omdat criminele leden zich misdragen. BMC Europe accepteert dergelijke criminele clubs niet en neemt daartegen ook maatregelen, voor zover dat in haar macht ligt.

De rechtbank

Omdat de Bandidos Motorcycle Club Holland een organisatiestructuur heeft en naar buiten als zelfstandige eenheid optreedt, kan ze als een informele organisatie worden bestempeld en mag het Openbaar Ministerie om een verbod vragen. De Bandidos typeren zichzelf als wetteloos en hanteren slogans die gewelddadige boodschappen bevatten. Bij de club is sprake van een cultuur waarin het plegen van (ernstig) geweld wordt gestimuleerd. Gezien het aantal leden dat betrokken is bij strafbare feiten, blijkt de wetteloosheid ook feitelijk te bestaan. Hun gerichtheid op het plegen en stimuleren van geweld, blijkt ook uit de beloning met onderscheidingen. De gewelddadige cultuur van de Bandidos en hun gewelddadige gedrag is zo structureel, dat de motorclub daar zelf op aangesproken kan worden. De Bandidos Motorcycle Club Holland wordt daarom verboden en ontbonden. Ook de buitenlandse samenwerking is in strijd met de openbare orde. Met deze beslissing is de aanwezigheid van de Bandidos in Nederland, in welke verschijningsvorm ook, per direct niet meer toegestaan.

3.8 Mitch Henriquez overlijdt na aanhouding

Op 27 juni 2015 houden agenten tijdens het Night at the Park muziekfestival in Den Haag Mitch Henriquez aan. Hij heeft herhaaldelijk geroepen dat hij een pistool bij zich heeft. 5 agenten komen eraan te pas om de sterke Henriquez in bedwang te krijgen. 2 agenten gebruiken (veel) geweld; 1 zet een nekklem, de ander slaat Henriquez en wrijft pepperspray in zijn gezicht. Henriquez raakt bewusteloos. Een dag later overlijdt hij in het ziekenhuis.

De officier van justitie

Mitch Henriquez is terecht aangehouden, maar de 2 politieagenten gebruikten wel disproportioneel veel geweld. Ze hebben zich daarbij schuldig gemaakt aan mishandeling. Het zware geweld was onprofessioneel, grensoverschrijdend en niet gerechtvaardigd omdat Henriquez zich wel verzette maar geen geweld gebruikte. Het Openbaar Ministerie verwijt de 2 agenten in eerste instantie dat zij Henriquez opzettelijk van het leven hebben beroofd, maar daar komt de officier van justitie tijdens de zitting op terug. Er blijkt volgens hem geen causaal verband tussen de nekklem die 1 van de politieagenten heeft aangelegd, en de dood van Henriquez. Zijn overlijden kan het best worden verklaard door het acuut stress syndroom, en niet door een verwurging. De 2 agenten hebben daardoor niet alleen geen doodslag op hun geweten, maar ook kan niet worden bewezen dat de mishandeling Henriquez' dood ten gevolg had. De agenten zijn alleen schuldig aan mishandeling. Ze zouden daarvoor geen straf moeten krijgen.

De politieagenten, advocaten mr. T. Kelder en mr. C. de Sitter

Het Openbaar Ministerie is niet ontvankelijk om de agenten te vervolgen omdat zij als rijksambtenaren afgeleide staatsimmunitet genieten. De overheid is in gebreke gebleven door niet te zorgen voor een constante en grondige opleiding, training en toetsing van haar politieagenten. Het gedrag van de agenten kan daarom worden toegerekend aan de staat en moet ook voor rekening van de staat blijven, zodat de agenten in de immunitet van de centrale overheid delen. Als de agenten wel worden vervolgd, dan zouden ze vrijgesproken moeten worden. Mitch Henriquez is namelijk niet om het leven gekomen door de nekklem, maar door het acuut stress syndroom.

De rechtbank

De agenten zijn in dienst van de Nationale Politie en niet van het ministerie, dus van staatsimmunitet is geen sprake. Het geweld dat de 2 politieagenten in het Zuiderpark toepasten, was buitensporig. Omdat de precieze doodsoorzaak niet kan worden vastgesteld, worden de agenten vrijgesproken van doodslag. Wel is bewezen dat de agenten Henriquez hebben mishandeld, met de dood als gevolg. Niet meer, niet minder. Niet meer, omdat niet bewezen is dat de agenten Henriquez opzettelijk hebben gedood. Niet minder, omdat Henriquez als gevolg van het geweld is overleden. Voor het overlijden van Henriquez zijn de 2 agenten dus wel degelijk verantwoordelijk. Een gevangenisstraf ligt voor de hand, maar die wordt voorwaardelijk opgelegd. Mitch Henriquez had de aanhouding over zichzelf afgeroepen en hij had zich hevig verzet. Bovendien heeft de zaak enorme psychische invloed gehad op de politieagenten. Zij krijgen van de rechtbank Den Haag elk 6 maanden voorwaardelijke gevangenisstraf.

3.9 David weigert chemokuur

De 12-jarige David wil geen chemokuur ondergaan in de strijd tegen zijn hersentumor. Die keuze wordt gerespecteerd door zijn moeder, door de behandelend arts en door de Stichting De Jeugd & Gezinsbeschermers, die David onder toezicht heeft. Maar Davids vader denkt daar anders over. Hij betwijfelt of zijn zoon zich realiseert wat hij doet en wil dat de kortgedingrechter de chemotherapie afdwingt.

De vader van David, advocaat mr. P. Rijnsburger

David is geopereerd en heeft aansluitend een radiotherapiebehandeling ondergaan. Omdat bij bestraling van de kleine hersenen bij kinderen een veel grotere kans bestaat op bijwerkingen, heeft men een lagere dosis toegepast. In aanvulling op bestraling zou een chemokuur moeten worden gestart. Zonder deze vervolgbehandeling, is de levenskans van David 50 procent, met deze behandeling is die kans 75-80 procent. David overziet de gevolgen niet van zijn beslissing om geen chemotherapie te ondergaan. Zijn moeder zal hem ook niet hebben gestimuleerd om de noodzakelijke behandeling te ondergaan. Zij zoekt de oplossing in alternatieve geneeswijzen. De jeugdpsychiater die zijn zoon heeft onderzocht, had nooit tot de conclusie mogen komen dat David wilsbekwaam is. David geeft namelijk tegenstrijdige signalen. Het onderzoek is daarom niet rechtsgeldigheid. Vader, moeder en zoon hebben ook nooit schriftelijke toestemming voor het psychiatrische onderzoek gegeven.

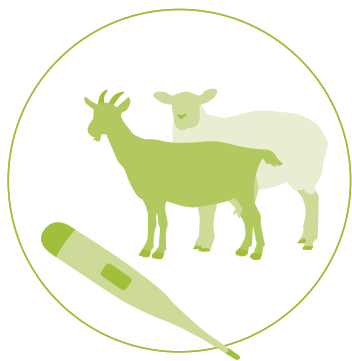
Stichting De Jeugd & Gezinsbeschermers

De positie van de vader is begrijpelijk, maar voor zijn vordering om de chemo af te dwingen, is geen grondslag. De rechter kan alleen medische behandeling afdwingen als ouders zich tegen behandeling verzetten, of als een kind jonger is dan 12 jaar. Maar David is 12 jaar, en dat betekent dat hij in principe over zijn eigen lot mag beschikken. Onderzoek heeft uitgewezen dat David 100 procent wilsbekwaam is en een redelijke afweging kan maken van zijn belangen. Wettelijk dient de wens van een wilsbekwame jongen van 12 dan te worden gerespecteerd. Dat heeft het ziekenhuis in Amsterdam gedaan, en dat doet de Stichting ook. Zij begrijpt de afweging die David heeft gemaakt. Hij wilde vanaf het begin al geen medische behandeling. Hij heeft gezegd niet te geloven dat chemo nodig is en denkt dat alternatieve middelen hem zullen genezen. Hij is ook bang voor de bijwerkingen van een chemokuur.

De rechtbank

David heeft meegewerkt aan het psychologisch onderzoek dat, met het oog op zijn behandeling, in het ziekenhuis is uitgevoerd. Als hij het niet eens zou zijn geweest met dat onderzoek, had hij er niet aan meegewerkt. Het onderzoek is daarom rechtsgeldig. Het is begrijpelijk dat de vader vraagtekens zet bij de afwegingen die David heeft gemaakt, maar de rechtbank ziet geen ruimte om die afweging niet te respecteren. Ook in levensbedreigende situaties mag een wilsbekwame jongen van 12 over zijn medische behandeling beslissen. De rechtbank neemt op grond van het psychologisch onderzoek aan dat David de gevolgen van zijn beslissingen kent. Dat David door zijn moeder is beïnvloed, is niet ondenkbaar, maar dat betekent niet dat hij op onzinnige gronden tot zijn beslissing is gekomen. De beslissing is op zorgvuldige wijze tot stand gekomen en blijft daarom in stand.

3.10 Q-koortspatiënten vragen schadevergoeding

Nederland wordt tussen 2007 en 2010 getroffen door de Q-koorts-epidemie.

Q-koorts is een infectieziekte die van dieren kan overgaan op mensen. Veel mensen worden ziek; naar schatting 75 mensen overlijden. 296 mensen die vrijwel allemaal zijn besmet (geweest) met deze infectieziekte, willen 'herkenning en erkenning' van hun positie en veroordeling van de overheid tot schadevergoeding. De rechtbank Den Haag ontfermt zich over hun eis.

De Q-koortspatiënten, advocaten mr. I. Sindram en mr. L. Rohof

De overheid heeft in de jaren 2007-2010 door Q-koorts getroffen mensen bewust niet, of onvoldoende geïnformeerd over de gevaren van Q-koorts. Ze heeft ook te lang gewacht met het nemen van adequate maatregelen om de slachtoffers te beschermen. De verplichte veterinaire maatregelen die midden 2008 werden genomen, kwamen te laat en werden lankmoedig opgelegd. De overheid faalde als toezichthouder. Ze heeft daarmee het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens overtreden. Op basis van dat verdrag moet de overheid de burger beschermen tegen opkomende gevaren voor zover de overheid die kent of zou moeten kennen. Maar de overheid handelde ook in strijd met de eigen Grondwet en met de maatschappelijke zorgvuldigheidsnorm. De overheid is daarom aansprakelijk voor de materiële en immateriële schade die de Q-koortspatiënten of hun nabestaanden hebben geleden.

De Staat der Nederlanden, advocaten mr. Houtzagers en mr. E. Brans

Het is vreselijk dat zoveel mensen Q-koorts hebben opgelopen, maar de overheid is niet aansprakelijk voor de gevolgen van de Q-koortsepidemie. Bij het begin van de Q-koortsepidemie in 2007 waren de omvang van de uitbraak en de gevolgen niet te voorzien. De uitbraak was uniek in de wereld. Volgens de wetenschappelijke inzichten zou een Q-koortsepidemie binnen een jaar voorbij zijn en zouden de medische gevolgen zich beperken tot griepachtige verschijnselen. De commissie Van Dijk die de aanpak van de Q-koorts bestudeerde, stelt in haar rapport ook niet dat de epidemie door eerder ingrijpen zou zijn beperkt. Hoewel nog veel onduidelijk was over de Q-koorts, maar wel duidelijk was dat ze niet ging liggen, nam de overheid extra voorzorgsmaatregelen. In de zomer van 2009 werden veel maatregelen genomen, zoals een vaccinatieplicht voor geiten en schapen en een uitrijverbod voor mest. Met de kennis en wetenschap van toen handelde de overheid adequaat.

De rechtbank

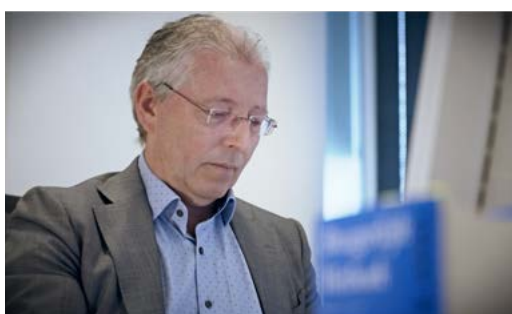
De voorlichting over de Q-koorts was voldoende. Omwonenden en passanten konden op basis van de verstrekte informatie weten in welke gemeente een (mogelijk) besmet bedrijf was. Ook is informatie gegeven over de gebieden waar veel mensen ziek waren geworden en over hoe het risico op besmetting te verkleinen. Hierdoor waren de betrokkenen voldoende in staat om preventieve maatregelen te nemen. Dat de overheid maatregelen had kunnen nemen die niet zijn genomen, wil niet zeggen dat de overheid onrechtmatig heeft gehandeld. De vraag is of de overheid, gezien de haar bekende risico's, maatregelen had moeten nemen. De overheid nam voor 2009 algemene maatregelen over hygiëne, mest en vaccinatie, zonder dat precies bekend was welke bedrijven besmet waren. Op dat moment was er geen plicht om verdergaande maatregelen te nemen. In juli 2009 werd de aanpak grondig gewijzigd en werden drastische maatregelen genomen (vervoersverbod, fokverbod, ruimen). Daarmee voldeed de overheid aan haar verplichtingen. Ze is daarom niet aansprakelijk voor de schade.

4. Rechters aan het woord

Ynze Klomp

Bodes zijn het visitekaartje en de oren en ogen van de Rechtspraak. Bode Ynze Klomp vertelt over zijn werk.

Remco Hoekstra

Raadsheer Remco Hoekstra blikt terug op zijn rol rechter in hoger beroep bij de grootste strafzaak ooit: het liquidatieproces Passage

Peter Lemaire

In de video Rechtspreken na een orkaan vertelt rechter Peter Lemaire over het verwoestende effect van orkaan Irma op Sint Maarten.

Suzanne Kropman

Strafrechter Suzanne Kropman laat zien hoe de Rechtspraak probeert doorlooptijden van rechtszaken te verkorten.

Monique Marseille en Erik-Jan Stalenberg

De rechtbank Rotterdam startte vorig jaar met een andere aanpak van rechtszaken over huiselijk geweld. Rechters Monique Marseille en Erik-Jan Stalenberg vertellen hierover.

5. Financiën

Jaarrekening 2017

Geconsolideerde balans per 31 december 2017 (na resultaatbestemming)

(x € 1.000)		31-12-2017	31-12-2016
Activa			
Vaste activa			
[1] Materiële vaste activa			
Grond en gebouwen	2.219	16.322	
Installaties en inventarissen	23.884	42.070	
Overige materiële vaste activa	20.307	18.860	
		46.410	77.252
Financiële vaste activa			
[2] Vordering Ministerie van Justitie en Veiligheid inzake vakantiegelden		21.059	21.059
Vlottende activa			
[3] Vorderingen	42.215	9.121	
[4] Liquide middelen	104.505	167.914	
		146.720	177.035
Totaal activa		214.189	275.346
Passiva			
[5] Eigen vermogen		-	1.634
[6] Egalisatierekening		42.907	53.895
[7] Voorzieningen		28.066	46.645
Langlopende schulden			
[8] Leningen bij het Ministerie van Financiën	38.278	62.425	
Overige langlopende schulden	373	685	
Vooruitontvangen bedragen Openbaar Ministerie	62	1.190	
		38.713	64.300
[9] Kortlopende schulden		104.503	108.872
Totaal passiva		214.189	275.346

Geconsolideerde winst-en-verliesrekening over 2017

(x € 1.000)	Realisatie 2017	Begroot 2017	Realisatie 2016
Opbrengsten			
[10A] Bijdrage kerndepartement Ministerie van Justitie en Veiligheid	954.998	949.987	1.071.091
[10B] Overige bijdrage van Ministerie van Justitie en Veiligheid	21.579	24.000	22.193
[11] Overige bedrijfsopbrengsten	10.773	8.300	9.135
[12] Bijdrage meer/minder werk	5.775	-	-12.752
Totaal opbrengsten	993.125	982.287	1.089.667
Kosten			
[13] Personele kosten	810.698	734.257	803.622
[14] Materiële kosten	186.996	212.854	278.838
[15] Afschrijvingen materiële vaste activa	19.739	29.704	26.043
[16] Gerechtskosten	3.082	3.796	2.424
Totaal bedrijfslasten	1.020.515	980.611	1.110.927
Subtotaal opbrengsten minus bedrijfslasten	-27.390	1.676	-21.260
[17] Rentelasten	1.180	1.676	1.371
Resultaat	-28.570	-	-22.631

Geconsolideerd kasstroomoverzicht 2017

(x € 1.000)	2017		2016
<i>Kasstroom uit operationele activiteiten</i>			
Resultaat	-28.570		-22.631
Aanzuivering eigen vermogen	26.936		
<i>Aanpassingen voor:</i>			
Afschrijvingen op materiële vaste activa	20.137		26.701
Mutatie voorzieningen	-18.579		16.340
Vrijval vooruitontvangen bedragen OM (langlopend)	-1.128		-514
<i>Verandering in werkkapitaal</i>			
Mutatie financiële vaste activa en vorderingen	-33.095		1.679
Mutatie kortlopende schulden (excl. kortlopend deel leningen en vooruitontvangen bedragen OM)	-290		5.543
Mutatie overige langlopende leningen	-311		-311
Toename vooruitontvangen bedragen OM (kortlopend)	1.006		71
Mutatie egalisatierekening	-10.987		12.752
Kasstroom uit operationele activiteiten	-44.881		39.630
<i>Kasstroom uit investeringsactiviteiten</i>			
Investerings materiële vaste activa	-26.747		-23.582
Desinvesteringen materiële vaste activa	37.451		121
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	10.704		-23.462
<i>Kasstroom uit financieringsactiviteiten</i>			
Aflossingen leningen	-57.248		-25.645
Aangegane leningen	28.016		19.260
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	-29.232		-6.385
Mutatie liquide middelen	-63.409		9.783

Toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening

Algemene toelichting

Activiteiten

De Rechtspraak is een organisatie waar wij in 17 gerechten, de Raad voor de rechtspraak en 3 landelijke diensten werken aan jaarlijks 1,6 miljoen rechterlijke uitspraken van hoge kwaliteit. Aan de basis van ons werk staan de kernwaarden onafhankelijkheid, onpartijdigheid, integriteit en professionaliteit. Naast deze kernwaarden betekent kwaliteit: snelle, toegankelijke en deskundige rechtspraak.

Ontwikkeling in financieel perspectief

De liquiditeitsontwikkeling en de solvabiliteit (verhouding eigen vermogen ten opzichte van de schulden) geven inzicht in het financieel perspectief. Naast een daling in de solvabiliteit is ook een daling in de liquiditeit zichtbaar. In geval van een situatie met doorlopende verliezen zet dat druk op de liquiditeit en solvabiliteit.

Het ministerie heeft een wettelijke verplichting tot het aanvullen van het vermogen bij negatieve standen. Met het ministerie worden afspraken gemaakt over de ontwikkelingen in financieel perspectief.

Consolidatie

In de consolidatie worden de financiële gegevens van de Rechtspraak opgenomen samen met haar publiekrechtelijke entiteiten waarop zij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover zij de centrale leiding heeft. Onderlinge transacties, vorderingen en schulden tussen de entiteiten worden geëlimineerd. De waarderingsgrondslagen van alle in de consolidatie betrokken entiteiten zijn gelijk. De entiteiten zijn voor 100% opgenomen in de consolidatie. De in de consolidatie betrokken organen zijn:

Rechtbanken:	Vestigingsplaats
Rechtbank Amsterdam	Amsterdam
Rechtbank Den Haag	Den Haag
Rechtbank Gelderland	Arnhem
Rechtbank Limburg	Maastricht
Rechtbank Midden-Nederland	Utrecht
Rechtbank Noord-Holland	Haarlem
Rechtbank Noord-Nederland	Groningen
Rechtbank Oost-Brabant	's-Hertogenbosch
Rechtbank Overijssel	Zwolle
Rechtbank Rotterdam	Rotterdam
Rechtbank Zeeland-West-Brabant	Breda
Gerechtshoven:	
Gerechtshof Amsterdam	Amsterdam
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden	Arnhem
Gerechtshof 's-Hertogenbosch	's-Hertogenbosch
Gerechtshof Den Haag	Den Haag

Bijzondere colleges:	
Centrale Raad van Beroep	Utrecht
College van Beroep voor het bedrijfsleven	Den Haag
Overige entiteiten:	
Bureau Raad voor de rechtspraak	Den Haag
Spir-it (vanaf 1 januari 2018 IVO)	Utrecht
Studiecentrum Rechtspleging (SSR)	Utrecht
Landelijk Dienstencentrum voor de Rechtspraak (LDCR)	Utrecht

Algemene grondslagen

Algemeen

De jaarrekening 2017 is door leden van de Raad opgemaakt en vastgesteld op 18 april 2018.

De jaarrekening is opgesteld in euro's.

De geconsolideerde jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met het Besluit Financiering Rechtspraak en artikel 26 en 27 lid 1, 2, 3, 5, 6, 7, en 8 van de regeling agentschappen. Hierin wordt, voor zover in dit besluit en de regeling, niet anders bepaald, aangesloten bij de grondslagen voor de verslaggeving, neergelegd in Titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en uitgewerkt in de door de Raad voor de Jaarverslaggeving uitgegeven Richtlijnen voor de jaarverslaggeving. De volgende afwijkingen van RJ ontstaan vanuit de regeling agentschappen en Besluit Financiering Rechtspraak (BFR):

- het eigen vermogen is gepresenteerd conform BFR, artikel 17 en 18;
- de egalisatierekening is gevormd conform BFR artikel 19 en 20;
- de opbrengstverantwoording van de bijdrage van het ministerie is in aansluiting op BFR artikel 9 tot en met 16;
- geen opname van voorzieningen in het kader van jubileumuitkeringen en arbeidsongeschiktheid in aansluiting op regeling agentschappen artikel 27 lid 6;
- geen activering van immateriële vaste activa in aansluiting op BFR artikel 17 nota van toelichting.
- Geen activering van panden, ook niet bij financial lease, in aansluiting op regeling agentschappen artikel 27 lid 8.

Voor enkele grondslagen wordt afgeweken van deze wettelijke bepalingen en richtlijnen:

- het niet op de balans opnemen van een reservering voor de verplichting in het kader van vakantiedagen, deze worden in de toelichting als niet in de balans opgenomen verplichting toegelicht;
- het jaarverslag Rechtspraak aan de Minister, zoals benoemd in de Wet op de rechterlijke organisatie, is vormgegeven middels een geconsolideerde jaarrekening Rechtspraak, zonder enkelvoudige jaarrekening concernbedrijf Rechtspraak.

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs.

Ter vergelijking opgenomen cijfers

In de jaarrekening wordt de realisatie 2017 vergeleken met de realisatie 2016 en de begroting 2017, die op 20 januari 2017 is vastgesteld door de toenmalige Minister van Justitie en Veiligheid.

Oordelen en schattingen

Bij de toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van de organisatie zich diverse oordelen en schattingen. De belangrijkste oordelen en schattingen, inclusief de bijbehorende veronderstellingen, worden toegelicht bij de relevante posten.

Financiële instrumenten

Onder financiële instrumenten worden primaire financiële instrumenten zoals vorderingen en schulden verstaan. Voor de grondslagen van de primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Immateriële vaste activa

In overeenstemming met het BFR worden immateriële vaste activa niet geactiveerd.

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de geschatte toekomstige gebruiksduur. Afschrijvingen op materiële vaste activa worden berekend volgens een vast percentage van de verkrijgingsprijs op basis van de geschatte toekomstige gebruiksduur van de betreffende materiële vaste activa. Afschrijvingen vinden plaats tot restwaarde. Voor zover niet anders is vermeld, is de restwaarde op nihil gesteld. Op materiële vaste activa in bestelling wordt niet afgeschreven. Er wordt rekening gehouden met de bijzondere waardeverminderingen die op balansdatum worden verwacht. Het groot onderhoud van materiële vaste activa wordt, voor zover voor rekening van de Rechtspraak, als kosten ten laste van het resultaat gebracht.

Financiële vaste activa

Vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van een voorziening wegens vermoedelijke oninbaarheid.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

De Rechtspraak beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld.

Vorderingen

De verstrekte leningen en overige vorderingen, worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs minus benodigde voorziening voor oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kasgeld en een rekening-courant met het Ministerie van Financiën en worden gewaardeerd tegen nominale waarde. De Rechtspraak maakt

gebruik van producten die het Ministerie van Financiën aanbiedt. Dagelijks wordt door middel van saldoregulatie aan het einde van de dag het saldo op de betaalrekening teruggebracht tot nul.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op balansdatum bestaan waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen, zijnde de nominale waarde van de verwachte uitgaven die noodzakelijk zijn, tenzij anders vermeld. In overeenstemming met de regeling agentschappen is het voorzieningenbeleid volgens comply or explain als volgt.

Voorzieningen worden gevormd voor:

- boekwaardeverliezen en afkoopregelingen;
- (Boven-)wettelijke werkloosheidsregeling;
- Reorganisaties;
- Juridische claims.

Voorziening wordt niet gevormd voor:

- Jubileumuitkeringen;
- Arbeidsongeschiktheid.

Voorziening reorganisatiekosten

De voorziening reorganisatiekosten is gevormd indien op balansdatum een gedetailleerd plan is geformaliseerd en de gerechtvaardigde verwachting is gewekt bij hen voor wie de reorganisatie gevolgen zal hebben dat de reorganisatie zal worden uitgevoerd. De voorziening bestaat uit de directe kosten van de faciliteiten uit het van-werk-naar-werk beleid van de reorganisatie. De voorziening reorganisatiekosten is gevormd in verband met de organisatorische veranderingen die verbanden houden met het programma Kwaliteit en Innovatie (KEI).

Indien voor reorganisaties waarvoor per balansdatum een plan is geformaliseerd, maar waarvoor pas na balansdatum hetzij de gerechtvaardigde verwachting is gewekt richting betrokken dat de reorganisatie zal worden uitgevoerd, hetzij is gestart met de implementatie van het reorganisatieplan, zal hierover informatie worden opgenomen onder de gebeurtenissen na balansdatum.

Voorziening boekwaardeverliezen en afkoopregelingen

Deze voorziening heeft betrekking op de onvermijdbare kosten van verlieslatende huisvestingscontracten. De voorziening is gevormd voor de afkoop en boekwaardeverliezen die uit hoofde van dit contract betaald moeten worden.

Langlopende schulden

Langlopende schulden worden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

Kortlopende schulden

Bij de eerste opname van kortlopende schulden worden deze opgenomen tegen reële waarde verminderd met (in geval van een financiële verplichting die niet tegen reële

waarde, met verwerking van waardeveranderingen in de winst-en-verliesrekening, is opgenomen) de direct daaraan toe te rekenen transactiekosten.

De overige kortlopende schulden worden na de eerste waardering gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs volgens de effectieve-rentemethode. Winst of verlies worden in de winst-en-verliesrekening opgenomen zodra de verplichtingen niet langer op de balans worden opgenomen, alsmede via het amortisatieproces.

Geamortiseerde kostprijs

De geamortiseerde kostprijs is het bedrag waarvoor een financieel actief of financiële verplichting bij de eerste verwerking in de balans wordt opgenomen verminderd met aflossingen op de hoofdsom, vermeerderd of verminderd met de via de effectieve-rentemethode bepaalde cumulatieve amortisatie van het verschil tussen dat eerste bedrag en het aflossingsbedrag en verminderd met eventuele afboekingen (direct, dan wel door het vormen van een voorziening) wegens bijzondere waardeverminderingen of oninbaarheid.

Niet langer in de balans opnemen van financiële activa en verplichtingen

Een financieel instrument wordt niet langer in de balans opgenomen indien een transactie er toe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot de positie aan een derde zijn overgedragen.

Leasing

Overeenkomstig de uitgangspunten van het Rijkshuisvestingsstelsel activeert de Rijksgebouwendienst alle panden die onderdeel zijn van dit stelsel, ook indien het Burgerlijk Wetboek Boek 2 Titel 9 vereist, zoals bij financial lease, dat een pand geactiveerd wordt bij de organisatie dat het pand in gebruik heeft.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengsten en de kosten over het jaar.

Opbrengstverantwoording

De ontvangen bijdragen in het kader van de productie wordt verantwoord in het verslagjaar waar de productie wordt gerealiseerd. Overige bijdragen worden toegerekend aan het verslagjaar waarop ze betrekking hebben.

Periodiek betaalbare beloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de winst-en-verliesrekening voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers, respectievelijk de belastingautoriteit.

Pensioenregeling

De werknemers van de Rechtspraak vallen onder de pensioenregeling van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. De Rechtspraak heeft de pensioenregeling verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De over het verslagjaar verschuldigde premie wordt als last verantwoord. De Rechtspraak heeft voor deze pensioenregeling geen andere wettelijke of feitelijke verplichting indien een tekort zich voordoet bij het ABP. Wanneer echter de premiebetaling niet meer kostendekkend is, kan dit bij de Rechtspraak leiden tot ofwel een aanpassing van de premie dan wel een versoering van de pensioenregeling.

Afschrijvingen op materiële vaste activa

De afschrijvingen op de materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikname afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur. De afschrijvingen zijn gebaseerd op de verkrijgingsprijs en vinden plaats volgens de lineaire methode.

Kosten

De kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Rentelasten

Rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt en toegerekend aan het jaar waarover zij verschuldigd zijn.

Exploitatiesubsidies

Exploitatiesubsidies worden ten gunste van de winst-en-verliesrekening gebracht in het jaar ten laste waarvan de gesubsidieerde uitgaven komen, waarin de opbrengsten zijn gederfd dan wel waarin het exploitatietekort zich heeft voorgedaan.

Grondslagen voor geconsolideerd kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De indirecte methode houdt in dat het gerapporteerde resultaat wordt aangepast voor:

- posten van de winst-en-verliesrekening die geen invloed hebben op ontvangsten en uitgaven in dezelfde periode;
- mutaties in voorzieningen, overlopende posten, handelsdebiteuren en handelscrediteuren. Overigens worden mutaties in investeringscrediteuren hier niet in meegenomen, want de kasstromen uit hoofde van investeringen in materiële vaste activa worden afzonderlijk onder de investeringskastroom gepresenteerd;
- posten van de winst-en-verliesrekening waarvan de ontvangsten en uitgaven niet worden beschouwd als behorend tot de operationele activiteiten.

De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit kasgeld en de rekening-courant met het Ministerie van Financiën.

Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest is opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Transacties waarbij geen ruil van kasmiddelen plaatsvindt, zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.

Toelichting op de geconsolideerde balans

Activa

[1] Materiële vaste activa

	Grond en gebouwen	Installaties en inventarissen	Bedragen x €1.000	
			Overige	Totaal
Aanschafwaarde begin periode	38.915	180.572	125.257	344.744
Cumulatieve afschrijvingen	-23.571	-137.628	-103.054	-264.253
Boekwaarde 31 december 2015	15.344	42.944	22.203	80.491
<i>Mutaties gedurende periode</i>				
Investeringsen	4.141	9.209	10.232	23.582
Desinvesteringsen	-300	-6.241	-1.678	-8.219
Afschrijvingen	-3.155	-9.990	-13.556	-26.701
Duurzame waardeverminderingen	-	-	-	-
Afschrijvingen desinvesteringsen	292	6.148	1.659	8.099
Totaal mutaties	978	-874	-3.343	-3.239
Aanschafwaarde einde periode	42.756	183.540	133.811	360.107
Cumulatieve afschrijvingen	-26.434	-141.470	-114.951	-282.855
Boekwaarde 31 december 2016	16.322	42.070	18.860	77.252
<i>Mutaties gedurende periode</i>				
Investeringsen	992	8.210	17.544	26.746
Desinvestering	-38.394	-78.044	-12.031	-128.469
Afschrijvingen	-732	-6.234	-13.172	-20.138
Duurzame waardeverminderingen	-	-	-	-
Afschrijvingen desinvesteringsen	24.031	57.882	9.106	91.019
Totaal mutaties	-14.103	-18.186	1.448	-30.842
Aanschafwaarde einde periode	5.354	113.706	139.324	258.384
Cumulatieve afschrijvingen	-3.135	-89.822	-119.017	-211.974
Boekwaarde 31 december 2017	2.219	23.884	20.307	46.410

De overige materiële vaste activa betreffen voornamelijk hardware en aangekochte software. Zelfontwikkelde software wordt, zoals overeengekomen in het Besluit Financiering Rechtspraak, niet geactiveerd. Kunst is niet geactiveerd onder de materiële vaste activa maar is als niet in de balans opgenomen activa verantwoord.

De gehanteerde afschrijvingspercentages zijn in onderstaande tabel opgenomen:

		Afschrijvingspercentage
Grond en gebouwen	Verbouwingen	10%
Installaties en inventarissen	Installaties	10%
	Meubilair	10-20%
	Kantoor machines	20%
	Stoffering	12,5%
	Audiovisuele middelen	12,5-20%
	Overige	20%
Overige materiële vaste activa	Hardware	33,33%
	Software	33,33%
	Overig (geen ICT-activa)	10-20%

Eigendom

Van een deel van de materiële vaste activa is de Rechtspraak wel economisch eigenaar maar geen juridisch eigenaar. Het betreft hier voornamelijk verbouwingen en bedrijfsinstallaties die zijn geplaatst in panden waarin de rechten zijn gehuisvest. De verbouwingen zijn opgenomen onder de categorie grond en gebouwen, de bedrijfsinstallaties zijn opgenomen in de categorie installaties en inventarissen. Gedurende 2017 heeft de Rechtspraak, als gevolg van het nieuwe Rijkshuisvestingsstelsel, de gebouw gebonden activa (verbouwingen en installaties) overgedragen aan het Rijksvastgoedbedrijf.

Financiële vaste activa

[2] Vordering Ministerie Justitie en Veiligheid inzake vakantiegelden

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Vordering inzake vakantiegelden	21.059	21.059

De vordering op het Ministerie van Justitie en Veiligheid inzake de financiering van de te betalen vakantiegelden is ontstaan bij het inwerking treden van het baten-lastenstelsel per 1 januari 2005. Met het Ministerie van Justitie en Veiligheid is geen aflossingsschema overeengekomen, wel zijn er afspraken gemaakt over voorwaardelijke aflossingen op het moment dat de Rechtspraak geld tekort heeft. Er wordt door de Rechtspraak geen rente berekend. Elk jaar wordt het saldo van de resterende vordering door het Ministerie van Justitie en Veiligheid bevestigd.

Vlottende activa

[3] Vorderingen

Alle vlottende vorderingen hebben een looptijd korter dan een jaar. De reële waarde van de vorderingen benadert de boekwaarde ervan. Er zijn geen voorzieningen voor oninbaarheid getroffen in 2017. (2016: 0 euro).

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Vordering Ministerie van Justitie en Veiligheid inzake aanzuivering Eigen Vermogen.	26.936	-
Debiteuren	3.032	2.170
<i>Nog te ontvangen bedragen en overige overlopende activa</i>	5.428	1.529
<i>Vooruitbetaalde bedragen</i>	6.820	5.422
Overlopende activa	12.247	6.951
Totaal	42.215	9.121

De vordering aan het Ministerie van Justitie en Veiligheid is ontstaan in 2017 door een negatieve stand van het Eigen Vermogen. Zie toelichting punt [5] Eigen Vermogen.

[4] Liquide Middelen

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Kas	6	9
Rekening-courant Ministerie van Financiën	104.499	167.905
Totaal	104.505	167.914

Het saldo liquide middelen staat vrij ter beschikking van de Rechtspraak.

Passiva

[5] Eigen vermogen

Het verloop van de exploitatiereserve is als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Stand 1 januari	1.634	24.265
Bestemming resultaat	-28.570	-22.631
Aanzuivering eigen vermogen	26.936	-
Stand 31 december	-	1.634

In het Besluit financiering rechtspraak 2005 zijn specifieke afspraken met betrekking tot de financiële verantwoording opgenomen. In deze afspraken is voor de bestemming van het exploitatiesaldo geregeld, in artikel 17 lid 5 en 6, dat het exploitatieresultaat van de rechtspraak wordt toegevoegd aan of in mindering gebracht op de exploitatiereserve van de rechtspraak. In het uitzonderlijke geval dat dit leidt tot een negatief vermogen wordt dit aangezuiverd door Onze Minister en vindt overleg plaats over te nemen maatregelen als bedoeld in artikel 21. Tevens zijn er afspraken gemaakt over de samenstelling en maximale omvang van het duurzaam aan de rechtspraak verbonden vermogen. In overeenstemming met het bovenstaande wordt voorgesteld het exploitatieresultaat over 2017 ten laste van de reserves te brengen. Dit voorstel is in de balans per 31 december 2017 verwerkt, en verklaard in de toelichting op de reserves.

Ultimo 2017 is er sprake van een negatief eigen vermogen. Dit negatieve eigen vermogen wordt in 2018 door de Minister wordt aangezuiverd. Aangezien hier sprake is van een onvoorwaardelijke verplichting is deze aanzuivering als een vordering op het departement ultimo 2017 opgenomen en rechtstreeks in het vermogen verwerkt conform de toelichting op het Besluit financiering rechtspraak 2005. De eindstand van het eigen vermogen 2017 is derhalve nihil.

[6] Egalisatierekening

Het verloop van de egalisatierekening is als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Stand 1 januari	53.895	41.143
Vrijval egalisatierekening	-5.213	-
Opbrengst/bijdrage meer/minderwerk	-5.775	12.752
Stand 31 december	42.907	53.895

Op basis van de met de minister van Justitie en Veiligheid gemaakte afspraken over de te realiseren en gefinancierde productie heeft de Rechtspraak minderwerk voor een bedrag van 35,0 miljoen euro gerealiseerd. De minister heeft het beroep op de hardheidsclausule op grond van artikel 21 besluit financiering Rechtspraak, evenals een financiering van de CBM-evaluaties vanuit de egalisatierekening voor 5,8 miljoen euro waardoor uiteindelijk een bedrag van 5,8 miljoen euro aan de egalisatierekening wordt onttrokken.

Verrekening meer- minderwerk 2017

Productgroep	Afspraak productie	Gerealiseerde productie	Prijs 2017	Meer- minderwerk 70%>egalisatierekening
Straf rechtbank	172.450	169.880	1.125,92	€ 2.025.524
Civiel rechtbank	285.012	269.596	777,48	€ 8.389.904
Bestuur	51.379	44.532	2.157,61	€ 10.341.201
Vreemdelingenkamer	35.200	30.774	1.339,33	€ 4.149.498
Kanton (exclusief CBM-evaluaties)	1.010.023	916.649	157,46	€ 10.291.559
Belasting rb.	25.680	27.973	1.186,99	€ 1.905.235
Civiel hoven	13.694	14.104	4.025,37	€ 1.155.281
Straf hoven	35.539	33.972	1.612,01	€ 1.768.217
Belasting hoven	4.184	4.675	3.699,58	€ 1.271.545
CRvb	8.423	7.457	3.447,30	€ 2.331.065
Totaalsaldo meer- minderwerk 2017				€ 34.964.908
Toekennen hardheidsclausule 2017 o.g.v. art 21 Besluit FR				-€ 34.964.908
CBM-evaluaties (kanton) financieren uit egalisatierekening	0	52.400	157,46	-€ 5.775.459
Mutatie egalisatierekening op basis van gerealiseerde productie 2017				-€ 5.775.459

* Hierin zit een dubbelstelling voor 715 strafzaken, die in afstemming met de financierder in de gerealiseerde productie is meegenomen. Deze dubbelstelling heeft per saldo geen effect op de feitelijke verrekening.

Verrekening meer- minderwerk 2016

Productgroep	Afspraak productie	Gerealiseerde productie	Correctie op productie hardheidsclausule	Prijs 2016	Meer- minderwerk 70%>egalisatierekening
Straf rechtbank	178.235	174.646*		1.050,22	€ 2.638.342
Civiel rechtbank	294.458	279.489		813,78	€ 8.526.913
Bestuur	52.047	49.926		2.248,08	€ 3.337.006
Vreemdelingenkamer	39.310	29.731	9.579	1.313,85	€ 0
Kanton	1.132.248	973.254	158.994	159,52	€ 0
Belasting rb.	26.627	27.046		1.153,88	-€ 338.050
Civiel hoven	14.413	13.914		3.937,86	€ 1.375.958
Straf hoven	36.723	35.671		1.586,72	€ 1.168.510
Belasting hoven	5.387	7.433		3.711,67	-€ 5.316.644
CRvb	8.469	7.916		3.509,22	€ 1.359.498
Mutatie egalisatierekening op basis van gerealiseerde productie 2016					€ 12.751.532

* Hierin zit een dubbeltelling voor 3.000 strafzaken, die in afstemming met de financierder in de gerealiseerde productie is meegenomen. Deze dubbeltelling heeft per saldo geen effect op de feitelijke verrekening.

Daarnaast valt in 2017 additioneel 5,2 miljoen euro vrij naar aanleiding van met de minister gemaakte afspraken over de financiering 2017.

[7] Voorzieningen

De balanspost voorzieningen betreft de volgende voorzieningen:

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Voorziening nieuwbouw	-	11.700
Voorziening BWW & WW-gelden	6.607	8.287
Reorganisatievoorziening	19.709	24.908
Voorziening claims	1.750	1.750
Totaal	28.066	46.645

Voorziening nieuwbouw

De voorziening nieuwbouw verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Stand per 1 januari	11.700	17.300
Onttrekkingen	-11.397	-
Vrijval	-303	-5.600
Dotaties	-	-
Stand per 31 december	-	11.700

Deze voorziening heeft betrekking op de in 2017 aan het RijksVastgoedBedrijf (RVB) betaalde afkoopsom als gevolg van de met de nieuwbouw rechtbank Amsterdam gepaard gaande sloop van enkele panden. De in 2017 betaalde afkoopsom was 0,3 miljoen euro lager dan ultimo 2016 was voorzien.

Voorziening BWW & WW-gelden

De voorziening BWW & WW verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Stand per 1 januari	8.287	9.138
Onttrekkingen	-3.215	-3.585
Vrijval	-1.360	-1.123
Dotaties	2.895	3.857
Stand per 31 december	6.607	8.287

De toekomstige verplichtingen uit hoofde van bovenwettelijke werkloosheidsuitkering en de werkloosheidsuitkeringen zijn in deze voorziening opgenomen in aansluiting op de wettelijke regeling hieromtrent. De voorziening is opgenomen tegen contante waarde en in de voorziening is rekening gehouden met de geschatte einddatum van de uitkering. Van de voorziening is een bedrag van 3,9 miljoen euro als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken.

Reorganisatievoorziening

De reorganisatievoorziening verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Stand per 1 januari	24.908	2.817
Onttrekkingen	-3.771	-1.338
Vrijval	2.358	-194
Dotaties	-3.786	23.623
Stand per 31 december	19.709	24.908

De reorganisatievoorziening is gevormd ter dekking van de kosten van reorganisaties binnen de Rechtspraak. In de voorziening zijn onder meer de kosten opgenomen voor loondoorbetaling, begeleidingskosten en juridische kosten zoals opgenomen in het Van Werk Naar Werk-beleid. Van de voorziening is een bedrag van 16 miljoen euro als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken.

Voorziening claims

De voorziening claims verloopt als volgt:

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Stand per 1 januari	1.750	1.050
Onttrekkingen	-	-
Vrijval	-	-400
Dotaties	-	1.100
Stand per 31 december	1.750	1.750

De voorziening is getroffen voor claims waar een verwachte uitstroom van liquide middelen is. Van de voorziening is een bedrag van 1,75 miljoen euro als langlopend (langer dan een jaar) aan te merken.

Langlopende schulden

[8] Leningen bij het Ministerie van Financiën

Bedragen x € 1.000	31-12-2017	31-12-2016
Stand per 1 januari lang en kort	86.889	93.274
Aflossing gedurende het jaar	-57.248	-25.645
Leningen aangegaan	28.016	19.260
Stand lang en kort 31 december	57.657	86.889
Kortlopend deel volgend boekjaar	-19.379	-24.464
Stand per 31 december lang	38.278	62.425

De leningen zijn aangegaan ter financiering van de materiële vaste activa. De rente inzake de leningen varieert, afhankelijk van de looptijd van de lening, tussen 0% en 4,51%.

Specificatie langlopend deel van de leningen	Bedragen x € 1.000
Deel van de lening dat afgelost wordt in 2019;	15.093
Deel van de lening die afgelost worden in 2020-2024;	21.797
Deel van de lening dat afgelost wordt na 2024.	1.388
Totaal	38.278

Langlopende schulden met een resterende looptijd van minder dan één jaar, waaronder de aflossingsverplichtingen voor komende jaar, zijn verantwoord onder de kortlopende schulden.

[9] Kortlopende schulden

De kortlopende schulden hebben een resterende looptijd van korter dan een jaar. De reële waarde van de kortlopende schulden benadert de boekwaarde vanwege het kortlopend karakter ervan.

Bedragen x €1.000	31-12-2017	31-12-2016
Crediteuren	14.275	18.286
Vooruitontvangen bedragen	3.540	3.223
Lening Ministerie van Financiën (kortlopend deel < 1 jaar)	19.379	24.464
Vooruitontvangen bedragen OM (kortlopend deel < 1 jaar)	1.420	414
Reservering vakantiegelden	28.117	27.620
Eindejaaruiterkering incl. sociale lasten	4.802	4.647
Rentekosten	13	49
Overig	32.957	30.169
Overlopende passiva	65.889	62.485
Totaal	104.503	108.872

Financiële instrumenten

Algemeen

De in deze toelichting opgenomen gegevens verschaffen informatie die behulpzaam is bij het schatten van de omvang van risico's die verbonden zijn aan zowel de in de balans opgenomen als de niet in de balans opgenomen financiële instrumenten.

Kredietrisico

De Rechtspraak handelt enkel met kredietwaardige partijen en heeft procedures opgesteld om de kredietwaardigheid te bepalen. Bovendien bewaakt de Rechtspraak voortdurend haar vorderingen en hanteert een aanmaningsprocedure. De Rechtspraak neemt deel aan schatkistbankieren waardoor er nihil risico is bij financiële instellingen. Door de bovenstaande maatregelen is het kredietrisico voor de Rechtspraak minimaal. Het maximale kredietrisico aangaande vorderingen, liquide middelen en niet in de balans opgenomen financiële activa is weergegeven onder de desbetreffende toelichtingen.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Niet in de balans opgenomen activa

Kunst

De historische aanschafwaarde van de aanwezige kunst ultimo 2017 is circa 1,5 miljoen euro (2016: circa 1,8 miljoen euro).

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Personele verplichtingen

De verplichtingen aan personeel uit hoofde van openstaande verlofsaldi ultimo 2017 bedraagt 33,0 miljoen euro (2016: 27,2 miljoen euro). Hierbij is rekening gehouden met een opslag voor sociale lasten en pensioenpremies.

Huurverplichtingen

De verplichtingen met betrekking tot door de Rechtspraak gehuurde panden bedragen ultimo 2017

86,5 miljoen euro (2016: circa 71,0 miljoen euro). De hogere toekomstige huurverplichtingen worden veroorzaakt door oplevering PPS-nieuwbouw en doordat vanuit het meerjarig onderhouds- en investeringsplan hogere onderhoudsverplichtingen voortvloeien.

Facilitaire verplichtingen

Deze verplichtingen bedragen voor boekjaar 2018 circa 9,9 miljoen euro (2017: circa 11,0 miljoen euro) en hebben betrekking op kosten voor onder andere beveiliging, catering en schoonmaak.

De verplichtingen in relatie tot ICT-contracten bedragen voor boekjaar 2018 circa 14,6 miljoen euro (2017: 11,7 miljoen euro). Deze verplichtingen stijgen door de intensivering van de ICT binnen de rechtspraak.

Juridische claims

De verplichtingen met betrekking tot de juridische claims, anders dan degene die op de balans zijn opgenomen, zullen naar inschatting niet leiden tot significante verplichtingen.

Toelichting op de geconsolideerde winst-en-verliesrekening

[10A] Bijdrage kerndepartement Ministerie van Justitie en Veiligheid

Dit betreft de totale bijdrage zoals die door de Minister van Justitie en Veiligheid is verstrekt.

Bedragen x € 1.000	2017	2016
Stand Miljoenennota	949.987	934.045
Mutaties Voorjaarsnota regulier	-4.422	72.670
Mutaties Voorjaarsnota uit egalisatierekening	5.212	-
Mutaties Najaarsnota / Slotwet	3.642	65.024
<i>Subtotaal</i>	954.421	1.071.739
Verrekening bijdrage gerechtskosten	578	-648
Totaal beschikbaar	954.999	1.071.091

In de bijdrage van het Ministerie van Justitie en Veiligheid is een bijdrage in de gerechtskosten begrepen die in 2017 3,1 miljoen euro (2016: 2,4 miljoen euro) bedraagt. Deze bijdrage is gelijk aan de gemaakte gerechtskosten [16]. De gerealiseerde gerechtskosten worden volledig vergoed.

In 2016 is eenmalig een vergoeding (65 miljoen euro) verkregen ter hoogte van de eveneens eenmalige huisvestingskosten in verband met de afrekening in het kader van het nieuwe Rijkshuisvestingsstelsel.

[10B] Overige bijdrage van Ministerie van Justitie en Veiligheid

Bedragen x € 1.000	2017	2016
Bijdrage OM gerechten	8.337	8.921
Bijdrage OM SSR	5.999	6.129
Bijdragen V&J-diensten spir-it	5.437	5.789
Kluwer/SDU bijdrage OM en Hoge Raad	1.260	1.260
Bijdrage mediation in strafzaken	525	-
Bijdrage V&J Leonardo / griffierechten	21	94
Totaal	21.579	22.193

De overige bijdrage van het Ministerie van Justitie en Veiligheid bestaat uit bijdragen van andere onderdelen van het Ministerie.

[11] Overige bedrijfsopbrengsten

Bedragen x € 1.000	2017	2016
Parketpolitie rechtbank Amsterdam	5.480	5.480
Huuropbrengsten / dvo derden	1.605	958
Accountantskamer	1.116	1.107
Resultaten activa	816	-
Bijdragen SSR	651	974
Medisch tuchtrecht	360	257
Bijdragen E-Kanton derden	265	-
Overig	480	359
Totaal	10.773	9.135

[12] Bijdrage meer/minder werk

Dit betreft het saldo van meer- en minderwerk van productie zoals dat door de Rechtspraak is gerealiseerd ten opzichte van de met de Minister van Justitie en Veiligheid gemaakte afspraken bij het vaststellen van de begroting. Deze wordt afgerekend tegen 70% van de afgesproken tarieven. Voor 2017 heeft de Rechtspraak met de Minister de afrekening met de egalisatierekening per saldo vastgesteld op 5,8 miljoen euro meerwerk (2016: 12,8 miljoen euro minderwerk).

Zie de specificatie van het meer/minder werk onder de toelichting van de egalisatierekening.

[13] Personele kosten

Bedragen x € 1.000	2017	2016
Salarissen	590.531	576.000
Sociale lasten	63.269	63.554
Pensioenpremies	82.349	72.558
Overige personele kosten	74.549	91.510
Totaal	810.698	803.622

Personeelsomvang

De personele kosten zijn te relateren aan het aantal werknemers bij de Rechtspraak. Hierover geven de tabellen "Aantal medewerkers en formatie in 2013-2017" en "Bezetting landelijke diensten 2013-2017" in het Jaarverslag nadere informatie. Ultimo 2017 waren er 9.837 FTE (2016: 9.458 FTE) in dienst bij de gerechten en de landelijke diensten. De overige personele kosten zijn afgenomen hoofdzakelijk doordat in 2016 eenmalige kosten waren in verband met de vorming van de reorganisatievoorziening in het kader van het programma Kwaliteit en Innovatie.

Bezoldiging bestuurders

De voorzitter en de drie leden van de Raad voor de rechtspraak worden bezoldigd op basis van artikel 86 van de Wet op de rechterlijke organisatie juncto artikel 1 en 2 van het Besluit rechtspositie leden gerechtshoven en Raad voor de rechtspraak juncto artikel 7 en bijlage 3 van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren. De totale bezoldiging 2017 van de voorzitter en de leden van de Raad voor de rechtspraak is 646.102 euro (2016: 648.334 euro).

[14] Materiële kosten

Bedragen x € 1.000	2017	2016
Huisvestingskosten	76.426	172.239
Exploitatiekosten	110.570	106.599
Totaal	186.996	278.838

De huisvestingskosten zijn euro 95,8 miljoen lager dan in 2016. Dit wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door gerealiseerde daling van huurkosten en incidenteel hoge kosten in 2016, beiden als gevolg van het nieuwe Rijkshuisvestingsstelsel.

De exploitatiekosten zijn afgerond met 4% gestegen. De drie belangrijkste verklarende factoren zijn:

- Stijging van de servicekosten huisvesting in verband met het nieuwe Rijkshuisvestingsstelsel;
- Stijging door de oprichting van een Rechtspraak Service Centrum bij het Landelijke dienstencentrum Rechtspraak;
- Stijging van de IT-kosten voor licenties en centrale infrastructuur.

Accountantshonoraria

Onder de exploitatiekosten zijn de accountantshonoraria opgenomen. Onderstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij de Rechtspraak en bij de in de consolidatie betrokken organen zijn uitgevoerd door accountantsorganisaties en externe accountants zoals bedoeld in art. 1, lid 1 Wta (Wet toezicht accountantsorganisaties). De volgende bedragen zijn ten laste van het resultaat gebracht:

Bedragen x € 1.000	2017	2016
Controle van de jaarrekening	610	553
Andere controlewerkzaamheden	136	164
Fiscale advisering	7	-
Andere niet-controlediensten	35	69
Totaal	788	786

[15] Afschrijvingen materiële vaste activa

De afschrijvingskosten [zie ook 1] worden verminderd met de vrijval van de balanspost vooruitontvangen bedragen voor gemeenschappelijke activa van het Openbaar Ministerie.

Bedragen x € 1.000	2017	2016
Totaal afschrijvingen [1]	20.138	26.701
+/- vrijval vooruitontvangen OM en overige correcties	-399	-658
Afschrijvingskosten	19.739	26.043

[16] Gerechtskosten

Onder gerechtskosten worden verstaan de kosten die het gerecht maakt gedurende of als gevolg van de behandeling van een aan de rechter voorgelegde zaak. Deze gerealiseerde kosten worden volledig vergoed door het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

[17] Rentelasten

Het betreft hier de rentelasten als gevolg van de door het Ministerie van Financiën verstrekte leningen ten behoeve van de aanschaf van materiële vaste activa.

Ondertekening van de jaarrekening

Den Haag, 18 april 2018

Voorzitter Raad voor de rechtspraak,
w.g. mr. F.C. Bakker

Lid Raad voor de rechtspraak,
w.g. drs. P. Arnoldus

Raad voor de rechtspraak
Den Haag

Controleverklaring

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2017 van de Rechtspraak te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel is de jaarrekening 2017 van de Rechtspraak in alle van materieel belang zijnde aspecten, opgesteld in overeenstemming met de door de Rechtspraak gekozen en beschreven grondslagen, zoals uiteengezet in de paragraaf Toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening van de toelichting op de jaarrekening.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten voldoen aan de eisen van financiële rechtmatigheid. Dit houdt in dat de bedragen in overeenstemming zijn met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2017;
- de winst-en-verliesrekening over 2017;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen.

Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van de Rechtspraak zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat de rapportage set andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen bij het jaarverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere

informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De Raad voor de rechtspraak is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag, de overige gegevens en de bijlagen.

Benadrukking van de basis voor financiële verslaggeving en beperking in gebruik en verspreidingskring

Wij vestigen de aandacht op de paragraaf Toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening van de jaarrekening waarin de basis voor financiële verslaggeving uiteen is gezet.

De gehanteerde grondslagen zijn door de Rechtspraak in overeenstemming met de eisen uit de Wet op de rechterlijke organisatie. De financiële informatie is opgesteld met als doel informatie te verstrekken aan de Rechtspraak, ministerie van Veiligheid en Justitie en de Tweede Kamer. Hierdoor is de financiële informatie mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid. Wij aanvaarden derhalve geen aansprakelijkheid jegens derde partijen die inzage krijgen in deze verklaring of deze verklaring in handen krijgen.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

De Raad voor de rechtspraak is op grond van artikel 104 van de Wet op de rechterlijke organisatie verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening, in overeenstemming met de door de Rechtspraak gekozen en beschreven grondslagen, zoals uiteengezet in de paragraaf Toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening. De Raad voor de rechtspraak is tevens verantwoordelijk voor de financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties. Dit houdt in dat deze bedragen tot stand moeten zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen, in overeenstemming met de door de Rechtspraak gekozen en beschreven grondslagen, zoals uiteengezet in de paragraaf Toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening en de financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties.

Wij communiceren met de Raad voor de rechtspraak onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Den Haag, 18 april 2018

*Ernst & Young Accountants LLP
w.g. S.B. Spiessens RA*

Bijlage I: Bezoldiging bestuurders

Bezoldiging bestuurders

De Raad kiest voor optimale transparantie ten aanzien van de bezoldiging van bestuurders en gewezen-bestuurders door middel van het hieronder opgenomen overzicht:

Bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van loningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim	Motivering overschrijding (indien van toepassing)
Raad voor de rechtspraak	Voorzitter	dhr.mr. F.C. Bakker	€ 145.655	€ -	€ 17.889	€ 163.543	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Lid	dhr.mr. C.H.W.M. Sterk	€ 141.945	€ 26	€ 17.602	€ 159.573	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Lid	mw.mr. H. Velt	€ 143.841	€ -	€ 17.602	€ 161.442	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Lid	dhr.dr. P. Arnoldus	€ 143.841	€ -	€ 17.602	€ 161.442	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
College van Beroep van het bedrijfsleven	Voorzitter	dhr.mr.dr. T.G.M. Simons	€ 162.829	€ 64	€ 18.042	€ 180.935	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid/ waarnemend voorzitter	dhr.mr. H. Bolt	€ 96.205	€ -	€ 11.801	€ 108.006	n.v.t.	1-9-2017	1,02	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. R.W.L. Koopmans	€ 134.697	€ -	€ 17.455	€ 152.152	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Centrale Raad van Beroep	Rechterlijk lid / voorzitter	dhr.mr. H.C.P. Venema	€ 132.587	€ -	€ 17.264	€ 149.851	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Gerechtshof Amsterdam	Voorzitter	dhr.mr. H.Th. van der Meer	€ 142.126	€ -	€ 17.602	€ 159.727	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	mw.mr. W.F. Groos	€ 57.473	€ -	€ 7.189	€ 64.662	1-8-2017	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Gerechtshof Amsterdam en Den Haag	Niet-rechterlijk lid	dhr.dr. W. Wijbrands	€ 108.693	€ 106	€ 16.611	€ 125.410	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden	Voorzitter	dhr.mr. A.R. van der Winkel MPM	€ 157.700	€ 87	€ 18.042	€ 175.829	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	mw.mr. Z.J. Oosting	€ 130.218	€ -	€ 17.264	€ 147.482	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	mw.mr. M.H. van Kuijk	€ 118.881	€ -	€ 16.890	€ 135.771	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.

Bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van loningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim	Motivering overschrijding (indien van toepassing)
Gerechtshof Den Haag	Voorzitter	dhr.mr. L. Verheij	€ 150.245	€ -	€ 17.822	€ 168.067	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. A. de Lange MPA	€ 144.681	€ -	€ 17.674	€ 162.355	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
Gerechtshof Den Bosch	Voorzitter	dhr.mr. R.C.A.M. Philippart	€ 149.913	€ 607	€ 17.822	€ 168.342	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	mw.mr. A.A.E. Dorsman	€ 140.269	€ -	€ 17.469	€ 157.738	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	dhr.dr. P.M.L.O. Scholte MPA	€ 96.863	€ 1	€ 14.765	€ 111.629	n.v.t.	n.v.t.	0,89	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Amsterdam	Voorzitter	dhr.mr. H.C. Naves	€ 146.358	€ -	€ 17.602	€ 163.959	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	mw.mr. E. de Rooij	€ 130.213	€ -	€ 17.264	€ 147.477	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	dhr. H.C.J. Janssen RA	€ 134.901	€ -	€ 17.297	€ 152.198	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Den Haag	Voorzitter	dhr.mr.dr. M.A. van de Laarschot	€ 146.019	€ -	€ 17.712	€ 163.731	n.v.t.	n.v.t.	1,03	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. R. Smits	€ 130.213	€ 43	€ 17.264	€ 147.519	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	mw.drs. M.M. Leenders	€ 115.230	€ 174	€ 16.890	€ 132.294	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Limburg	Voorzitter	dhr.mr. P.W.E.C. Pulles	€ 137.284	€ -	€ 17.462	€ 154.746	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. L.A. Gruiters	€ 92.599	€ 30	€ 12.775	€ 105.405	n.v.t.	30-9-2017	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	mw.mr. M.M. Bijker-Veen	€ 29.136	€ -	€ 4.228	€ 33.364	1-10-2017	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	mw.drs. Y.D.M. van Otterdijk	€ 108.971	€ -	€ 16.611	€ 125.582	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Midden-Nederland	Voorzitter	Mevr. J. Mendlik	€ 137.284	€ -	€ 17.462	€ 154.746	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Wvd. Voorzitter / Rechterlijk lid	dhr.mr. G.F.H. Lycklama à Nijeholt	€ 129.581	€ -	€ 17.080	€ 146.661	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	dhr.drs. E. Jonasse	€ 121.079	€ -	€ 16.949	€ 138.027	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.

Bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van loningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim	Motivering overschrijding (indien van toepassing)
Rechtbank Noord-Holland	Voorzitter	mw.mr. E de Greeve	€ 139.710	€ -	€ 17.550	€ 157.260	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	mw.mr. I.J.B. Corbey	€ 124.064	€ 124	€ 17.080	€ 141.268	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	mw.mr.drs. S.Vaessen	€ 112.865	€ -	€ 16.764	€ 129.629	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Noord-Nederland	Voorzitter	mw.mr.drs. M.C.C. van de Schepop	€ 103.450	€ -	€ 12.905	€ 116.355	1-4-2017	n.v.t.	1,04	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. A.P. Ploeger	€ 32.103	€ -	€ 4.308	€ 36.410	1-10-2017	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	dhr.drs. M.G. Poorthuis MPM	€ 121.062	€ 1.349	€ 16.949	€ 139.359	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Noord-Nederland en SSR	Wvd. Voorzitter / Rechterlijk lid / Voorzitter college	dhr.mr. G. Tangenberg	€ 143.430	€ 418	€ 17.698	€ 161.546	n.v.t.	n.v.t.	1,07	n.v.t.	n.v.t.
	Voorzitter	mw.mr. C.M. Wiertz - Wezenbeek	€ 137.284	€ -	€ 17.462	€ 154.746	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	mw.mr. P.E.M. Messer - Dinnissen	€ 115.654	€ 58	€ 15.657	€ 131.368	n.v.t.	n.v.t.	0,92	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Oost-Brabant	Niet-rechterlijk lid	dhr. M.J. Kemp	€ 115.364	€ -	€ 16.780	€ 132.143	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Voorzitter	mw.mr.drs. M.J. Blaisse	€ 140.039	€ 114	€ 17.462	€ 157.616	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. J.H.J. Evers	€ 39.173	€ -	€ 5.654	€ 44.827	n.v.t.	30-4-2017	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Gelderland	Niet-rechterlijk lid	dhr.drs. L. Civile	€ 118.052	€ -	€ 16.864	€ 134.916	n.v.t.	n.v.t.	1,08	n.v.t.	n.v.t.

Bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van betaalbaare loningen op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim	Motivering overschrijding (indien van toepassing)
Rechtbank Overijssel	Voorzitter	dhr.mr. T. Avedissian	€ 152.320	€ -	€ 17.887	€ 170.208	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. H.J.H. van Meegen	€ 123.832	€ 7	€ 17.080	€ 140.919	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	dhr.mr.drs. J.M. Vroomen MMC	€ 109.891	€ -	€ 15.986	€ 125.877	n.v.t.	18-12-2017	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Rotterdam	Voorzitter	mw.mr. R.G. de Lange - Tegelaar	€ 149.950	€ -	€ 17.822	€ 167.772	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. J.B. van den Beld	€ 137.447	€ 41	€ 17.469	€ 154.957	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	dhr. J.A.A. Rooijers	€ 125.408	€ -	€ 17.075	€ 142.483	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Zeeland-West-Brabant	Voorzitter	mw.mr. M.W. Koek	€ 144.802	€ -	€ 17.675	€ 162.477	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Rechterlijk lid	dhr.mr. A.J.R.M. Vermolen	€ 130.712	€ -	€ 17.275	€ 147.987	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Niet-rechterlijk lid	dhr.mr. J.H. Willems	€ 121.079	€ 450	€ 16.949	€ 138.478	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
Bureau raad voor de rechtspraak	Directeur	dhr.dr. F. van Dijk	€ 130.093	€ 3.251	€ 17.159	€ 150.503	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
	Directeur	mw.mr. L. van der Zwaard	€ 121.079	€ 3.251	€ 16.949	€ 141.279	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
Spir-It	Directeur	dhr.ir. P.M. van Schaik	€ 128.259	€ 3.251	€ 17.075	€ 148.585	n.v.t.	31-12-2017	1,06	n.v.t.	n.v.t.
SSR	Voorzitter College	mw.mr. R.H.M. Jansen MPA	€ 48.438	€ -	€ 7.449	€ 55.887	n.v.t.	1-6-2017	1,11	n.v.t.	n.v.t.

Gewezen bestuurders

Naam orgaan of instelling waar functie wordt bekleed	Functie(s)	Naam	Beloning	Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	Werkgeversdeel van voorzieningen ten behoeve van loningen betaalbaar op termijn	Bezoldiging	Datum aanvang dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Datum einde dienstverband in het boekjaar (indien van toepassing)	Omvang dienstverband	Interim	Motivering overschrijding (indien van toepassing)
College van Beroep van het bedrijfsleven	sr. Raadsheer	dhr.mr. H. Bolt	€ 42.188	€ -	€ 5.175	€ 47.363	16-9-2017	n.v.t.	1,02	n.v.t.	n.v.t.
Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden	sr. Raadsheer	dhr.mr. J.B. de Groot	€ 142.593	€ -	€ 17.081	€ 159.674	n.v.t.	n.v.t.	1,06	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Midden-Nederland	sr. Rechter	dhr.mr. H.A. Uniken Venema	€ 69.472	€ -	€ 9.727	€ 79.199	n.v.t.	n.v.t.	0,87	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Noord-Nederland	sr. Rechter	mw.mr. R.H.M. Jansen MPA	€ 68.196	€ -	€ 10.487	€ 78.684	1-6-2017	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Noord-Holland	sr. Rechter	dhr.mr. D.J. Keur	€ 144.587	€ -123	€ 16.896	€ 161.361	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Overijssel	sr. Rechter	dhr.mr. E.J. van der Molen	€ 137.284	€ -	€ 17.462	€ 154.746	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Zeeland-West-Brabant	sr. Rechter	dhr.mr. G.G. Vermeulen	€ 115.103	€ -	€ 17.113	€ 132.216	n.v.t.	n.v.t.	1,01	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Limburg	sr. Rechter	dhr.mr. A.G.M. Zander	€ 137.591	€ 8	€ 17.536	€ 155.135	n.v.t.	n.v.t.	1,11	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Noord-Nederland / Rechtbank Limburg	sr. Rechter	dhr.mr. L.A. Gruiters	€ 31.206	€ 10	€ 4.305	€ 35.521	1-10-2017	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Bureau raad voor de rechtspraak	Programma directeur KEI	mw.mr. M. Commelin	€ 117.563	€ -	€ 16.932	€ 134.494	n.v.t.	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.
Rechtbank Gelderland	sr. Rechter	dhr.mr. J.H.J. Evers	€ 79.978	€ -	€ 11.544	€ 91.522	1-5-2017	n.v.t.	1,00	n.v.t.	n.v.t.

Bijlage II: Financieel risico paragraaf

Over boekjaar 2017 wordt met deze paragraaf voor het eerst verslag gedaan van de financiële risico's van de Rechtspraak. De Raad voor de rechtspraak schat op basis van diverse bronnen, waaronder het auditprogramma Rechtspraak, in wat de grootste financiële risico's (hierna de risico's) zijn.

Risico's zijn veelal niet statisch en de kans op een risico en de effecten kunnen toe- en afnemen in de tijd. Hiermee kan door de Rechtspraak sturing plaatsvinden op de grootste risico's en wordt bijvoorbeeld de inzet van audits periodiek bezien.

De Rechtspraak heeft een IT-systeem waarin de interne controles zijn vastgelegd en de voortgang van die controles wordt bewaakt. Vanuit dit interne controlesysteem testen de Rechtspraak-organisaties de belangrijkste maatregelen voor de jaarrekeningcontrole van de diverse bedrijfsprocessen.

De financiële risico's ultimo 2017 zijn:

Overall		
Risico	Impact	Beheersmaatregel(en)
Nadelig resultaat hetgeen leidt tot een negatief eigen vermogen	Minister moet het eigen vermogen van de Rechtspraak aanvullen.	Het dreigend negatief resultaat en de impact op het eigen vermogen is met JenV tijdig besproken in het begrotingsproces. Voor de financiële verwerking van 2017 en de beheersing van kosten worden afspraken gemaakt met JenV.
De Rechtspraak wordt niet altijd financieel gecompenseerd voor extra taken waarmee de Rechtspraak geconfronteerd wordt.	Extra kosten leggen beslag op beperkte middelen waardoor werkdruk verder toeneemt of tekorten ontstaan.	De werklasteffecten worden meegenomen in de prijsonderhandelingen.
Opbrengsten		
Risico	Impact	Beheersmaatregel(en)
Onvolledige of onjuiste registratie van zaaksgegevens door de invoering van nieuwe primaire processystemen	Te hoge of te lage financiering	Op elk nieuw systeem vindt een audit omtrent bekostiging plaats.
Personele kosten		
Risico	Impact	Beheersmaatregel(en)
Onduidelijkheid met betrekking tot de financiële omvang van grote reorganisaties.	Mutaties van de voorziening met als gevolg eenmalige hogere of lagere personele kosten	Als onderdeel van de P&V-cyclus is een aparte KEI-verantwoording per organisatie geborgd. In de begroting worden de verwachte effecten tot uitdrukking gekomen.
Materiële kosten		
Risico	Impact	Beheersmaatregel(en)
Onduidelijkheid met betrekking tot de juistheid van juridische claims van burgers en bedrijven n.a.v. taakuitvoering van de Rechtspraak	Financiële gevolgen uit toegekende claims nemen toe.	Beoordelen van juridische claims door Juridische zaken en de landsadvocaat.
Versnipperde besluitvorming en uitvoering van ICT projecten.	Overheidsgeld wordt ondoelmatig uitgegeven.	In 2017 is het besluit tot oprichting van een integrale ICT-organisatie (Informatie-VoorzieningsOrganisatie) genomen, welke begin 2018 is opgericht.